

2022
№4

Педагогічний ВІСНИК

ДОРОГІ ОСВІТЯНИ! ЩИРОСЕРДНО ВІТАЄМО ІЗ ПРИЙДЕШНІМИ НОВОРІЧНИМИ СВЯТАМИ!

У переддень Нового Року та Різдва Христового бажаємо вам міцного здоров'я, благополуччя і миру на нашій багатотраждальній українській землі! За східним календарем 2023 рік - рік Кролика, який символізує щастя і мир! Сподіваємось на це і, незважаючи на нелегкий час, збережимо у душі віру в щасливе майбутнє.

Хай кожний освітній заклад у новому році відчує стабільність, повниться цікавими справами, теплом і спокоєм! Будьмо українцями, виховуймо особистості, які з повагою ставляться до рідного краю, шанують герб і синьо-жовтий стяг, все українське й роблять зважені й віддані вчинки на розвиток і процвітання України.

*Хай рік Старий, що вже минає,
Все наше лихо забирає!
Складе гарненько до торбини і понесе із України:
війну, хвороби та нещастя...
А рік Новий несе нам щастя..
Укожну школу, в кожен дім
Новорічний настрій всім.
Хай рід український прославить планету,
А освіті бажаєм великого злету!*

Віримо у Перемогу!

З повагою,
кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КНЗ « Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» **Наталія ЧЕПУРНА та члени редакційної колегії**

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
послідипломної освіти педагогічних
працівників

Ресстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чекурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут послідипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук
(науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрющенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП

Протокол №4 від 21.12.2022

Підписано до друку 21.12.2022

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 4,75

Зам.№ 1639

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:

18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Зміст

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

ДРОГОВОЗ Ю. Б., GERMAN M.M., ПАЛАЩЕНКО В.І.

Навчання щодо дій в режимах повсякденного
функціонування, підвищеної готовності,
надзвичайної ситуації та надзвичайного стану.....2

ГАРЯЧА С.А. "Я єсть народ, якого правди сила ніким
звйована ще не була...". Екскурс сторінками
обласних читань з гуманної педагогіки.....5

**ХАРИТОНОВА С. М., АРТЕМЕНКО Т. Б., БРАЙЧЕНКО
Т. В., ЯКУХІНА Н.О.** Кризова підтримка учасників
освітнього процесу: форми, методи роботи.....8

НАУКА - ШКОЛИ

РУДЕНКО І.М. Розвиток антистресового мислення як
умова збереження психічного та фізичного здоров'я
педагога.....11

ТЕСЛЮК П.В., КОВАЛЬ Н.О.Формування
соціально - перцептивного інтелекту педагога.13

ШИЛО С.Б. Використання фонових знань на уроках
літератури як засобу розвитку читацької грамотності....15

СІРЕНКО А. Є. Групова діяльність як засіб формування
певненості в собі у старших дошкільників.18

STEM-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

СЕВЕРІНОВА А.М. Елементи steam-освіти
під час викладання фізики та хімії.21

ПАЛІЙ В. В. Біологічна освіта майбутнього:
stem-технології у сучасному освітньому просторі.25

АРТЕМОВА Л. Д. Stem-проекти на уроках
географії: від ідеї до втілення.....29

ГОНЧАРОВА Л. В. Підготовка молодших
школярів до продуктивної освітньої діяльності за
допомогою lego-технологій.32

ГУРІЧЕВА Г.І. Математична lego-технологія
у закладі дошкільної освіти35

МЕТОДИКА. ДОСВІД

МИРОНОВА І. М. Калейдоскоп задач, чисел і
логіки. Розробка математичного заходу для
учнів 6-8 класів.38

ПАВЛІЧЕНКО Л.В. Читацька конференція з
літературного краєзнавства за історичними романами
Семена Скляренка «Святослав» та «Володимир».....42

МЕЛЬНИК Т. Ю. Основні класи неорганічних сполук.
Розробка уроку – подорожі з хімії для учнів 8 класу.....45

ШКОРУБКО Л. О., ГОВОРУНЕЦЬ З.В. Водовідведення
в країнах стародавнього світу і середньовіччя.
Позакласний захід з історії. 6-8 клас.....47

ДУДКА Л. Г. На мелодійній хвилі українського
романсу.....52

УЛАНОВИЧ Г. В. Текстильна лялька у вальдорфському
стилі. Робота над проектом з урахуванням
компетентнісного підходу.....54

МАРТИСЕНКО Т. Д. Велика буква у кличках
тварин. Розробка уроку з української мови для
учнів 2 клас.....57

КИКОТЬ І. І. Вихователь і дитина: позитивна
взаємодія.....59

ШКРЕБТІЄНКО Л.В. Формування навичок безпечної
поведінки у складних життєвих ситуаціях. Серія
ранкових зустрічей з песиком патроном для учнів
початкових класів.....61

**ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ОСВІТНЬОМУ
ЗАКЛАДІ**

БАХАРЄВА Н. Є. «І розквітне Україна силою єднання!».
Розробка патріотичного заходу для середніх і старших
класів.....65

МУЛЬЧЕНКО Г.П. "Ти – громадянин України". Усний
журнал.....68

НЕГОДУЙКО Н.С. «Тому що українець».
Програма гуртка національно-патріотичного
виховання.....71

МАСЛЮК О. А. Новорічний чобіток. Сценарій
новорічного свята для учнів початкової школи.....74

Ю. Б. ДРОГОВОЗ,

завідувач навчально-методичного Центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Черкаської області;

М.М. GERMAN,

спеціально призначена особа з питань цивільного захисту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

В. І. ПАЛАЩЕНКО,

майстер виробничого навчання навчально-методичного Центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Черкаської області

НАВЧАННЯ ЩОДО ДІЙ В РЕЖИМАХ ПОВСЯКДЕННОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ, ПІДВИЩЕНОЇ ГОТОВНОСТІ, НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Одним з основних завдань, які визначені Кодексом цивільного захисту України, є навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

У Кодексі зазначається, що навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється: за місцем роботи - працюючого населення; за місцем навчання - дітей дошкільного віку, учнів та студентів; за місцем проживання - непрацюючого населення.

Навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за програмами підготовки населення діям у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час освітнього процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів.

Навчання з питань цивільного захисту учасників освітнього процесу включає в себе теоретичну та практичну складові. Теоретична складова, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.06.2013р. № 444 "Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" **містить в собі:**

- підготовку педагогічних працівників освітнього закладу за програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях;
- підготовку учнів(студентів) закладів освіти до дій у надзвичайних ситуаціях за програмами нормативних навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист».

Практична складова передбачає закріплення керівним складом, педагогічними працівниками та учнями(студентами) закладів освіти теоретичних знань з питань цивільного захисту та набуття ними навичок і досвіду виконання завдань з питань цивільного захисту під час проведення об'єктових тренувань.

Об'єктові тренування з питань цивільного захисту є основною і найбільш ефективною формою практичної підготовки учасників освітнього процесу діям у надзвичайних ситуаціях та визначення в цілому

готовності закладу до реалізації планів реагування на надзвичайні ситуації та планів цивільного захисту на особливий період.

Тому у комунальному навчальному закладі «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» проводилися навчання з питань організації і ведення цивільного захисту органів управління і сил цивільного захисту інституту. Навчання проводили **Юрій Борисович ДРОГОВОЗ**, завідувач Черкаських територіальних курсів ЦЗ та БЖД II категорії та **Володимир Іванович ПАЛАЩЕНКО**, майстер виробничого навчання навчально-методичного Центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Черкаської області. У заняттях взяли участь керівництво і працівники обласного інституту.

Заняття проводилося з метою забезпечення готовності підпорядкованих сил і засобів до дій, спрямованих на реагування на надзвичайні ситуації, здійснення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій або небезпечних подій в установах та організаціях освітньої галузі.

Навчання з питань цивільного захисту учасників освітнього процесу закладу післядипломної освіти включало в себе теоретичну та практичну складові. У ході навчання розглядалися основні питання «Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту). **Також вивчалися такі питання як:**

- Перша допомога при ураженнях зброєю масового ураження.
- Попередження ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами.
- Особливості надання домедичної допомоги при кровотечах, травмі ока, грудної клітки, евентерації внутрішніх органів, сторонніх тілах, травмі хребта. Серцево-легенева реанімація.

Отримані знання та вміння працівники інституту будуть транслювати у післядипломну освіту педагогів закладів загальної середньої освіти Черкаської області.

Додаток

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

• При виході із приміщень, пересуванні сходами багатопверхівок або до споруди цивільного захисту (сховища) дотримуватись правила правої руки (як при русі автомобільного транспорту) з метою уникнення тисняви.

• Пропускати вперед та надавати допомогу жінкам, дітям, літнім людям та інвалідам, що значно скоротить терміни зайняття укриття; уникати місць скупчення людей.

• Не вступати у суперечки з незнайомими людьми, уникати та запобігати можливих провокацій.

У разі отримання будь-якої інформації від органів державної влади про можливу небезпеку або заходи щодо підвищення безпеки передати її іншим людям (за місцем проживання, роботи тощо).

При появі озброєних людей, військової техніки, заворушень негайно покинути цей район.

Посилити увагу і за можливості також залишити цей район у разі появи засобів масової інформації сторони-агресора.

Про людей, які не орієнтуються на місцевості, розмовляють з акцентом, мають нехарактерну зовнішність, здійснюють протиправні і провокативні дії, здійснюють незрозумілу роботу, тощо негайно поінформувати органи правопорядку, місцеву владу, військових.

КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИЙ ПРЕДМЕТ:

• брати у руки, зберігати його, нагрівати та ударяти по ньому;

• переносити, перекладати, перекочувати його з місця на місце, намагатися розібрати;

• використовувати для розведення вогню, кидати, класти у вогонь; заносити в приміщення; закопувати в землю; кидати в криницю або річку;

• здавати на металобрухт, використовувати для виготовлення саморобних піротехнічних засобів – петард чи вибухових пакетів.

Легковажне та необережне поводження з вибухонебезпечними предметами неодноразово призводило до загибелі або каліцтва як дітей, так і дорослих.

СИГНАЛИ ОПОВІЩЕННЯ

Сутність оповіщення про загрозу або виникнення НС полягає у своєчасному інформуванні людей державними органами управління ЦЗ всіх рівнів через ЗМІ, наявні системи і технічні засоби оповіщення.

Оповіщення про загрозу виникнення або виникнення НС організовується з урахуванням структури державного управління в Україні і здійснюється як централізовано, так і децентралізовано.

Для забезпечення роботи систем оповіщення використовуються: місцеві мережі зв'язку;

- мережі проводового (ефірного) радіомовлення та телебачення (канали звукового супроводження);
- постійно діючі мережі радіозв'язку;
- системи мобільного зв'язку; електросирени і технічні засоби оповіщення.

Органи управління цивільного захисту всіх рівнів зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній формі для осіб з вадами зору та слуху.

Система оповіщення ЦЗ складається із:

- загальнодержавної;
- територіальних;
- місцевих;
- спеціальних;
- локальних систем оповіщення.

Рішення про оповіщення у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації приймають на загальнодержавному рівні - **ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР**

УКРАЇНИ; на територіальному рівні – **голови обласних, міських держадміністрацій;** на місцевому рівні – **голови РДА або органів місцевого самоврядування;** на об'єктовому рівні – **керівники об'єктів.**

Загальнодержавна автоматизована система централізованого оповіщення центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів управління ДСНС функціонує на випадок загрози або виникнення надзвичайної ситуації загальнодержавного рівня.

Територіальні автоматизовані системи централізованого оповіщення функціонують в областях для оповіщення осіб керівного складу місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, сил ЦЗ і населення через місцеві автоматизовані та інші системи і технічні засоби оповіщення.

Місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення функціонують у районах, містах обласного значення, територіальних громадах для забезпечення прийому сигналів і повідомлень від територіальної системи централізованого оповіщення та здійснення оповіщення відповідних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, сил ЦЗ та населення у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій.

Спеціальні системи оповіщення передбачають взаємодію з відповідними територіальними та місцевими автоматизованими системами централізованого оповіщення. Запуск цих систем здійснює оперативний черговий територіального органу ЦЗ з НС.

На випадок виникнення надзвичайних ситуацій безпосередньо на об'єктах підвищеної небезпеки за їх рахунок створюються локальні системи оповіщення. Локальні системи оповіщення функціонують на об'єктах підвищеної небезпеки, зона ураження від яких, у разі виникнення на них НС, досягає заселених територій або інших підприємств, установ, організацій.

До складу локальних систем оповіщення входять абонентські радіоточки, вуличні гучномовні пристрої, пристрої для запуску електросирен та самі електросирени, інші технічні засоби.

ВИДИ СИГНАЛІВ ОПОВІЩЕННЯ НА ВОЄННИЙ ЧАС:

1. Повітряна тривога. (Відбій повітряної тривоги).
2. Загроза вуличних боїв.
3. Загроза артобстрілу.
4. Хімічна загроза.
5. Радіаційна небезпека.

У разі оголошення повітряної тривоги звучить голосове повідомлення.

Варіант: *«Увага! Говорить управління ЦЗ міста: Громадяни! Повітряна тривога! Відключіть світло, газ, погасіть вогонь у печах. Візьміть засоби індивідуального захисту, документи, запас харчів та води. Попередьте сусідів і допоможіть хворим та людям похилого віку вийти на вулицю.*

Якнайшвидше дістаньтеся захисної споруди або заховайтеся на місцевості (використайте траншеї та інші заглиблення). Дотримуйтеся спокою та порядку. Уважно слухайте повідомлення управління ЦЗ міста.»

ПОРЯДОК УКРИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У ЗАХИСНИХ СПОРУДАХ ЦЗ ТА ЕВАКУАЦІЙНІ ЗАХОДИ

Захисні споруди:

• інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок НС, воєнних дій або терористичних актів;

- метрополітени;
- транспортні та пішохідні тунелі;
- підвали житлових будинків та будівель різного призначення;

- овочесховища;
- природні печери, гірські виробки.

Евакуація - організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження

людей, якщо виникає загроза життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення.

Відповідно до Кодексу ЦЗ України №5403-VI від 02.10.2012. ст.33, евакуація проводиться на:

- державному;
- регіональному;
- місцевому;
- об'єктовому рівні.

Види евакуації:

- обов'язкова;
- загальна або часткова;
- тимчасова або безповоротна.

Обов'язкова евакуація населення проводиться у разі виникнення загрози (ст.33 п.6 КЦЗУ), а саме:

- 1) аварій з викидом радіоактивних та небезпечних хімічних речовин;
- 2) катастрофічного затоплення місцевості;
- 3) масових лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів;
- 4) збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій у безпечні райони, які визначаються Міністерством оборони України на особливий період). для вивезення категорій населення, які за віком чи станом здоров'я у разі виникнення надзвичайної ситуації не здатні самостійно вжити заходів щодо збереження свого життя або здоров'я, а також осіб, які відповідно до законодавства доглядають (обслуговують) таких осіб.

Для проведення евакуації:

- утворюються місцеві та об'єктові органи з евакуації;
- визначаються безпечні райони, придатні для розміщення евакуйованого населення та майна;
- організовується оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
- налагоджується життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях їх безпечного розміщення;
- проходить навчання населення діям під час проведення евакуації.

Для виведення чи вивезення основної частини населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій залучаються у порядку, встановленому законом, транспортні засоби суб'єктів господарювання, а в разі безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення - усі наявні транспортні засоби суб'єктів господарювання та громадян.

Евакуація проводиться в максимально стислий термін комбінованим методом (усіма видами транспорту й пішим порядком).

При проходженні в пішому порядку або на транспорті виконувати правила поведінки та дотримуватись вказівок старших.

Під час руху транспортом, дотримуватись заходів безпеки, не виходити з нього без дозволу старшого до інформування про оцінку радіаційної обстановки; організацію та здійснення дозиметричного контролю; розроблення та запровадження типових режимів радіаційного захисту; використання засобів колективного захисту; використання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного контролю.

Хімічний захист - це комплекс заходів ЦЗ щодо захисту населення та територій у разі хімічного забруднення в умовах мирного та воєнного часу, який складається з таких етапів:

- виявлення та оцінки хімічної обстановки;
- організації та здійснення хімічного контролю;
- забезпечення населення та аварійно-рятувальних формувань засобами індивідуального захисту;
- проведення дегазації одягу, майна і транспорту, санітарної обробки населення.

Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
- планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;
- контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;
- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань; утворення в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- навчання населення способам надання домедичної допомоги та правилам дотримання особистої гігієни.

Медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя - це:

- здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;
- проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;
- санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні надзвичайної ситуації;
- здійснення інших заходів, пов'язаних з медичним захистом населення, залежно від ситуації, що склалася.

Біологічний захист включає:

- своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію;
- прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, лікувальних заходів;
- проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення;
- своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту;
- запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину;
- здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки.

Психологічний захист включає:

- 1) планування діяльності, пов'язаної з психологічним захистом;
- 2) своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість;
- 3) виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості;
- 4) використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників надзвичайних ситуацій на населення;
- 5) здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

С.А. ГАРЯЧА,

завідувач кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», віце-президент Всеукраїнської культурно-освітньої асоціації Гуманної Педагогіки, Лицар Гуманної Педагогіки

«Я ЄСТЬ НАРОД, ЯКОГО ПРАВДИ СИЛА НІКИМ ЗВОЙОВАНА ЩЕ НЕ БУЛА...»

ЕКСКУРС СТОРІНКАМИ ОБЛАСНИХ ЧИТАНЬ З ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю,
народ – нацією, країна – державою.*

М. Грушевський

Традиційно в комунальному навчальному закладі «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» відбувається захід, який згуртовує і надихає багатьох освітян Черкащини на творчу працю, гуманне спілкування з учасниками освітнього процесу, а інколи і творення особистого щастя, бо, як сказав відомий філософ **Григорій Сковорода** «Хіба не любов усе єднає, буде, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?».

Але цього року на обласних читаннях з гуманної педагогіки роздумували не тільки про любов до ближнього. Для проведення педагогічних читань обрана тема **«Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була...»**. Така тема вибрана не випадково, адже наша держава переживає скрутні часи війни, яку розв'язала проти нас РФ. Ми розуміємо, що це війна не тільки за території та ресурси, а перш за все – війна світоглядів: минулого та майбутнього.

Ми, українці, виборюємо своє право жити в майбутньому як нація, що спроможна самостійно обирати свій шлях розвитку. Ворог намагається нав'язати нам своє бачення майбутнього українців та примусити до миру за його правилами.

Перемога України зараз складається з нашого свідомого ставлення до всього, що відбувається. Особлива роль в цьому належить вчителям. Ми виховуємо нові покоління українців, а тому наші переконання і світогляд впливають на розуміння підростаючим поколінням свого місця в Українській державі.

Нам дуже потрібні оптимізм і світла віра в майбутнє України. Тому до обговорення важливих світоглядних тем сучасності долучилися **більше як 60 освітян Черкащини**, зокрема заступники директорів закладів загальної середньої освіти, учителі-предметники, учителі початкових класів, вихователі закладів дошкільної освіти, практичні психологи та соціальні педагоги, науково-педагогічні працівники кафедр та методисти інституту.

Обласні читання з гуманної педагогіки проходили з таких напрямів:

1. Українська ідентичність – українцями народжуються чи стають?
2. Сила і мужність українського народу.
3. Мова – генетичний код нації.
4. Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну...
5. Радість – особлива мудрість, коли ти розумієш, що життя продовжується.

Із вітальним словом виступила ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор філософії, доцент, заслужений працівник освіти України **Наталія ЧЕПУРНА**. Ректор у своєму виступі звернула увагу на важливість слідування постулатам „Маніфесту гуманної педагогіки“, зацентрувала на тому, що саме українські педагоги є їхніми виконавцями, оскільки українська школа виховала справжніх захисників своєї землі, сім'ї, культури та мови. Приклад Януша Корчака, який йшов зі своїми учнями до кінця, особливо резонує з сьогоденними подіями, коли в окопі поруч можуть перебувати вчитель та учень. Ректор зазначила, що подяки заслуговує підтримка України поляками, естонцями, латишами та литовцями.

Слухачі слухали виступ завідувача кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту обласного інституту, віце-президента Всеукраїнської культурно-освітньої асоціації Гуманної Педагогіки, Лицаря Гуманної Педагогіки **Світлани ГАРЯЧОЇ**. Завідувач кафедри наголосила на суголосності теми педагогічних читань «Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була...» з викликами, які постають перед українцями сьогодні. Українською загальнонаціональною ідентичністю є ототожнення себе з українським народом, його символами, цінностями історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами; формування української ідентичності має опиратися на історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм. Прийшла пора змінювати руйнівні програми, тому

настав час колосальних змін в душах людей. Тільки через любов до себе і до світу, який самі створюємо, можна змінити і себе, і навколишній світ.

Гостем педчитань була **Валентина МАТЯШУК**, завідувач кафедри педагогіки Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидата історичних наук, Лицар Гуманної Педагогіки, яка звернула увагу на мужність учителя навчати дітей правдивої української історії, звертатися до потужних провідників українського національного духу, які завжди проповідували як основну цінність – життя у свободі. Не перестає бути актуальним уміння педагога не боятися називати речі своїми іменами та протистояти завойовникам, які хочуть загарбати твою землю, знищити навіки культуру та мову. Боротьба українців сьогодні – це боротьба за життя, боротьба добра й зла, а найвищою мудрістю є бачити зло, ненавидіти зло, називати його злом та оберігати себе, свій дім та своїх близьких від нього.

У виступах освітян звучали роздуми над питаннями, заданими напрямами педчитань. Учителі зазначили, що свідомими українцями не народжуються, ними стають, а нова українська ідентичність формується у складних умовах і потребує від нас жорстких і рішучих заходів, зокрема: наполегливо впроваджувати українську мову у всі сфери суспільного життя; переорієнтувати «культурні коди» українства з росії на Європу; плекати нову українську ідентичність як модерну, відкриту до всіх її симпатиків, сучасну й готову до змін, гуманну, демократичну й толерантну. Перемога на цьому фронті для українців буде такою ж важливою, як і воєнна перемога у цій кровопролитній війні.

Доцільно була звернута увагу на поняття **цілісності і непорушності кордонів**, яке діти засвоюють на прикладі цілісності власних кордонів, особистого простору. Повага до кордонів дитини вчить її усвідомленню недоторканності кордонів іншої людини, родини, суспільства, держави.

Осмыслиючи значення мови у житті народу, освітяни дійшли таких висновків: українська мова – одна з найбагатших мов світу, має давнє коріння; це історія народу, його світогляд, у якому втілено долю десятиків поколінь попередників; це кордон, який відділяє своїх від чужих; це зброя, яка надихає, повертає до життя народ, це скарб, який слід ретельно оберігати, плекати та пишатися ним.

Виступ **Людмили РУДЬ**, заступника директора з навчально-виховної роботи, учителя української мови та літератури Жашківського ліцею №1 Жашківської міської ради Черкаської області, пронизаний власними поетичними рядками, у яких проглядається ідея – найважливіше, чого мала навчити нас ця війна, що наша сила в єдності, а об'єднатись ми маємо навколо єдиного скарбу – рідної мови.

Єднаймося, браття, бо ми того варті.

І слава про нас лине понад горами.

У гідності й честі ми стали на варті.

Ще зійде зоря, відвойована нами.

Єднаймося, браття, вперед, до загибуні.

Не смітиме ворог всміхатись лукаво.

Ми ще відбудуєм свою Україну,

Ще слави зоря возсіяє над нами.

Єднаймося, браття, єднаймося, милі.

Для слави, достатку, для миру і волі.

На те нас матуся синами зростила,

Щоб ми йшли вперед, не боялись долі.

Єднаймося, братове, єднаймося сьогодні,

Допоки неправда усіх не скосила.

Єднаймося, браття, ми прагнемо волі.

У цьому і є наша праведна сила.

Тетяна ОСЕЙКО, учитель історії Хутірського ЗЗСО I-III ступенів Черкаської районної ради, у своєму виступі зазначила:

«...Вся наша історія минулого та сьогодні пронизана прикладами мужності і постійної боротьби за власну свободу та незалежність державотворення. Саме тому актуальність теми сили і мужності українського народу залишається провідною у багатьох напрямках досліджень.

На уроках історії, виховних годинах, заняттях гурткової роботи постійно наводиш безліч прикладів відважної боротьби українського народу з Росією, починаючи з часів Московської держави до реалій сьогодні. Серед останніх доробок - це участь в обласному конкурсі «Незалежна Україна: історія, що твориться сьогодні». Подавали матеріали гурткового заняття, яке присвячено волонтерській діяльності. Нещодавно захищали роботу в номінації «Герої серед нас». Обидва дослідження, проведені гуртком національно-патріотичного виховання «Пошук», присвячені героям сьогодні.

Найбільше на уроках історії учні люблять вивчати історію на прикладах із життя історичних персоналій та тих фактів, які найбільше наближені до них. Вивчаючи історію України періоду «відлиги», учні знайомляться із деяким послабленням влади до суспільно-політичного життя українського народу. Веду учнів до музею-кімнати В. Симоненка в м. Черкаси. Оглядаємо, фіксуємо враження від побаченого. Чую від учнів: скромно, нічого особливого. Даю завдання детальніше вивчити біографію та творчість письменника. Чую нові запитання: чому так рано помер, які причини, за що? Пропоную виконати наступне завдання: послуговуючись повсякденним життям доби відлиги записати суспільні настрої, що панували серед українців в одну колонку, в іншу колонку записати настрої літературної казки, яку вивчають учні 5 класу «Цар Плаксії і Лоскотон». Діти порівнюють. Запитую: чи могли б ви так тонко передати у казці без назви імен та суспільних процесів період, в якому всі в у чомусь постійно підозрюють.

Ще одним із завдань, яке дозволить учням більше осягнути становище періоду, коли жив Симоненко. Кожен з учнів отримує невеличкий папірець, на якому прошу написати найцінніше, потім збираю та асоціюю себе із владою, яка забрала у них найцінніше і чи готові вони пожертвувати життям заради цінностей, які записані?

Отже, українців, які в основах свого державотворення завжди мали досвід свободи слова та вибору, постійно змушують мовчати, але змусяти це робити людей творчих, відданих своїм ідеалам неможливо».

А Людмила ПОКУЛЬ, учитель початкових класів Кам'янського закладу загальної середньої освіти

№2 з поглибленим вивченням окремих предметів Кам'янської міської ради Черкаської області, з великим боєм і оптимістичним поглядом у майбутнє зосередила увагу освітян на тому, що:

«.....Наразі на вулицях все частіше будуть з'являтися нові красиві люди. У них не буде очей, рук і ніг. Їхні обличчя понівечені уламками і тіла вкриті рубцями.

Ці люди прекрасні.

Ці люди - герої!

Наша мета - навчити дітей не показати їм, що вони відрізняються від нас, не супроводжувати їх довгим, повним жалю, поглядом.

Тепер це наше сьогоднішнє...

Але ми все переборемо, вистоймо, переможемо.

Українці - це нація сильних, волелюбних, сміливих та непереможних, окриленних жагою жити в своїй рідній, вільній, незалежній, сильній державі - Україні.

Свій виступ Людмила закінчила рядками української поетеси Ліни Костенко.

А й правда, крилатим ґрунту не треба.

Землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля.

Немає пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина...

А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі. Сама не літає.

А крила має. А крила має!

Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,

А з правди, чесноти і довір'я.

У кого – з вірності у коханні.

У кого – з вічного поривання.

У кого – з щирості до роботи.

У кого – з щедрості на турботи.

У кого – з пісні, або з надії,

Або з поезії, або з мрії.

Людина нібито не літає...

А крила має. А крила має!»

Зацікавлено сприйняли слухачі педагогічних читань пропозицію **Наталії ДУБЕНЕЦЬ**, учителя початкових класів Золотоніської ЗОШ І-ІІІ ступенів №3 Золотоніської міської ради, проводить у закладах освіти урок-мрію. Учитель зауважила: «Я не буду говорити з дітьми про ненависть... На шляху до нашої мрії маємо навчитися бути ще добрішими, щирішими, щедрішими, милосерднішими... І, можливо, ненависть сама відступить, відпустить, заховається в найтемніший куточок нашої душі.

Чому б не провести **Урок – Мрію**... Мрії народжуються в серці! У мріях величезна сила, що здатна змінювати реальність.»

МРІЯ, ЯСНІША СОНЦЯ (фрагмент)

Тож поговоримо про наш шлях до мрії. Яким буде цей шлях?

Десь прочитала, що загадкове число 7 править усім проявленим світом. 7 днів тижня, 7 нот, 7 кольорів веселки... 7 пелюсток чарівної квітки... Може, число 7 допоможе нам на шляху до нашої Мрії? 7 сходинок! чи 7 кроків!..

Даю дітям вибір: 7 гілочок дерева... 7 пелюсток... 7 ланцюжків. 7 промінців!

Отже, це перший крок, який допоможе нам наблизитися до нашої мрії...

- **Любов!** Діти завжди любов ставлять на 1 місце...

Діти, любов до кого? До родини, до України, до ЗСУ, до Бога...

А ще навчити любити всіх людей на планеті Земля!

(Для дорослих скажу: необхідно навчитися заново любити одне одного)

Віра. – в Бога. В ЗСУ, в себе, в тата...

Те, у що ми віримо, формує те, як ми живемо: наші думки, наші вчинки...

Милосердя – собака Крим, пес Патрон, коні, обгорілий кіт...

(говорячи про милосердя, ми швидше пожаліємо котика... і тільки потім згадаємо про стареньких дідусів і бабусь (спіпа бабуся, яка зосталася без даху над головою)

Маємо говорити про надзвичайних людей, яких буде все більше і більше на вулицях наших міст і сіл: без рук, ніг...

Доброта, її поставили на одну сходинкою з Милосердям

(Діти хвилювалися, що почуттів ще так багато, а сходинок лише 7)

Нехай всі стануть добрішими!

Правда!!! Як не вистачає правди в світі! Якби всі люди говорили правду, не було б війн, горя, сліз...

Щастя?!! Чи доречно це зараз? (Іноді чуємо, зараз не на часі..)

Коли звільняють воїни наші українські міста й села, ми відчуваємо щастя!!

Нам не треба забувати, що щастя існує. Діти мають відчувати щастя навіть у важкий для нас час.. Коли співаємо – ми щасливі!

Пісня!!!! Як тяжко було перші місяці... Але українці співали пісень. Чого варта лише «Червона калина»... «Думи мої...

Звільняються міста й села – і знову українці співають..

Залишилася лише 1 сходинка...

Мудрість. Знання (Бо, ми - найрозумніша і наймудріша нація в світі!

Ми розбудуємо Україну!

Ми прославимо Україну на весь світ!

Але виявилось, що 7 сходинок, ой як мало. Бо на шляху до нашої мрії потрібні:

Мужність (і не лише мужність наших воїнів. Мужності нам витримати й перебороти всі випробування... + **Сила + Зброя! + Воля**

Можливо, ми колись і вийдемо з матриці ненависті... Але обов'язково дійдемо до нашої спільної Мрії – **Перемоги!** І відчуємо невимовну Радість!

Доповіді учасників педчитань переконують, мрія має бути у кожного, оскільки мрії під час війни – це джерело віри. Нам потрібно мріяти про Перемогу та про життя після війни, про власний успіх та щастя. Мрії підживляють нашу віру, а віра дозволить знайти сили, щоб піднятися, бо не важливо, скільки разів ми падаємо, головне, скільки разів ми підіймаємось. Мрії про Перемогу допоможуть здолати темні часи.

З відеозаписом та відеоматеріалами педчитань можна ознайомитись на сайті Школа Гуманної Педагогіки.

С. М. ХАРИТОНОВА,

завідувач центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Т. Б. АРТЕМЕНКО, Т. В. БРАЙЧЕНКО, Н.О. ЯКУХІНА,

методисти центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КРИЗОВА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ФОРМИ, МЕТОДИ РОБОТИ

Із початком російської військової агресії кожен українець набув досвіду переживання реагування та подолання психотравмивних подій. Для більшості людей переживання війни є болісними. Основний тягар війни лягає на психіку людини, що спричиняє стреси, кризи, значно порушує нормальну життєдіяльність людини і шкодить здоров'ю. Психічне і психологічне травмування заганає людину в стан безвиході, не дає активно боротися за відновлення власних сил. Найбільш вразливими та такими, які особливим чином відчувають вплив екстремальної ситуації, що відбувається у країні упродовж місяців повномасштабної війни, є діти та підлітки. Якщо дорослий здатен розуміти свої негаразди, відчувати й формулювати їх, то дитина цього не здатна зробити у повній мірі, їй обов'язково потрібен помічник-фахівець. Таким помічником стає практичний психолог, який обізнаний з особливостями кризового стану дитини, має розуміння та навички підтримки та супроводу. Саме фахівці-практичні психологи надають психосоціальну допомогу учасникам освітнього процесу та населенню, що постраждало внаслідок військових дій, в т.ч. вимушеним переселенцям, родинам, у яких є важкопоранені учасники війни чи які втратили близьку людину, іншим категоріям.

Але є інша сторона медалі: сьогодні значна кількість психологів не мають практичного досвіду надання такої допомоги, тому потребують підтримки з боку спеціалістів із військової психології, спеціалістів із надзвичайних ситуацій, кризової глибинної корекції із застосування прийомів розв'язкової діяльності в період гострого стресу.

Саме тому навчально-методичний центр психологічної служби інституту разом із фахівцями інших галузей здійснили ряд проєктів щодо підготовки

педагогічної спільноти до діяльності в умовах воєнної агресії. Одним із таких проєктів стали тематичні курси «Актуальні питання психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану», що тривали на базі інституту упродовж вересня-жовтня цього року. Навчанням було охоплено 135 осіб – практичних психологів закладів освіти Черкаської області.

Метою курсів було створення комплексу професійних компетентностей, які сприятимуть активізації психологічної підтримки учасників освітнього процесу, які перебувають у складних життєвих обставинах внаслідок воєнного стану. Учасники курсів поглиблювали знання основ надання психосоціальної допомоги дітям, прийомів емоційної стабілізації всіх учасників освітнього процесу. Разом зі шкільними психологами створили алгоритм надання психологічної допомоги дітям у стані стресу, навчалися організовувати фахову діяльність у кризових умовах, застосовувати прийнятні інструменти комунікації в системі «дитина-дорослий», грамотно підтримки учасників і методи емоційної регуляції, здійснювати корекційно-розв'язкову роботу зі здобувачами освіти, які перебувають у складних життєвих обставинах. І, найголовніше, учасники занять формували готовність здійснювати психологічний супровід учасників освітнього процесу в стресових ситуаціях, проводити кризове консультування, підтримуючи психофілактичну роботу, фаховий супровід дитини в кризі, психофілактичну роботу з батьками здобувачів освіти та педагогічними працівниками. Така робота проводилася з метою мінімізації ризиків для психологічного здоров'я та надання психологічної підтримки кожному учаснику освітнього процесу.

Працювала з фахівцями-практичними психологами закладів освіти злагоджена команда методистів центру у складі Світлани Харитонової, завідувача центру, Тетяни Артеменко, Тетяни Брайченко, Наталії Якухіної, методистів центру, та викладачів кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту Ілони Руденко та Павла Теслюка, кандидатів психологічних наук.

У рамках курсів проведені практичні заняття, тренінги, фокус-групи з таких тем як:

1. «Допомогти і не нашкодити. Перша допомога в кризі».
2. «Алгоритм надання психосоціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах внаслідок воєнного стану».
3. «Техніки емоційної саморегуляції в роботі психолога з дітьми із числа вимушених переселенців».
4. «Кризова підтримка учасників освітнього процесу».
5. «Психологічний супровід та підтримка дитини у випадку втрати близьких та рідних».
6. «Психопрофілактика агресивної поведінки учнівської молоді в умовах сьогодення».
7. «Використання малюнкових методик у глибокій корекційній роботі з педагогічними працівниками в умовах воєнного стану».
8. «Соціальна адаптація внутрішньо переміщених родин із дітьми».
9. «Інструменти комунікації між учасниками освітнього процесу в стресових ситуаціях».
10. «Розвиток резиліентності у дітей як основа життєвого успіху».

Разом із **Наталією Якухіною**, психологом, методистом центру, учасники проекту/курсів зупинилися на **головному принципі підтримки: «Не нашкодь!»**, відпрацьовували конкретні кроки надання першої психологічної допомоги. Під час заняття особливу увагу психологів було зосереджено на прийомах допомоги дітям у кризовій ситуації, а також на тих речах, які заборонені у діяльності психолога в екстремальних умовах! Під час тренінгу/практикуму фахівці-психологи вивчали інструменти комунікації між учасниками освітнього процесу в стресових ситуаціях, опрацьовували сучасні техніки: фідбек, шеринг, вправи «Шлях героя» та «Рецепт стресостійкості», техніку перетворення, гру «Що було б, якби...?», а також виконали групову вправу із створення психолого-педагогічної казки.

Світлана Харитонова, практичний психолог, завідувач центру, запропонувала учасникам алгоритм надання психосоціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Алгоритм був розроблений відповідно до листа **МОН України від 04.04.2022 за №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій»**. Особливістю алгоритму є те, що його можна застосовувати відповідно до форми навчання в конкретному закладі освіти (чи то очна форма, чи то дистанційна або ж змішана, як у більшості випадків на сьогодні). Означений алгоритм може використовувати і фахівець психологічної служби, і педагогічний працівник закладу освіти; він доречний в роботі з дитиною будь-якого віку. У ході роботи психологи розглянули випадки надання допомоги дітям із порушеннями психічних процесів та розглянули принципи надання першої психологічної допомоги. Під час практикуму учасники детально зупинилися на поведінкових особливостях дитини, яка перебуває в СЖО, ознайомилися з характеристиками станів відповідно до протоколів надання допомоги в кризових умовах,

визначили покрокові дії з дитиною спеціаліста психологічної служби та педагогічного працівника, мали змогу запропонувати напрями психологічного супроводу дитини та поділитися власним досвідом надання підтримки дітям у кризових умовах.

Тетяна Артеменко, методист центру, провела заняття з тем **«Кризова підтримка учасників освітнього процесу» та «Психологічний супровід та підтримка дитини у випадку втрати близьких та рідних»**.

На заняттях були представлені відомі світові та вітчизняні підходи і напрямки соціально-психологічної кризової та посткризової підтримки й допомоги учасникам освітнього процесу та населенню, а також розглянута тема втрат, особливості горювання дорослих і дітей, специфіка психологічної підтримки та професійної психологічної допомоги людям, що втратили своїх близьких. Учасники навчачь відпрацьовували навички надання психологічної допомоги дітям із травматичним досвідом. Відбулося практичне опанування програм індивідуальної та групової психологічної допомоги дітям та дорослим, що пережили або переживають кризу. Ілюстрацією кризової допомоги стала п'ятикрокова модель консультивання у методі позитивної психотерапії. Значну увагу було зосереджено на загальних положеннях та принципах психологічної реабілітації, обґрунтовано необхідність використання світових стратегій для створення вітчизняної системи психологічної допомоги в часи війни. Помітний акцент було зроблено на таких сучасних методах колеґіальної взаємодії, як інтерв'єзія та супервізія. Описані методи роботи дають можливість ефективно використовувати наявні знання і досвід професійної команди або експертів із різних команд фахівців, надають потрібну підтримку спеціалістам, які наразі працюють з такими складними темами. Викладач надала до користування власні авторські матеріали з зазначених тем.

Важливу тему **«Техніки емоційної саморегуляції в роботі психолога з дітьми із числа вимушених переселенців»** підняла у своєму блоці **Ілона Руденко**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту. Для психологів, які безпосередньо працюють із дітьми та підлітками в стані гострої кризи, збереження емоційного балансу є надскладним завданням, оскільки біль та страждання дитини не прийняти в свою душу неможливо! Але надати допомогу постраждалому можна лише тоді, коли зможеш контейнувати, опанувати свої емоції. Тому разом із викладачем курсанти практикувалися в оволодінні прийомами збереження власного емоційного балансу. У другій частині практикуму **Ілона Руденко** запропонувала учасникам техніки для формування у дітей навичок відновлення емоційної рівноваги, дихальні та тілесні вправи для застосування в роботі.

Зазначимо також, що на фоні воєнної ситуації загострилися агресивні прояви серед дітей та підлітків. Тому **Павло Теслюк**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту, опрацьовував із учасниками навчачь тему **«Психопрофілактика агресивної поведінки учнівської молоді в умовах сьогодення»**. Особливу увагу викладач приділив причинам, внутрішнім мотивам та зовнішнім проявам агресії у дітей. Учасники заняття розглянули на практиці форми та методи попередження агресивної поведінки дітей та підлітків, вивчали прийоми розв'язання конфліктів в учнівському середовищі.

Також цікавою була робота учасників проекту із малюнковими методиками у глибинній корекційній роботі з педагогічними працівниками в умовах воєнного стану. Під час заняття кожен мав змогу дослідити через малюнок психологічний стан колег - педагогічних працівників, розібратися з глибинними причинами стресового стану, а також попрацювати над власними внутрішніми механізмами самозахисту. Саме через малюнок викладач вчив колег-психологів змінювати свій стан та встановлювати баланс.

Не менш важливим сьогодні для здобувачів освіти є соціальне пристосування до реалій життя. Якою б жахливою не була ситуація, психіка людини має до неї пристосуватися, щоб вижити та розвиватися далі. Питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених родин із дітьми до життя в умовах війни підняла під час заняття **Тетяна Брайтченко**, методист центру. Учасники розглянули чинники, що впливають на родини, які пережили травмівні ситуації та через війну покинули свої домівки і перебувають у нових незвичних, складних умовах життя. Викладач зупинилася на проявах дезадаптації на особистісному рівні, таких як загроза життю та здоров'ю, пережиті як матеріальні, так і нематеріальні втрати, тощо. У кожній такій родині втрачена звична буденність життя, усвідомлення власної ідентичності та соціальної ролі. Слід розуміти, що втрата є більш болючою, якщо вона несподівана і нетипова. Коли подія розвивається поступово, людина встигає усвідомити її неминучість і щось зробити. Але якщо подія відбувається швидко або несподівано, людина не встигає здійснити контроль над ситуацією. Складними для родин вимушених переселенців із дітьми є невизначеність майбутнього та страхи, які з цим пов'язані, оскільки людина не знає, що її чекає попереду, чи зможе вона знайти житло, нову роботу, влаштувати дітей; як приймуть факт переселення інші члени сім'ї, близьке оточення, чи виявлять вони співчуття, а чи засудять. Часто такі родини відчувають ізольованість і неприйняття у місцевій громаді, і це є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення. Через кардинальну зміну умов проживання може змінюватися соціальний статус, життєві орієнтири та з'явилася потреба у терміновому набутті нових професійних та соціальних навичок. У результаті проведеної роботи учасники тренінгу ознайомилися з показниками та критеріями успішності соціальної адаптації, виділили типові труднощі у навчанні дітей із родин вимушених переселенців, на практиці узагальнили способи надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та сім'ям із дітьми. Психологами були отримані рекомендації щодо роботи зі внутрішньо переміщеними особами, а також з батьками та педагогічними працівниками щодо покращення адаптивного процесу дитини-вимушеного переселенця до нових умов.

На завершення тематичних курсів **Світлана Харитоновна** запропонувала учасникам тренінг із розвитку резиліентності у дітей як основи життєвого успіху. Питання формування життєстійкості в умовах воєнного стану є надважливим, адже цей механізм описує процес подолання стресу та відновлення життєвих сил дитини. Формувати резильєнтність у дитини може лише людина, яка сама перебуває на цьому шляху і має успіхи. Тому психологам запропоновано проаналізувати власний резилієнс, визначити рівень сформованості життєвої стійкості. Учасники розглянули власні життєві ресурси, назвали свої власні варіанти для відновлення гармонійного психологічного стану. Для здійснення розвиткової діяльності з

учнями психологи визначили основні фактори благополуччя в умовах військового конфлікту, зокрема з позиції дітей та дорослих. Практично кожен із учасників здійснив дослідження власного рівня резиліентності, визначив напрями розвитку життєстійкості. У тренінговій частині курсанти апробували вправи і техніки, спрямовані на розвиток складових резилієнс.

Найцікавішою для учасників стала вправа **«Ресурси подолання»**, яка навчає визначати свої актуальні ресурси та відчувати потреби інших людей у ресурсах для життєздатності. Кожному з учасників запропоновано пригадати ситуацію, яка потребувала життєвих сил, записати власні ресурси, які допомогли розв'язати названу ситуацію, на папірцях-ловцях ресурсів. За бажанням учасники могли розповісти про це в колі. Слухачі визначали, який ресурс із тих, що запропоновані, допоможе краще розв'язати його власну ситуацію. У результаті кожен бажачий міг подарувати додатковий ресурс тому, кому він зараз більше потрібен.

Підсумковою частиною тренінгу стала **психологічна естафета**. Психолог запропонувала всім присутнім практичний підхід до розвитку резиліентності, а саме авторську розробку з десяти кроків на шляху до подолання негативних впливів сьогодення та вдосконалення стійкості до стресу. Пройшовши всі десять кроків на шляху до власного резилієнс, кожен учасник визначив, які сторони особистості в нього розвинені, а над чим ще можна працювати.

Отже, наш проект для практичних психологів закладів освіти **«Актуальні питання психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану»** досяг основної мети - спрямувати роботу з колегами в єдиному напрямку, а саме збереження життєвих сил для подолання труднощів війни, вдосконалення професійних компетентностей, спрямованих на мінімізацію травмівних ситуацій для здобувачів освіти, відновлення життєвого балансу для досягнення життєвого успіху. Адже піклування про себе є однією з важливих умов турботи про іншого. Таким чином, важливим завданням роботи в команді є уміння будувати ефективні стратегії допомоги та взаємодії, постійний рух у напрямку професійного розвитку та емоційного відновлення.

Сьогодні, набуваючи практичного досвіду допомоги та підтримки, наш обласний навчально-методичний центр психологічної служби продовжує роботу з супроводу практики спеціалістів психологічної служби, спільно вирішуючи складні кейси в роботі фахівців та формуючи зміст професійних зустрічей на майбутнє. Така жива робота, що побудована з урахуванням потреб практикуючих спеціалістів та контингенту, який вони обслуговують, має на меті максимально задовольнити потреби галузі у нинішній складний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зцілення травм війни: психосоціальний аспект / автор-упор. Т.Артеменко. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2022. 80 с. URL: <http://oipoppp.ed-sp.net/?q=node/76861>.
2. Керівництво з проведення інтерв'язів та суперв'язів / автор-упорядник Т.Артеменко. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2021. 42 с. URL: <https://cutt.ly/dEUkz1u>.
3. Харитоновна С. Алгоритм надання психосоціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах внаслідок воєнного стану. URL: <https://youtu.be/jL6u6a4yccg>.
4. Харитоновна С. Розвиток резиліентності у дітей як основа життєвого успіху. URL: <https://youtu.be/uu-VmKmqQ-g>.

I.M. РУДЕНКО,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук

РОЗВИТОК АНТИСТРЕСОВОГО МИСЛЕННЯ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ТА ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА

Головним ресурсом педагога як учасника освітньої взаємодії та гармонійної особистості є власне психічне та фізичне здоров'я. В сучасному світі швидких змін в просторі освіти, при нестабільній соціально-економічній ситуації в країні, яка позначається на освітньому процесі, при потребі постійного саморозвитку та оволодінні інформаційно-комунікаційними технологіями в умовах дистанційної форми навчання, при відсутності балансу між інформаційним напруженням та часом для відпочинку можемо говорити про стресовий образ життя педагога. Довготривале переживання стресових емоцій є причиною виснаження нервової системи, зниження імунітету, виникнення нервово-м'язової напруги по тілу, як наслідок появи психосоматичних хвороб.

Сучасний педагог має володіти знаннями та уміннями самовідновлення своєї психічної рівноваги, розуміти вплив стресових емоцій на власне здоров'я, використовувати власні способи зняття психоемоційної напруги та розвантаження, вміти трансформувати стресовий образ мислення в гармонійний. Ці знання та уміння дадуть можливість педагогу зберегти внутрішньо гармонійний, збалансований стан, відповідно, своє психічне та фізичне здоров'я.

Зміст статті базується на конституційному праві збереження і зміцнення здоров'я населення. Охорона здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики та одним із основних факторів національної безпеки країни (зокрема, у п. 6 ст. 92 Конституції України від 28 червня 1996 р., ст. 12 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р., ст.7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., Концепції розвитку охорони здоров'я населення України, затвердженій Указом Президента України від 7 грудня 2000 р., Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення» від 6 грудня 2005 р., Міжгалузевій комплексній програмі «Здоров'я нації», затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р.).

Мета статті: розширити психологічну компетентність педагогів щодо розвитку антистресового мислення, що сприяє збереженню психічного та фізичного здоров'я.

Розробником вчення про стрес вважається канадський психофізіолог Ганс Сельє. На думку Г. Сельє, стрес (загальний адаптаційний синдром) — це неспецифічна реакція організму у відповідь на будь-який несприятливий вплив. Це комплекс змін, які відбуваються в організмі в разі небезпеки: різко збільшується рівень адреналіну в крові, підвищується тиск, частішає пульс, кровonosні

судини розширюються, зростає інтенсивність діяльності мозку і м'язового апарату, пригнічується почуття голоду і відбувається близько 1400 інших психофізіологічних змін.

У науковій літературі виділяють поняття «психологічний стрес» або «емоційний стрес», що характеризується станом яскраво вираженого психоемоційного переживання людиною конфліктних життєвих ситуацій, які гостро або тривало обмежують задоволення його соціальних або біологічних потреб. Розробка проблеми стресу (емоційного, психічного, спортивного, виробничого, космічного, військового) з позицій сучасної науки знайшла своє відображення в роботах, присвячених біохімічним (А.А. Віру, Л.Є. Панін, А.І.Робу), фізіологічним (Ф.З.Меерсон, В.М. Федотов), клінічним (П.Д. Горизонтов, Ц.П. Короленко), психофізіологічним і психологічним (Л.А.Китаєв—Смик, Ф.П. Космолінська, Н.Е. Водоп'янова, Р.В. Купріянов, О.Н. Полякова) аспектам його проявів.

На думку вітчизняних дослідників А.Фрідмана, Д.Галанцева, Ю.Щербатих, «стрес — це тривала системна (психологічна і гормональна) реакція організму на життєві ситуації, які людина вважає небезпечними для свого матеріального та душевного благополуччя і не бачить можливості для їх швидкого вирішення». Слід зазначити, що фактори, що викликають стан стресу, прийнято називати «стресорами», а сукупність змін, що відбуваються в організмі під дією стресів, — загальним адаптаційним синдромом. У сучасній літературі існують різні класифікації стресів:

Повсякденний стрес — реакція організму на дрібні і незначні події, що з'являються в повсякденному житті, але які чинять негативний вплив на людину, наприклад, поточні проблеми зі здоров'ям, брак грошей, проблеми з приготуванням їжі та інші;

Емоційний стрес — відповідна реакція на виснаження нервової системи;

Професійний стрес — феномен, що виражається в психічних і фізичних реакціях на напружені ситуації у трудовій діяльності людини;

Інформаційний стрес — стан, що виникає в результаті інформаційних навантажень, з якими людина не може справлятися і приймати рішення в поставленому темпі.

Відомий російський вчений в галузі стресу і стресостійкості, доктор біологічних наук, професор Ю.В. Щербатих виділяє три типи стресу по здатності людини впливати на нього:

- стреси, що не залежать від нас;
- стреси, на які ми можемо реально вплинути;
- стреси, які є плодом нашої власної уяви.

Стрес також може бути об'єктивним і суб'єктивним. Під об'єктивним стресом розуміють наявність у

людини фізіологічних і психологічних розладів. Під суб'єктивним стресом розуміють зниження загального психоемоційного фону. *Необхідно розуміти, що психіка і тіло — це частини однієї енергоінформаційної системи. Якщо є зміни в тілі, то це відіб'ється на психічному стані людини, і, навпаки, зміни в психічному стані будуть приводити до тілесних трансформацій.*

Стрес (з англ. напруга) — система реакцій організму на життєву ситуацію, яка суб'єктивно сприймається як небезпечна для матеріального та душевного благополуччя. Переживання стресу залежить від суб'єктивних чинників: оцінка життєвої ситуації, суб'єктивне ставлення до ситуації, сприймання життєвої ситуації. Психологи підкреслюють, що не важливо, яка ситуація відбувається з людиною, важливим є те, як людина її сприймає. Визначальним є образ мислення людини.

Часто в житті ми можемо спостерігати, коли на одну й ту саму життєву ситуацію дві людини по різному реагують. Наприклад, давайте розглянемо ситуацію, коли адміністрація здійснює контроль навчально-виховного процесу та з перевіркою йде на урок. Один учитель буде сприймати цю ситуацію як стресову, зі страхом, панікою, тривогою, підсилюючи свій стан думками: **“Я боюся, будуть робити зауваження, я щось неправильно скажу, учні мене підведуть. За що мені це?”**. Зрозуміло, що зависання в подібних стресових думках буде підсилювати емоції страху, тривоги, невпевненості в собі, блокуватиме розкриття особистісного потенціалу. Подібний стан внутрішньої напруги та стресу буде виснажувати нервову систему, знижувати імунітет та, як наслідок, призводить до психосоматичних хвороб. **Психосоматичні хвороби** — це хвороби, які з'являються при переживанні людиною тривалих стресових станів, при зависанні та подавленні в собі стресових емоцій.

Однак інший учитель сприймає ситуацію перевірки як стимул до розвитку та розширення зони свого комфорту. Учитель міркує: *“Ця ситуація для мене — випробовування, яке розвиває характер. Я набуваю сміливості, впевненості, професійності в подоланні ситуативних труднощів, удосконалюю вміння керувати своїм психоемоційним станом. Зауваження — це нормально, завдання адміністрації робити зауваження. Я не боюся бути неідеальним, робити помилки, відкритися новому — це мій досвід. Я дозволяю собі отримати задоволення від проведення уроку, бо я займаюся тим, що надихає, окрилює, наповнює життєдайними енергіями. В мені достатньо впевненості, знань, досвіду, щоб провести цей урок”*. Подібне мислення буде трансформувати стан страху, тривоги в енергію активності, мобілізації, буде сприяти розвитку стресостійкості та, відповідно, талантів, здібностей, рис характеру та поглиблювати професійну майстерність.

Мислення — потужний інструмент самопрограмування. Пропоную розглянути експеримент, який був проведений американськими науковцями. В експерименті взяло участь **3000 людей**. Досліджуваним задавали лише одне питання: “Як Ви ставитесь до стресів?”. Частина досліджуваних відповіли: “Я негативно оцінюю стресові ситуації, їх треба уникати, я їх боюся. Стрес — мій ворог, який вбиває мене. В голові прокручуються думки: “За що мені ця ситуація? Чому Всесвіт такий жорстокий до мене? Чому Бог мене не любить? Чому люди несправедливі зі мною? Мене ніхто не поважає””. Подібне мислення вводило людей в стан жертви

та поглиблювало злість, невдоволення, депресію, апатію. Інша частина досліджуваних повідомили: “Стреси, труднощі, невдачі — це невід'ємна частина нашого життя. Стреси, проблеми, випробовування — це урок, досвід, навчання. В голові прокручуються думки: “Для чого ця ситуація? Чому я вчуся? Що я набуваю? Що долаю?””. Подібне мислення вводило людей в стан учня, який навчається в «школі Життя». Однак, якщо я учень в «школі Життя», то це нормально помилятися, робити щось неправильно та набувати життєвого досвіду. Метою народження кожного є накопичення життєвого досвіду.

Експеримент тривав 8 років, результати експерименту були неочікуваними. Експерти вивчали питання ранньої хворобливості та смертності. Виявилось, що смертність була вищою в першій групі досліджуваних з мисленням жертви. Люди з цієї групи зависали в стресовій ситуації, в переживанні жалості до себе, в депресивному стані та озлобленні до оточуючого світу. Такий негативний емоційний стан виснажував нервову систему, знижувався імунітет, виникали психосоматичні хвороби. Як наслідок, це призводило до ранньої смертності людей. Досліджувані другої групи з мисленням учня концентрувалися на пошуку виходу зі стресової ситуації, розуміння корисності, аналізі самозмін, як наслідок поглиблювали процес розвитку особистісного потенціалу та стресостійкості нервової системи.

Отже, педагог має активізувати в собі почуття відповідальності за збереження власного психічного та фізичного здоров'я. Розуміючи, що власним способом мислення та емоційним станом, він або доводить себе до виснаження нервової системи та психосоматичних хвороб або, навпаки, буде йти шляхом розвитку особистісного потенціалу, сприяти стресостійкості нервової системи, збереженню власного здоров'я та довголіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берч В., Пенман Д. Осознанная медитация. Практическое пособие по снятию боли и снижению стресса. Москва: ООО Манн, Иванов и Вербер, 2017. 262с.
2. Голви Т. Стресс как внутренняя игра. Как преодолеть жизненные трудности и реализовать свой потенциал. Москва: ООО Манн, Иванов и Вербер, 2017. 270с.
3. Дэвид С. Эмоциональная гибкость. Как научиться радоваться переменам и получать удовольствие от работы и жизни. Москва: ООО Манн, Иванов и Вербер, 2017. 304 с.
4. Кутбиддинова Р.А. Психология стресса (виды стрессовых состояний, диагностика, методы саморегуляции) Учебно-методическое пособие. Южно-Сахалинск: СахГУ, 2019. 124 с.
5. Пиллэй Ш. Варгань, кропай, марай и пробуй. Открой силу расслабленного мозга. Москва: ООО Манн, Иванов и Вербер, 2018. 238 с.
6. Синельников В.В. Возлюби болезнь свою. Как стать здоровым, познать радость жизни. Москва: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2012. 416 с.
7. Синельников В.В. Прививка от стресса. Москва: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2016. 224 с.
8. Способы снятия нервно-психического напряжения: сборник методических разработок занятий для широкого круга педагогов/Сост. А.А.Никифоров, Л.А. Хохлачёва. Белгород, 2009. 21 с.
9. Сторони М. Без стресса. Научный подход к борьбе с депрессией, тревогой, выгоранием. Москва: ООО Манн, Иванов и Вербер, 2018. 301с.

П.В.ТЕСЛЮК,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент;

Н.О.КОВАЛЬ,

заступник директора Черкаської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА

Професійна діяльність педагогів часто характеризується високою нервово-психічною напругою, хронічною втомою, підвищеною тривогою, емоційним та інформаційним стресом й іншими чинниками, дія яких викликає виснаження функціональних резервів організму, зниження працездатності. Особливо це стосується професійної діяльності педагогічних працівників в умовах воєнного стану. Джерела стресу можуть мати як об'єктивний (перевантаження, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення тощо), так і суб'єктивний (пов'язаний з міжособистісними відносинами) характер [1].

Одним з напрямків посилення адаптаційних можливостей педагогів є розвиток їх **соціально-перцептивного інтелекту**. Поняття соціальної перцепції уведені американським психологом Дж. Брунером для позначення факту соціальної обумовленості сприймання, його залежності не лише від характеристик стимулу (об'єкта), але й від минулого досвіду суб'єкта, його цілей, намірів, від значущості ситуації тощо. Наразі дане поняття визначається як сприймання і розуміння людиною соціальних об'єктів, перш за все, інших людей.

Процес соціальної перцепції супроводжується рядом феноменів, які можуть обумовлювати необ'єктивність сприймання. Дослідження в галузі соціальної психології пов'язують соціально-перцептивні деформації з наступними феноменами сприймання: **егоцентризм** – викривлення інформаційного поля з метою підтвердження власної значимості; **ідентифікація** – розуміння й інтерпретація іншої людини шляхом отождолення себе з нею – та пов'язана з нею імітація, що ведуть до часткової або тимчасової втрати власної ідентичності; стереотипізація; каузальна атрибуція; ефекти ореолу, загального враження, первинності та новизни; прагнення до внутрішньої несуперечливості образу «Я» іншої людини тощо. Соціально-перцептивні викривлення – це складний та багаторівневий психологічний феномен, пов'язаний із дією захисної системи психіки у її базових та ситуативних проявах [2, с.353].

Соціально-перцептивні викривлення можуть породжувати непорозуміння у службових і особистих стосунках, неадекватну поведінку, у цілому соціальну дезадаптованість суб'єкта. Легко спрогнозувати, що у професійній діяльності педагогів соціально-перцептивні викривлення можуть призводити, наприклад, до множення конфліктних ситуацій у взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу, виходу за межі своїх повноважень і т. п. – не через брак професійних знань, а виходячи з суто особистісних причин.

Адекватне пояснення зазначених феноменів можливе за умови уведення в площину аналізу явища

несвідомого [3]. Останнє має свою власну логіку, яка часто виявляється більш потужною у визначенні поведінки людини, у тому числі й професійної поведінки, ніж логіка свідомого. Для того, щоб проілюструвати цю тезу, яка в глибокій психології переконливо доведена, достатньо звернутися, наприклад до дій диспетчера швейцарської компанії, які призвели до катастрофи літаків над Боденським озером у 2002 році з великою кількістю жертв. Яка психологічна природа помилок диспетчера? Адже в його діях була певна суб'єктивно виправдана логіка, яка об'єктивно призвела до катастрофи. Очевидно, що крім організаційних причин цієї трагедії, були ще й суто особистісні, які так і залишилися непізнаними. Опосередкованим підтвердженням цьому є той факт, що диспетчер вів себе брутально, віддаючи розпорядження пілотам літаків і, навіть, потім, спілкуючись з родичами загиблих. Це врешті-решт стало однією з причин його власної загибелі. Глибоко-психологічні механізми таких „помилки“, їх причини були блискуче розкриті З. Фрейдом у роботі „Психопатологія буденного життя“. Вони лежать, як правило, у площині невідрефлексованих, тобто непізнаних людиною власних деструктивних, руйнівних, агресивних тенденцій.

Логіка несвідомого формується в період дитинства як результат пристосування до навколишньої реальності і зберігає своє значення на етапі зрілості. **Проілюструємо це прикладом.** Якщо в сім'ї батьки блокують ініціативу своєї дитини, то одним із шляхів її пристосування до цієї ситуації може бути пасивність і демонстрація підлеглої позиції. Такі „захисні“ реакції поступово стабілізуються, організовуються в певну логіку несвідомого, яка визначає поведінкові програми суб'єкта у його дорослому житті. Запрограмованість поведінки особливо виразно проявлятиметься у стосунках з особами, які у сприйманні суб'єкта втілюють батьківський авторитет: вчителями, керівниками і т. п. В ситуаціях, які потребують власної ініціативи, незалежності дій, такий суб'єкт виявляє нездатність до самостійної діяльності або ж не виправдано нехтує вимогами такту і субординації, щоб звільнитись від дитячого почуття залежності. Таким чином, несвідоме, яке організовується в певну логічно впорядковану систему, весь час ніби примушує суб'єкта займатися невирішеними проблемами дитинства в процесі актуальної діяльності. „Захисна“ система психіки при цьому приховує від свідомості соціальну дезадаптованість суб'єкта та її інфантильні (пов'язані з дитинством) джерела. Поведінкові програми, підпорядковані логіці несвідомого, „обслуговують“ інфантильні потреби „Я“, тому властивістю такої поведінки є психологічний егоїзм. Суб'єкт несвідомо зосереджений на психологічних потребах власного

"Я", інтереси інших людей не беруться до уваги або ж враховуються лише у контексті їх здатності відповідати несвідомим психологічним тенденціям суб'єкта. Розпізнавання психологічного егоїзму ускладнюється тим, що він часто приховується за альтруїстичними у соціальному розумінні формами поведінки. Так, матір може віддавати всі свої сили піклуванню про сина і в такий спосіб емоційно міцно прив'язувати його до себе, блокувати його власний потенціал, самостійність, відповідальність. Аналіз подібних випадків показує, що за зовні альтруїстичною поведінкою лежать егоїстичні мотиви, обумовлені несвідомими потребами. Психологічний егоїзм закриває можливість адекватного сприймання інтересів партнера і таким чином деструктивно впливає на сферу спілкування суб'єкта, у тому числі, і професійного спілкування педагогів.

Соціально-перцептивний інтелект має наступні показники: адекватне розуміння соціального контексту взаємодії, мотивів поведінки іншої людини, її цінностей, власних мотивів та цілей, гармонізація цілей та форм поведінки, здатність налагоджувати гармонійні стосунки з іншими людьми безвідносно до того, чи співпадають інтереси, мотиви, цінності.

Загальний інтелектуальний рівень є необхідною, але не достатньою умовою наявності соціально-перцептивного інтелекту. Можна навести багато прикладів того, як людина, що має необхідні інтелектуальні здібності, не може їх сповна реалізувати, наслідком чого можуть бути емоційні розлади, алкоголізм, наркоманія тощо. Найчастіше це відбувається через нездатність суб'єкта налагоджувати гармонійні стосунки з іншими людьми, оскільки самореалізація завжди передбачає соціальний контекст. Перешкодою виступають особистісні проблеми, фіксованість на потребах ідеалізованого "Я" – в домінуванні, у схваленні, в безумовно позитивному ставленні інших, в заохоченнях. При такій фіксованості інша людина з її потребами „зникає з поля зору”. В результаті виникають непорозуміння і дезінтеграція стосунків.

Розвиток соціально-перцептивного інтелекту визначається не лише свідомими зусиллями суб'єкта, його працьовитістю, наполегливістю у здобутті знань (як компетентність у предметній області), але й особистісними властивостями (лабільність, відкритість новому досвіду та ін.), які часто мають несвідомі детермінанти. Саме тому у розвитку соціально-перцептивного інтелекту педагогу часто потрібний „поштовх”, який можуть забезпечити інтерактивні методики навчання, зокрема в системі післядипломної освіти фахівців: групова дискусія, рольова гра, психодрама, психогімнастичні вправи, аналіз тематичних психомалюнків [4].

В основі методу групової дискусії лежить безпосередня, нерегламентована вербальна взаємодія між слухачами. Тематика дискусії заздалегідь не планується, а визначається ситуацією у групі. Специфіка використання даного методу в навчальній роботі з педагогами виявляється в одночасному забезпеченні керівником спонтанності поведінки у групі, інтеграції взаємин між її членами та глибоко-психологічного аналізу результатів. Завдання керівника полягає у тому, щоб каталізувати продуктивну активність учасників навчання, акцентувати їх увагу на матеріал, що має психокорекційне значення. Таким чином, спонтанна, безпосередня дискусія є керованим процесом, у якому розв'язуються завдання групової динаміки та астрокорекції слухачів.

Рольова гра розгортається в дії без попередніх конкретних настанов стосовно її сюжету. Мінімізація інформації про те, "що робити", дає змогу учасникам гри діяти творчо у відповідності з внутрішніми програмами їхньої психіки. Важливе значення для психодіагностики має те, як саме в умовах повної

свободи суб'єкт структурує рольову ситуацію. Використання методу розігрування рольових ситуацій дозволяє спостерігати учасників занять не лише в міжособистісних взаєминах, а й у процесі виконання певної соціальної ролі. Матеріал щодо поведінки суб'єкта в рольовій грі є надійною основою перевірки гіпотез стосовно його особистісної проблеми.

Застосування психодрами в роботі з педагогами відрізняється від класичної її форми. Це стосується таких особливостей класичної психодрами, як попереднє визначення сюжету, продумування ролей, їх розподіл між учасниками та участь у психодрамі професійного актора-психолога. Під час занять цінується спонтанність і безпосередність дій слухачів. Окреслення сюжету психодрами керівником зводиться до мінімуму. Сюжет психодрами задається самим учасником і, як правило, пов'язується з певними внутрішніми переживаннями суб'єкта, його минулим досвідом або сподіваннями на майбутнє. Зворотний зв'язок від інших слухачів допомагає протагоністу зазирнути всередину себе, зрозуміти сутність проблеми, яка була в центрі уваги, особливості своєї поведінки та характер стосунків з оточенням. Завдяки "програванню" власних проблем, слухач виносить багато вражень "на поверхню", що сприяє аналізу та розширенню його самосвідомості. Якщо у рольовій грі в центрі уваги перебувають міжособистісні проблеми її учасників, то у психодрамі - особисті. Психодрама допомагає з'ясувати сутність особистісної проблеми суб'єкта, виявити її внутрішні передумови, зв'язки з минулим, зокрема з дитинством.

Важливе значення мають методи невербальної взаємодії. Адже саме невербальна поведінка чи не найбільше здатна цілісно виражати психологічний зміст як свідомого, так і несвідомого. Основними функціями невербальних технік є зближення членів групи, взаємопізнання, експлікація таких аспектів психіки людини, які важко вербалізувати. Можуть використовуватися такі різновиди невербальної техніки, як психомалюнок і психогімнастика.

Психогімнастика базується на невербальній експресії, перш за все, на міміці та жестах. Одна й та сама ситуація в психогімнастиці викликає різні, індивідуально-неповторні реакції, кожний слухач поводитьсь відповідно до своєї особистості в цілісних її проявах. Особливо цікавими є ті тенденції поведінки, які проявляються як на вербальному, так і на невербальному рівнях. Отриманий у процесі психогімнастики матеріал аналізується під час заняття. При цьому увага зосереджується на визначенні типових ліній поведінки, що характеризують особистісну проблему суб'єкта.

Зміст роботи з психомалюнками визначається орієнтацією на виявлення внутрішніх суперечностей психіки суб'єкта. Відповідно, сенс психологічного аналізу малюнків (малюнки розглядаються у комплексі тем) перебуває в площині цілісного вивчення психіки слухачів в її свідомих і несвідомих проявах, чим вигідно відрізняється від психологічних досліджень за допомогою тестових малюнкових методик. Діагностико-корекційна процедура в аналітичній роботі з комплексом тематичних психомалюнків полягає у виявленні системних характеристик (логіки) несвідомого, з якими пов'язані особистісні програми людини, що виражаються в стабілізованих тенденціях поведінки. Така рефлексія дозволяє суб'єкт збагнути безпосередні психологічні детермінанти та інфантильні першоджерела своїх особистісних проблем, що відкриває перспективу їх розв'язання.

Характерна особливість зазначених методик полягає в можливості забезпечувати рефлексивні знання (отримані не з паперового чи електронного носія, а з досвіду власної взаємодії з іншими людьми в ситуації «тут і тепер») щодо індивідуальної

неповторності особистісної проблеми суб'єкта, її глибинно-психологічних передумов. Вони зорієнтовані на пізнання психологічних закономірностей в умовах взаємин, які виникають спонтанно, на розуміння закономірностей цих взаємин та діагностику внутрішніх причин конкретної поведінки суб'єкта. Інтерактивні методики збагачують індивідуальний досвід педагогічних працівників, розширюють їх самосвідомість, змінюють характер потреб, впливають на вибір цінностей, формують ставлення до соціальних норм. Вони дозволяють нівелювати деформації особистості, об'єктивувати неконтрольовані настановлення, які можуть деструктивно впливати на характер і зміст спілкування і, таким чином, відкрити перспективу відродження пластичності психічної організації фахівців.

Зазначені заняття проводяться в належно обладнаній аудиторії, що сприяє налагодженню зворотного зв'язку між учасниками навчання. На матеріалі спонтанної взаємодії у групі, в якій створюється атмосфера взаєморозуміння, підтримки, емоційної широти, учасники навчання за допомогою керівника досліджують глибинні особливості власної психіки, обумовлені її несвідомою сферою. Робота відбувається за певними принципами, з якими слухачів ознайомлюють у вступній бесіді: звертання одного до одного на «ти» й по імені, щоб забезпечити спілкування на рівні «людина-людина»; сприймання себе й інших такими, якими вони є; емоційна відвертість; організація роботи за правилом «тут і тепер»; добровільність участі у навчанні. Рекомендується уникати застосування оцінних суджень з використанням моральних і соціальних критеріїв. Власні якості мають оцінюватись

самостійно на основі одержаної в групі інформації. Висувається також вимога уникати критики; за необхідності можлива така форма зворотного зв'язку, як конфронтація. Важливим принципом також є орієнтація на ширість і чуйність у стосунках, а також дотримання вимоги не обговорювати групові події поза заняттями. Дотримання слухачами принципів роботи - надзвичайно важлива умова створення належного психологічного мікроклімату, значимого для самопізнання й пізнання іншої людини. Результатом такого навчання є розширення самосвідомості його учасників і, як наслідок, оптимізація сфери спілкування, гармонізація потреб та форм поведінки, загальне оздоровлення. Мета роботи полягає у наблизненні педагогів до об'єктивної соціальної реальності, яке відбувається завдяки рефлексії елементів ілюзорності у її сприйманні [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедєв Д.В. Екстремальна психологія / за ред. О.В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август трейд», 2007. 502 с.
2. Іваненко Б.Б. Соціально-перцептивні передумови психологічних викривлень та їх взаємозв'язок з регресивними проявами суб'єкта / *Педагогічний процес: теорія і практика*: Зб. Наук. Праць інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. Вип. 2. С. 351-358.
3. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 640 с.
4. Яценко Т.С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро: Інновація, 2019. 284 с.

С. Б. ШИЛО,

доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор філософії в галузі філології

ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАНЬ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ

Прискіпливу увагу до проблеми розвитку читацької грамотності в межах мовно-літературної освітньої галузі обумовлено соціокультурними умовами, в яких перебувають сучасні школярі, а також вимогами міжнародної програми з оцінки освітніх досягнень PISA. Актуальність проблеми читання визначено й в нормативних освітніх документах закладів загальної середньої освіти. Так, в Концепції Нової української школи та Державному стандарті початкової освіти зазначено, що вміння читати є спільним для всіх ключових компетентностей.

У сучасних соціокультурних умовах читання необхідно розглядати з позиції ціннісно-смыслового прийняття, оскільки культура читання як соціально-педагогічний феномен у сучасному світі безпосередньо визначається цільовими установками – від вирішення суто прагматичних завдань (пошук інформації, підготовка до уроку, читання новин, щоб бути в

курсі подій) до залучення до загальнокультурних та історичних цінностей, отримання задоволення та естетичної насолоди. Сьогодні питання про те, чи читають школярі не зовсім коректне, правильніше запитувати – що вони читають, як читають і з якою метою.

Щоб сформувати читацьку грамотність, треба сформувати у школярів низку певних умінь. Одне з них – здатність знаходити інформаційно-смыслові зв'язки текстів різних типів, співвідносити інформацію з фоновими знаннями, критично оцінювати інформацію, робити свої висновки. Читацькі вміння формуються на основі навчального тексту; для педагогів – це нормальне явище, оскільки одиницею навчання взагалі є текст. Так от навчити учня працювати з текстом – це і є основа читацької грамотності.

Словосполучення «читацька грамотність» з'явилося в контексті міжнародного тестування в

1991 р. Поряд з визначенням рівня математичних та природничо-наукових умінь (або компетенцій) учнів, у Міжнародному дослідженні якості освіти PISA вивчаються й читацькі вміння. У положеннях рамкового документа міжнародного дослідження PISA поняття «читацька грамотність» визначено як «здатність учня/студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати участь у житті суспільства» [6, с. 34].

У Державному стандарті базової середньої освіти ця дефініція витлумачена як «розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства» [1].

Таким чином, проаналізовані обсяги терміна «читацька грамотність» дозволяють говорити про те, що концепція читацької грамотності повинна включати такі конструкти, за допомогою яких оцінюються читацькі вміння при читанні складних і множинних текстів: визначення основної теми та думки, формулювання висновків на основі декількох джерел, узагальнення інформації у близьких тематики текстів, оцінювання їхньої якості, достовірності інформації, перенесення даної інформації у сферу практичної діяльності.

Український інститут книги опублікував результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання». Координаторка дослідження Ірина Батуревич зауважила: «Можна сміливо стверджувати, що це дослідження читання – наймасштабніше за останній час: воно охопило практично всі вікові групи, включало не лише масові опитування, але й фокус-групи».

Ось кілька важливих і цікавих результатів дослідження:

- 8% дорослих і 13% дітей щоденно читають книжки;
- у 2020 році 34% українці хоч раз купили друковану книжку;
- за час карантину 2020 року 23% дітей-читачів почали частіше читати під час карантину, а 16% – рідше;
- жінки значно частіше читають, ніж чоловіки: ніколи не читає 38% чоловіків і 28% жінок, при цьому, щодня читають 7% чоловіків і 9% жінок;
- вперше за часи незалежності України українські читачі почали надавати перевагу саме українськомовним книжкам – 32% українською проти 27% – російською;
- 57% дітей читають з примусу.

Аналіз результатів соціологічних досліджень засвідчує диспропорцію між обов'язковим (вимоги шкільної програми) і вільним (дозвіл'євим, розважальним, за власним бажанням) читанням. Воно стає все більш прагматичним та інформаційним: читаю, щоб підготуватися до заліку (іспиту), знайти дані для написання реферату тощо. За даними соціологічних опитувань бібліотекарів, 80-90 % замовлень стосуються саме виконання вимог шкільної програми. Внутрішні мотиви відіграють другорядну роль. Те, що учень бодай щось читає, добре. Таким чином він усе ж одержує певну інформацію, окрім того, до читання книжки залучаються діти навіть із нечитаючих сімей. Науковці, зокрема Е. Огар вважає, що за цим криється серйозна небезпека: «якщо навчальне читання не є для дитини осмисленим, визначається лише метою «треба», а не «цікаво», якщо вона не бачить зв'язку між змістом книги, прочитаної для виконання домашнього завдання, і власними інтересами чи відомими їй людськими проблемами, воно перетворюється на «псевдочитання» - механічне

вправління без насолоди і внутрішнього задоволення. Більше того, воно шкодить читанню як такому, оскільки позбавляє його аури привабливості, унеможлиблює бажання дитини проводити з книжкою дозвілля» [6].

Попри значущість проведених досліджень проблеми читання, залишаються не обґрунтованими педагогічні умови розвитку читацької грамотності на уроках гуманітарного профілю. Основна причина - інформаційна завантаженість у засобах масової інформації та навколишньому світі в цілому. Низький рівень культури читання – ключова проблема освіти. Саме якісне читання покликане сприяти особистісному зростанню та конкурентоспроможності сучасної людини, яка живе в інформаційно-культурному середовищі.

Проблема читання в епоху мультимедіа – це проблема адаптації людського мозку до автоматизації, відповідно читацька поведінка сучасної дитини пов'язана зі змінами сприйняття текстів, переважання «швидкого читання» над повільним, вдумливим читанням, звичкою до постійних перемикань між різними текстами, між текстами і діями.

Натомість викликом сьогодення є розвиток наскрізного вміння – **читання з розумінням**, яке передбачає:

- уміння слухати, сприймати й відтворювати інформацію,
- читати і розуміти прочитане, орієнтуватись в особливостях текстів уміти вести конструктивний діалог, брати участь у дискусіях,
- і що важливо переконувати і відстоювати свою точку зору, яка вона є раціональною висловлювати власні думки, міркування, погляди в усній і письмовій формах.

У процесі як формування, так і оцінювання читацької грамотності учнів доцільно враховувати їхні фонові знання й читацький досвід. **Фонові знання** – це, перш за все, та загальна для комунікантів інформація, що забезпечує взаєморозуміння під час спілкування. До необхідності вивчення та формування фонових знань підштовхує взаємозв'язок мови та культури, оскільки часто розуміння сказаного може бути неможливим без знань культурного багатства народу. Багато дослідників справедливо зазначають: «знання другої мови має включати в себе значно більше, ніж лише граматичну компетенцію. Цілеспрямована робота над формуванням фонових знань допомагає осмисленню учнями проявів культурного тла в лексиці та фразеології, морфології та синтаксисі, передбачає інтерпретацію текстів як знакових творів духовної діяльності, що націлює на знайомство з творами живопису, скульптури, музики, виробами декоративно-ужиткового мистецтва. Фонові знання є невід'ємним компонентом національної культури й водночас виступають похідними рідної культури.

Про важливість врахування фонових знань зауважує і С. Сафарян «Для адекватної реакції важливо, щоб перед вивченням мистецького твору, а не після нього, обговорювалися базові знання, необхідні для глибокого розуміння роботи. Справа в тому, що естетична та етична інформація, повідомлення, пов'язане з релігією, народними традиціями та звичаями, а також пояснення незрозумілих слів також можуть бути представлені в процесі аналізу твору мистецтва» [2, с. 2]

У лінгводидактиці проаналізовано різноманітні прийоми, що дозволяють розширювати фонові знання школярів, наприклад: зіставлення мовних та культурних фактів рідної та іншомовної культур, виявлення в них спільного та відмінного; читання та аудіювання текстів країнознавчого характеру; рольові ігри; проблемно-комунікативні та пізнавально-пошукові завдання, спрямовані на виявлення стереотипів поведінки та традицій; робота з лексико-семантичними

та тематичними об'єднаннями слів, конкурси творчих робіт та ін. Доцільно використовувати спеціальний дидактичний матеріал, заснований на українському фольклорі, традиціях, обрядах, звичаях, літературі, музиці, правилах мовного етикету, національному побуті, народному декоративно-ужитковому та образотворчому мистецтву тощо.

С. Сафарян виокремлює в межах фонових знань 3 групи:

1. Історико-культурологічні знання:

а) відомості про період, протягом якого відбуваються події (інформація про місце дії, політичні, соціальні, географічні та економічні умови);

б) відомості про життя зображуваної ери (одяг, продукти харчування, житло, меблі тощо);

в) інформацію про особливості культурного життя епохи (освіта і наука, традиції і звичаї, мистецтво, релігія, міфологія, культурні явища тощо).

2. Біографічні знання (життя письменника, творчий шлях, світогляд і успішно-політична діяльність).

3. Літературні знання:

а) історична та літературна інформація (особливості літературного процесу під час написання твору, зв'язок з літературними течіями цього періоду, історія написання твору);

б) літературно-критична інформація (особливості літературної критики в цей період, місце роботи в письменницькій роботі, значення твору для літератури).

Організована робота з фоновим планом тексту (культурними мікротемами) активізує розумову та емоційну сферу діяльності учнів за рахунок власних асоціацій з авторськими, співвіднесення свого життєвого досвіду, набутих знань з новою інформацією, мотивує учнів через ключові слова-асоціації, пошук та заповнення необхідної інформації, отриманої раніше з різних джерел, у процесі вивчення освітніх предметів і в такий спосіб запускає механізм відновлення «забутих» фонових культурних знань, що сприяють розумінню глибинного змісту тексту та його підтексту, розширенню культурного кругозору та формуванню загальнокультурної компетенції учнів.

Здатність отримувати нові знання, співвідносити їх з уже відомими, адекватно сприймати та розуміти інформацію, зміст художніх творів української та зарубіжної літератури значною мірою залежить від рівня культурної грамотності. Фонова інформація закріплена в словах, словосполученнях, що позначають духовно-моральні цінності, традиції, предмети побуту, історичні факти, явища мистецтва, імена національних та фольклорних героїв, географічні назви, наукову термінологію тощо.

Сприйняття фонових знань визначається віковими, індивідуальними та загальнопсихологічними особливостями школярів та рівнем їхнього літературного розвитку. Тому вони можуть допомогти більш глибокому й усвідомленому сприйняттю художнього твору. На думку В. Сиви, під час опрацювання художнього твору педагог має акцентувати увагу школярів на **фонових історико-культурологічних знаннях**:

- Відомості про період, змальований у творі: відомості про місце дії у творі, відомості про географічні, політичні, соціальні, економічні умови тощо.

- Відомості про побут зображуваної епохи: одяг, їжа, житло, меблі тощо.

- Відомості про особливості культури зображуваної епохи: освіта і наука, традиції та звичаї, мистецтво, релігія, міфологія, культурні явища [21, с. 32]

Чимало цінних відомостей можна почерпнути, поцікавившись особливостями літературного процесу

за період створення твору, вивчити історію його написання.

Під час підготовки до уроків учителю необхідно визначити, які саме фонові знання потрібні для з'ясування теми і в якому обсязі. При цьому слід враховувати вікові особливості учнів, не допускаючи переобтяження їх надмірною інформацією, відволікання від основного - художнього тексту. Фонові знання сприяють поглибленому осягненню художнього твору. Тому особливості їх засвоєння визначають ті ж чинники, що й рівень сприйняття учня-читача, а саме: вікові особливості; індивідуальні риси сприйняття; теоретико-літературні знання, на основі яких формуються самостійні критерії оцінки художнього твору; методи, форми і прийоми роботи вчителя під час вивчення художнього твору; характер створення митцем художньої дійсності (художній метод, стиль тощо) [3, с. 51].

Залежно від вікових особливостей учнів використовуються різні види фонових знань. Так, молодшими школярами не можуть бути засвоєні ті з них, які вивчають старшокласники, бо їм бракує читацького і життєвого досвіду. Особливості засвоєння фонових знань залежать і від індивідуальних особливостей сприйняття. Використовувати їх, скажімо, в гуманітарних і фізико-математичних класах варто по-різному.

Оскільки за даними міжнародних досліджень читацька грамотність є найпоказовішим чинником економічного розвитку суспільства, питанням формування читацьких умінь, який би вимірював глибину розуміння учнями прочитаного та здатність використовувати його для розв'язання практичних завдань, приділяється належна увага. І в цьому контексті вагоме місце належить знанням інформаційно-культурологічного характеру, не завжди прямо пов'язаним з художнім текстом, але без яких художній твір не може бути глибоко сприйнятим. Ці знання постійно змінюють як у змістовому, так і у функціональному взаємозв'язку залежно від інформаційної та культурологічної обізнаності учнів, стану літературознавства, вікових особливостей школярів та змістового наповнення підручників та посібників. Фонові знання у широкому трактуванні – ті знання, якими володіють учасники комунікації до моменту спілкування. Вони забезпечують розуміння задуму автора і є необхідною умовою для досягнення адекватності розуміння художнього тексту. Та не меншої уваги вартий і читацький досвід, який у сукупності з фоновими знаннями, може впливати на продуктивність розв'язання здобувачами освіти лінгвістичних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою КМУ від 30.09.2020 №898.
2. Сафарян С.І. Фонові знання: зміст, визначення, види. Всесвітня література в серед. навч. закладах України. 2001. № 2. С. 2-6.
3. Сафарян С.І. Використання фонових знань: засади, прийоми. Стаття Перша. Всесвітня література в серед. навч. закладах України. 2002. № 1. С. 50-53.
4. Сова В.В. Використання історичних джерел як засіб, що сприяє повнішому осягненню художнього твору (Урок засвоєння нових знань. «Пісні про Роланда», 7 клас). Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2005. №7. С.31-34.
5. Язык и культура Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. Москва: Русский язык, 1990. 246 с.
6. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / [кол. авт.: М. Мазорчук (осн. авт.), Т. Вакулєнко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горюх та ін.]. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

А. Є. СІРЕНКО,

завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ГРУПОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНOSTІ В СОБІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Модернізація національної системи освіти України передбачає необхідність акцентування уваги на створенні сприятливих умов для розвитку творчої, самостійної, життєво компетентної особистості дитини з розвиненою самоповагою та впевненістю в собі. Формування особистості дітей дошкільного віку як суб'єктів активної життєвої позиції, здатних здійснювати власний вибір, приймати самостійні рішення, брати відповідальність за свої дії, довіряти власному досвіду і можливостям, є одним із пріоритетних завдань педагогіки. Ефективність групової діяльності в контексті формування впевненості в собі дітей дошкільного віку підтверджується у педагогічних дослідженнях, де підкреслюється, що діяльність є провідною умовою розвитку особистості дитини.

Проблема групової діяльності дітей розкрита в дослідженнях таких педагогів (Бабанський Ю.К., 1997, Галкіна Т. П., 2001, Гейко І., 2002, Гора Т., 2006, Комар О. А., 2004, Пометун О. І., 2004, Чередова І. М., 1988, Ярошенко О. Г., 2001). Вченими стверджується, що групова діяльність сприяє становленню особистості дитини, саме така діяльність є продуктивна в умовах навчання та формування умінь, навичок та досвіду. Доведено, що провідними видами діяльності дітей старшого дошкільного віку є гра і спілкування, які передбачають взаємодію у групі.

У статті розкривається поняття «групова діяльність» в контексті освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку та здійснюється аналіз дидактичних можливостей групової діяльності для формування впевненості в собі у старшого дошкільника.

В енциклопедичному словнику поняття «групова діяльність» позначено як: «спільна діяльність групи людей, що відбувається в умовах їхнього спілкування один з одним ...» (Безруких М. М., та ін. 2003, с. 23). **Групова діяльність** – «це специфічна людська, регульована свідомістю активність, породжувана потребами суб'єкта і спрямована на пізнання і перетворення зовнішнього світу і самої людини. Групова діяльність - складний багатогранний феномен, компоненти якого утворюють певну структуру, яка формується у взаємодії громадських та індивідуальних компонентів під впливом специфічних механізмів внутрішньо-групової інтеграції» (Безруких М. М., та ін. 2003, с. 25). У словнику окреслена структура групової діяльності:

- 1) постановка мети ;
 - 2) прийняття рішення ;
 - 3) планування ;
 - 4) здійснення діяльності;
 - 5) управління та контроль
 - 6) оцінка результатів
- (Безруких М. М., та ін. 2003).

У «Базовому компоненті дошкільної освіти» стверджується що: «Група – це об'єднання, яке виникає на основі особистих симпатій, емоційних взаємин між її членами. Групу об'єднують спільні цінності, щирість і відкритість відносин, довіра, певні поведінкові норми; прихильне ставлення один до одного (дружба як прояв взаємної довіри, відданості, поваги між людьми). ...» (Богуш А. М., 2012, с.7). Таким чином, в «Базовому компоненті дошкільної освіти», наголошено на важливості культивування групових норм, цінностей, що сприяють формуванню впевненості в собі особистості дитини. Наведемо суттєвий зміст поняття «групова діяльність», заснований на узагальненні наукової літератури (див. рис. 1. Сутність

поняття «групова діяльність»)

Рис. 1. Сутність поняття «групова діяльність»

Поняття «групова діяльність» в науковій літературі майже не представлено, воно окреслено в контексті педагогічних технологій та їх впливу на особистість суб'єкта. Групова діяльність являє собою: спільну діяльність групи людей регульовану особистісною активністю, об'єднання на основі особистих симпатій, емоційних відносин, спільної діяльності і т.д. Стверджується, що групова діяльність як педагогічна технологія є ефективною в контексті розвитку особистості суб'єкта, його впевненості в собі.

Перш ніж перейти до презентації проблеми групової діяльності дітей старшого дошкільного віку, звернемося до методичних рекомендації Інституту інноваційних технологій і змісту освіти № 1.4 / 18-3082 від 26 липня 2010 «Про організовану і самостійної діяльності дітей в дитячому садку». У рекомендаціях

стверджується: «... Освітній процес (що передбачає групову діяльність), повинен включати в себе різні види дитячої активності, адекватні віку в першу чергу, ті, в рамках яких відбуваються важливі вікові новоутворення, і сприятливі для подальшого розвитку кожної маленької особистості у всіх сферах життєдіяльності. Від педагогів вимагається вільне володіння широким арсеналом організаційних форм, засобів, методів і прийомів освітнього впливу на вихованців ... » (Гора Т., 2006, с. 43). Таким чином стверджується, що групова діяльність сприяє формуванню новоутворень у дітей дошкільного віку, розкриття їх творчого, особистісного потенціалу.

Застосування групової діяльності в контексті навчання і виховання дітей є предметом дослідження (Гора Т., 2006, Потапова Н., 2006, Пометун О., 2004, Ярошенко О., 2001), де групова діяльність розглядається в контексті виховного, навчального впливу на дітей старшого дошкільного віку. Н. Потапова, здійснивши порівняльний аналіз групової та індивідуальної навчальної діяльності дітей, відзначила: «Поеднання індивідуальних і групових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, визначає, що результат групової навчальної діяльності досягається спільними зусиллями навчальних завдань з одночасними індивідуальними змінами в інтелектуальному розвитку кожного члена групи» (Потапова Н., 2006).

Близьким є дослідження Т. Гора, який здійснив порівняльний аналіз групової та індивідуальної діяльності старшого дошкільника і зазначає: «незважаючи на зазначені позитивні характеристики групової діяльності, абсолютизувати її, підмінити нею індивідуальну було б великою помилкою. Аналіз дидактичних можливостей індивідуальної і групової діяльності розкриває сильні і слабкі сторони кожної з них, показує, що в реальному навчальному процесі вони не можуть функціонувати ізольовано один від одного (Гора Т., 2006) Самоконтроль, самооцінка, груповий клімат, де відбувається спілкування, сприяє розвитку соціально-корисних навичок, особистісних компонентів і т.д. .

Розглядають групову діяльність як одну з педагогічних технологій роботи зі старшими дошкільниками і О. Пометун та Л. Пироженко. Дослідниці стверджують: «Суть групової діяльності як навчання полягає в умовах постійної, активної взаємодії всіх дошкільнят, де дитина і вихователь є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання». (Пометун О.І., 2004, с. 9). «Групова діяльність дає суб'єкту можливість **«зробити засвоєння знань більш доступним; формувати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою точку зору, аргументувати і дискутувати; навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід шляхом включення в різні життєві ситуації і переживати їх, вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу; аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, шукати спільне рішення проблеми; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих**

робіт» (Пометун О., 2004, с.7). **Отже, дослідники визначають провідну роль групової діяльності в засвоєнні знань, збагаченні соціальним досвідом, розвивати соціально-корисні навички, формувати впевненість дитини в собі.**

Питання ролі групової діяльності в становленні особистості дитини розкрито в роботах (Гейко І., 2002, Комар О., 2004, Ярошенко О., 2001, та ін.) У своїх роботах І. Гейко стверджує, що: «групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителем і в співпраці з учнями» (Гейко І., 2002).

У своїх працях О. Комар стверджує, що групова діяльність сприяє **активізації і результативності навчання старших дошкільників**, формуванню гуманного ставлення до оточуючих, самостійності, вміння відстоювати свою точку зору, впевненості в собі і т.д. Групова діяльність створює певні умови для формування позитивної мотивації дитини шляхом підтримки, конструктивного клімату групи (Комар О. А., 2003, с. 5).

Групова діяльність, для якої створюють умови доброзичливості, чуйності, взаємодопомоги, здатна розкрити потенціал дитини. Одна з основних характеристик діяльності дитини в групі є отримання нового досвіду, який є основою спілкування з оточуючими людьми. Групова діяльність багатофункціональна, вона розвиває особистість дитини, формуючи впевненість в собі, почуття захищеності, розвиває інтелектуальні, творчі здібності (Пометун О.І., 2004).

Близької позиції дотримується І. Гейко. Він стверджує, що групова діяльність сприяє формуванню вміння дитини розподіляти обов'язки, спілкування один з одним, вирішувати конфлікти, що виникають т.п. У груповій роботі дитина бере на себе функції вчителя і виконує дорослі види діяльності, формує впевненість у собі. Групова діяльність, як стверджує дослідник, в порівнянні з іншими організаційними формами має ряд значних переваг: за той самий відрізок часу обсяг виконаної роботи набагато більший, висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь; мотивів навчання і т.д. (Гейко І., 2002).

Отже, важливим є акцент дослідників на особистісному зростанні дитини шляхом виконання обов'язків авторитетних дорослих, підтримки групи, відсутність гострих оцінних суджень і т.п. .

Дослідники (Герєга Т., 2004; Кркарєєва І., 2006; Ярошенко О., 2001) відзначають, що групова діяльність розвиває соціальні навички дитини, що сприяють майбутньої адаптації її до школи. Так І. Кокарева стверджує, що групова діяльність дошкільника спрямована на виконання наступних завдань: стимулюванні моральних переживань взаємного навчання, зацікавленості в успіху товариша, навчання продуктивного спілкування. Групова діяльність **сприяє формуванню комунікативних умінь учнів**; рефлексивного компонента навчальної діяльності, цілеспрямованості, впевненості у собі. І. Кокарева зазначає, що групова діяльність дітей базується на наступних положеннях: ділове співробітництво; спеціальний відбір дітей у групи;

актуалізація активності кожної дитини; поєднання всіх форм навчальної діяльності дітей (Кокарєва І., 2006).

У своїх дослідженнях Т. Герєга зазначає, що групова діяльність являє собою **поєднання різних форм навчання**. Вона є необхідною умовою для формування індивідуальних здібностей, умінь і навичок, творчої діяльності учнів, особистісного розвитку, зокрема впевненості до себе і т.д. (Герєга Т., 2004).

Групову діяльність дітей можна застосовувати на всіх етапах процесу виховання - зазначає у своїх працях О. Ярошенко. Однак, на етапах первинного знайомства, навчання рівень цієї діяльності досягається тільки в умовах високих і рівних можливостей дітей, які перебувають майже на одному рівні інтелектуального особистісного розвитку (Ярошенко О., 2001). Групова діяльність сприяє: формуванню у дітей тих якостей, які потрібні для успішного контакту з іншими людьми; вироблення навичок соціальної перцепції (сприйняття інших людей, їх зовнішності, мови, жестів, міміки, оцінка їх дій і вчинків); правильно оцінювати свої власні вчинки, регулювати свою поведінку в залежності від умов оточення, що змінюються; долати протиріччя між членами групи, щоб досягти більшого взаєморозуміння.

Г. Щукіна дотримується думки, що під час групової діяльності вирішується ряд навчальних і виховних завдань, **і деталізує їх таким чином:**

- зростає обсяг засвоюваного матеріалу і глибина його розуміння → на формування понять, умінь, навичок витрачається менше часу, діти отримують задоволення від занять, комфортніше почуваються в колективі;
- росте пізнавальна активність і творча самостійність, → змінюється характер взаємовідносин між дітьми: зникає байдужість, агресія;
- додається теплота і людяність згуртованість, → діти починають розуміти один одного і самих себе, ставляться один до одного і до себе з повагою;
- росте самокритичність шляхом оцінки дитиною власних можливостей, розвивається самоконтроль.

Дослідниця зазначає, що під час групової діяльності у дитини формуються навички, необхідні для життя в суспільстві: самостійність, відповідальність, такт, вміння будувати свою поведінку з урахуванням позицій інших людей (Щукіна Г. І., 1986).

У своїй книзі «Груповая работа на уроке» Х. Лийметс стверджує, що в розвитку інтересу до навчання велику роль відіграє потреба дітей в емоційному контакті. Спілкування в групі стає на початкових етапах групової діяльності тією точкою опори, яка перевертає світ дитячого ставлення до навчання. Спільна діяльність у групі спонукає прагнення дітей до спілкування, вони поступово набувають самостійного інтересу, власної спонукальної сили. Групова діяльність на думку дослідника розкриває особистість дитини шляхом актуалізації її творчих здібностей (Лийметс Х. Й., 1975)

Отже, групова діяльність виконує і стимулюючу функцію, зокрема розвиток інтересу до спілкування, навчання, розвитку власних можливостей і т.п. ... Таким чином у процесі групової діяльності здійснюється

розвиток комунікативних, соціальних, трудових умінь, емоційний і особистісний розвиток. Такий розвиток є стимулом до формування впевненості дитини в собі, своїх вчинках, майбутньому. У процесі групової діяльності дитина може бути одночасно в центрі уваги і займати другорядну позицію, що сприяє формуванню самокритичності, соціальних навичок адаптації і т.д.

Таким чином, проаналізовано й розкрито поняття «групова діяльність» та «групова діяльність дітей старшого дошкільного віку», які є досить розрізненим і нечітким. У своїй більшості групову діяльність пропонують розглядати в контексті навчальної та трудової діяльності особистості і т.д.

Однак проблема групової діяльності дітей старшого дошкільного віку в науковій літературі також представлена мало, вона розкривається в контексті виховання і навчання дітей різних вікових категорій, її дидактичні можливості розкриті не до кінця. Таким чином, перспективами подальших наукових пошуків є аналіз та розкриття ефективності групової діяльності дітей старшого дошкільного віку, в контексті формування особистісних якостей дитини, а саме впевненості в собі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. Москва: Педагогика. 1997. 103 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
3. Галкина Т.П. Социология управления: от группы к команде. Учеб.пособие. Москва: Финансы и статистика, 2001. 224 с.
4. Гейко І. Інтерактивні форми і методи навчання. Науково-методичний освітянський часопис "Світло". 2002. № 3. С. 51– 53 с.
5. Герєга Т. Інтерактивні методи на уроках. *Завуч*. 2004. № 7. С. 9–13.
6. Гора Т. Організація міжособистісної взаємодії учнів загальноосвітніх шкіл як запорука їх самореалізації. *Рідна школа*. 2006. № 4. С. 12–13.
7. Кокарєва І. Інтерактивні технології у навчанні. *Початкова школа*. 2006. № 2. С. 19–21.
8. Комар О. А. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2004. № 9. С. 5–7.
9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. "Дошкільне виховання", 2003. 243 с.
10. Лийметс Х. Й. Групповая работа на уроке . Москва : Знание, 1975 . 60 с
11. Педагогический энциклопедический словарь / М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. [под общ. ред. Б.М. Бим-Бад]. Москва: Большая рос. энцикл., 2002. 528 с.
12. Пометун О. І. Активні та інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 1–15.

А.М.СЕВЕРИНОВА,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЕЛЕМЕНТИ STEAM-ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА ХІМІЇ

Природничі науки дають відповіді на фундаментальні питання природи і дозволяють зрозуміти навколишній світ. Тісна взаємодія з цими областями знань починається ще в школі, і сьогодні на необхідності якісного навчання школярів природничо-математичним дисциплінам зосереджено багато досліджень. Для того, щоб організувати якісне навчання школярів, перш за все необхідно навчити майбутніх учителів самостійно ефективно запроваджувати концепцію STEAM-освіти. Впровадження STEAM-освіти включає розв'язання певних питань підготовки вчителя і має глибинний характер. Необхідним є підготовка вчителя, який постійно дбає про власне і професійне зростання, усвідомлює власну соціальну відповідальність, вміє досягти нових педагогічних цілей. Такі аспекти розкривають роль вчителя не тільки як транслятора знань, але й як людину, яка має культурні і вселюдські цінності.

Домінантною стає підготовка такого вчителя, який здатний до здійснення інтердисциплінарного викладання своєї галузі знань; фахівця, діяльність якого не обмежується лише викладанням власного предмета, а який усвідомлює значущість професійних знань в контексті соціокультурного простору.

STEM технології дозволяють підвищити ефективність освітнього процесу, гарантувати досягнення запланованих результатів навчання. Застосування елементів STEM допомагає вчителю встановлювати логічні зв'язки між предметами, що вивчаються, забезпечує підвищення ефективності освітнього процесу. Крім того, відбувається переведення його на суб'єкт, що забезпечує учневі розвиток його мотиваційної сфери, інтелекту, самостійності, вміння працювати у команді, генерувати ідеї і втілювати їх здатності контролювати та керувати своєю освітньо-пізнавальною діяльністю.

Сьогодні від кожного вчителя, його майстерності та особистої зацікавленості залежить те, наскільки суспільство вже зараз буде готове до широкого впровадження інноваційних технологій. При творчому підході вчителя до STEM-навчання перспективи розвитку учнів стають безмежні.

Дуже важливо, щоб вчитель мав достатні знання для реалізації навчання з використанням підходу STEM і сприймав його позитивно. Адже основні проблеми, з якими стикаються вчителі при впровадженні підходу STEM, полягають у тому, що вони не адаптовані до застосування, а час навчання за допомогою STEM обмежений. Важливим є вміння сучасного вчителя організувати освітній процес як цілісну педагогічну взаємодію, яка спрямована на розвиток особистості дитини, її підготовку до вирішення завдань життєтворчості.

Найважливішим компонентом структури освітньої діяльності є вироблена **внутрішня мотивація** не тільки вчителя, а і учня. Вона полягає в тому, що учень розуміє значимість навчання і отримує «задоволення» від самої діяльності і її результату. Розвитку мотивації до навчання

сприяють усі засоби вдосконалення освітнього процесу:

- оновлення змісту та зміцнення міжпредметних зв'язків,
 - удосконалення методів навчання,
 - використання всіх видів проблемно-розвивального навчання, застосування різних форм індивідуальної, колективної та групової роботи тощо.
 - організація роботи на уроці з **використанням елементів технології STEM.**
- STEM технології у навчанні предметів природничої галузі** забезпечують:
- вдале формування цілісної науково-історичної картини світу;
 - пізнання навколишньої дійсності;
 - створення умов освіти учнів відповідно до вимог часу;
 - активізацію пізнавальної діяльності учнів;
 - інтегроване навчання з «тем», а не з предметів;
 - застосування наукових та технічних знань у справжньому житті;
 - розвиток критичного мислення та вирішення проблем;
 - впевненість у собі;
 - активне спілкування та командну роботу;
 - розвиток інтересу до технічних дисциплін;
 - творчий та новаторський підхід до проектів.

STEM підхід до навчання, зокрема фізики і хімії, відрізняється від традиційних методів викладання точних та природничих предметів. **Принципова відмінність підходів STEM – ЦЕ ІНТЕГРОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.** Ця методика дозволяє учням отримати повне уявлення про досліджуваний світ та демонструє умовність поділу науки на окремі предмети. Учні використовують досягнення та інформацію з однієї наукової дисципліни для вирішення завдань других дисциплін. Ця освітня методика розвиває творче мислення і широту бачення проблеми, які необхідні для вирішення наукових завдань з безліччю змінних.

На основі аналізу досвіду деяких країн розвитку STEM-освіти сьогодні можна виділити такі основні підходи до розробки навчальних планів і програм **за напрямками:**

1. Використання методів проблемно-орієнтованого навчання, в яких аналітичні концепції застосовуються до проблем реального світу, щоб краще розуміти складні концепції.

2. Інтеграція елементів. STEM, щоб створити більш глибоке розуміння їх змісту, що зрештою призведе до дослідницьких та дизайнерських та творчих можливостей учнів.

3. Домінування мультидисциплінарного підходу, який зосереджений на інтегративності у вивченні природничих дисциплін.

Оскільки фізика і хімія – це науки експериментальні, то реалізація STEM підходу у вивченні природничих наук може бути реалізована через низку методів і форм роботи, таких як шкільний

та домашній дослід, проходження квестів, наукові дослідження, виконання **проектів**.

Метод проектів спрямовано на самостійну діяльність учнів, що вони виконують протягом певного відрізка часу. Використання проблемного навчання – це підхід STEM, який зарекомендував себе у викладанні хімії, реалізації рішень проблемних ситуацій, пошуку вірних відповідей, подоланні перешкод на шляху до запланованого рішення. Тут важливим моментом є формування в учнів особливого стилю розумової діяльності, дослідницької активності та самостійності.

Упровадження елементів STEM освіти через проектну діяльність

Розробка проекту для учнів 7 класу

Тема проекту. *Переміщення паперових літаків*

Мета проекту: навчити учнів вимірювати модуль переміщення паперових літаків з допомогою дорожнього курвіметра, виготовленого з іграшки – каталки.

Актуальність проекту: для визначення модуля переміщення паперового літака необхідно мати стрічку, рулетку чи дорожній курвіметр. А що робити, якщо цих приладів немає під рукою, я вимірювання необхідно провести досить точно? Чи залежить модуль переміщення від форми літака? Чи може школяр власноруч сконструювати дорожній курвіметр з іграшки - каталки? Які знання для цього потрібні? Цим питанням й присвячено проект.

Завдання проекту: виготовити паперові літаки різних моделей, зробити дорожній курвіметр з іграшки-каталки та виміряти модуль переміщення літаків.

Стислий опис: учні отримують завдання провести міні – дослідження: виміряти переміщення паперових літаків, виготовлених власноруч. Клас об'єднується в 4 групи: перші три групи виготовляють паперові літаки різних моделей, а четверта – вимірює модуль переміщення літаків у класі, використовуючи дитячу іграшку-каталку як дорожній курвіметр та нитку.

Очікувані результати проекту: виміряно модуль переміщення паперових літаків різних моделей, зроблено висновок про залежність модуля переміщення літака від його форми.

Назва проекту	Переміщення паперових літаків
Тип проекту	дослідницький
Складові STEM-проекту, зміст діяльності учнів	
S (науки)	Фізика, 7 клас – вивчають поняття траєкторія, шлях, переміщення та встановлюють відмінності між цими поняттями; пояснюють та експериментально підтверджують залежність переміщення від початкового та кінцевого положень тіла
T (технології)	Інформатика, 7 клас – шукають інформацію в інтернеті та створюють презентацію з теми «Шлях і переміщення в житті людини».
R (читання + письмо)	Українська мова, 7 клас – створюють інформаційний допис до презентації з теми «Шлях і переміщення в житті людини».
E (інжиніринг)	Технології, 7 клас – створюють модель дорожнього курвіметра з іграшки-каталки.

A (мистецтво)	Мистецтво, 7 клас – виготовляють паперові літаки за технологічною картою.
M (математика)	Математика, 6-7 класи – здійснюють розрахунки довжини одиничного відрізка, яку описує колесо дорожнього курвіметра, виготовленого з іграшки – каталки, за один оберт та вимірюють модуль переміщення паперових літаків різних моделей.
Обладнання, необхідне для реалізації проекту	
Для конструювання дорожнього курвіметра	Дитяча іграшка-каталка
Для виготовлення паперового літака	Папір А4
Для вимірювання модуля переміщення	Нитка, модель дорожнього курвіметра, виготовлена з іграшки - каталки
Для розрахунку довжини одиничного відрізка	Ручка, лінійка
Веб-ресурси, необхідні для реалізації проекту	
Технологічні карти	https://remontu.com.ua/yak-zrobiti-litak-z-paperu-yakij-litaye-100-metriv-instrukciya
Діяльність після виконання проекту	
Презентація	Шлях і переміщення в житті людини

Розробка STEM-проекту «Гідравлічний кран» 7 клас

Тема. *Виготовлення гідравлічного крана з лещатами.*

Мета:

- **освітня:** формувати навички практичного використання знань, умінь, навичок при виготовленні діючої моделі гідравлічного крана з лещатами.
- **розвиваюча:** розвивати креативність, нестандартність мислення, творчий потенціал дитини.
- **виховна:** виховувати цілеспрямованість у досягненні поставленої мети, охайність, відповідальність.

Обладнання: картон, шпажки, медичні шприці на 10-12 кубів (8 шт.), супер-клей, пістолет із гарячим клеєм, металевий дріт, ножиці, пластмасові стяжки (можна замінити металевим дротом), 1 неробоча пальчикова батарейка, дерев'яні палички (12 шт.), пластикові трубки (з крапельниці), ножиці, харчові барвники (4 шт.), вода.

Актуальність проекту: зрозуміти основні ідеї принципу роботи гідравлічних механізмів.

Завдання проекту: виготовити з підручних матеріалів діючу модель гідравлічного крана з лещатами.

Очікувані результати проекту: учень навчиться монтувати складні механізми, зрозуміє основний принцип роботи сполучених посудин та гідравлічних систем.

Технологічна картка виготовлення

Крок 1. Підготуйте необхідні матеріали для роботи.

Крок 2. Ознайомтеся з назвами деталей та їх кількістю (Додаток до проекту).

Крок 3. Роздрукуйте, наклейте на картон та виріжте деталі: Лист 1, Лист 2, Лист 3. (Див. у додатках)

Крок 4. Переглянь відео та за зразком виконай монтаж гідравлічного крана з лещатами. Відео. Монтаж гідравлічного крана з лещатами.

Теми STEM – проєкти, які можна використати при узагальненні теми «Магнітне поле»:

- Конструювання крана на базі електромагніту.
- Мікрофон – як джерело струму.
- Електромагнітна гойдалка.
- Фізичний прилад для демонстрації магнітного поля струму.
- Конструювання моделі електромагнітного реле.
- Конструювання левітрона.
- Конструювання моделі безконтактного магнітного підшипника.
- КВЕСТ

Розробка квесту «Хімічні реакції». 9 клас

Мета: поглибити знання з природничих наук, провести взаємозв'язок із життям, вдосконалити вміння аналізувати отриману інформацію з різних предметів, вдосконалити вміння виконувати компетентні завдання.

Тип уроку: квест

Форми роботи: групова, квест, лабораторні дослідження

Обладнання та матеріали: друковані роботи до квесту; маршрутний лист квесту, витяжна шафа, клаптики тканини, пробірки, кристалізатор реактиви – крохмаль, вода, мильний розчин, розчин йоду, розчин білка, натрій, фенолфталеїн, лакмус, натрій хлорид, купрум (II) сульфат, оцет, хлоридна кислота 5%, натрій карбонат, алюміній, сульфатна кислота 10%

Базові поняття та терміни: реакції розкладу, сполучення, обміну, нейтралізації, заміщення, екзотермічні й ендотермічні реакції.

Організаційний етап. Підготувати маршрутні листи, листи підтвердження з станцій. На підготовчому етапі учні вивчали тему: «Хімічні реакції».

Хід квесту

I. Вітання

II. Об'єднання у команди. Вручення маршрутних листів. У кожній групі початок руху із іншої станції.

На кожній станції чекає учитель або учень із підготовленими завданнями. За кожну правильну відповідь на питання ви отримуєте по 5 балів. Відповідь зараховується тільки перша.

Маршрутний лист

Станція 1. «Планетарна роль».

Станція 2. «Чудодійна речовина».

Станція 3. «Пекуча рідина».

Станція 4. «Засоби захисту рослин».

Станція 5. «Речовина і струм».

Станція 6. «Таємниця шлунку».

Станція 7. «Газ – вбивця вогню».

Станція 8. «Метал, який літає».

Станція 9. «Благородний метал».

Кожна команда отримує свій маршрутний лист та картку із таблицею результатів, в яку буде виставлятися зароблена кількість балів на кожній станції. Команди можуть починати із станцій 1, 3, 5, 7, 8, 9.

Станція 1. «Планетарна роль»

Цей продукт утворюється у рослинах. Він виконує запасну функцію. Попередники цієї речовини

утворюються внаслідок ендотермічної реакції, яка відбувається цілодобово у рослинах. Цей продукт господині використовують для приготування їжі. В народній медицині використовують для зупинки діареї, в господарстві раніше використовували для надання білого кольору та продовження терміну життя речам. Яку речовину заковано у цьому посланні. (Крохмаль)

Після того, як група учнів дає відповідь, яка речовина зашифрована вони повинні провести дослід, щоб визначити на практиці цю речовину. Надається три клаптики тканини. Один клаптик тканини змочений розчином крохмалю, інший змочений білком, інший просто змочений водою. Дається три підписані пробірки, одна з йодом, інша з мильним розчином, третя з водою. Потрібно за допомогою якісної реакції визначити тканину змочену крохмалем. За правильно проведений дослід дається 5 балів.

Станція 2. «Чудодійна речовина»

На першій станції ви визначили речовину крохмаль. Тепер давайте з вами проведемо дослід. Приготуйте розчин води і крохмалю у співвідношенні 1:1. Потім проекспериментуйте з розчином, який ви отримали. Опишіть якими властивостями володіє дана речовина. До якого різновиду речовин вона належить. (Ньютонівська рідина)

Станція 3. «Пекуча рідина»

На цій станції ви будете визначати їдку речовину. Ця речовина може утворюватися при взаємодії металу із універсальним розчинником. Цей метал у організмі людини відповідає за скорочення м'язів, регулює функції крові нирок. У XV-XIX ст. чумаки їздили за товаром, який собою являв сполуку утворену цим металом. За допомогою волів, цей товар розвозили по всій Україні. Зараз в Україні цю речовину видобувають в Артемівському середовищі. Цей метал м'який, його можна порізати ножом. Що це за метал? (Натрій)

Інструктаж з БЖ

Лужний метал натрій енергійно взаємодіє з водою, при цьому виділення водню супроводжується вибухом. Тому під час роботи з металічним натрієм слід бути особливо обережним.

Не можна допускати, щоб натрій мав контакт з водою, вологими предметами, органічними сполуками, що містять хлор, твердим оксидом карбону (сухим льодом).

Всі роботи з металічним натрієм треба виконувати на піддонах у витяжній шафі, використовуючи захисні окуляри і гумові рукавиці, віддалік від джерел води і тепла. Не дозволяється працювати з натрієм за вологості в приміщенні більш ніж 60%. Зберігати металічний натрій необхідно у скляній тарі, яка щільно закрита пробкою, під шаром зневодненого гасу, парафіну або трансформаторного мастила. Банки зберігаються в металевому ящику з піском.

Виймати металічний натрій з тари, зантажувати його в апарати тощо треба лише сухим пінцетом або тигельними щипцями. Гас, парафін та трансформаторне мастило з поверхні металу витирають фільтрувальним папером. Різати металічний натрій потрібно на фільтрувальному папері сухим і гострим ножом. Первинне різання натрію треба виконувати під шаром трансформаторного мастила або гасу для

зняття верхнього пероксидного шару, оскільки внаслідок контакту пероксидних сполук з чистим металом на відкритому повітрі може бути вибух.

Викидати залишки металічного натрію в каналізаційну раковину або тару для збирання сміття не дозволяється

Прилади і посуд, в яких можлива наявність частинок металічного натрію, потрібно спочатку промити етиловим спиртом і тільки після цього, коли весь метал розчиниться в ньому, можна промивати водою.

Для гасіння металічного натрію, що загорівся, потрібно користуватися порошковим вогнегасником, сухим піском, сухою магнезією або ковдрою. Не дозволяється застосовувати для гасіння лужних металів воду, пінні вогнегасники та оксид карбону (вуглекислоту).

Досліди з лужними металами проводить тільки вчитель.

Дослід. У кристалізатор налити води, потім додати індикатор (потрібно вибрати індикатор із запропонованих лакмусу та фенолфталеїну (фенолфталеїн)), потім додати маленький шматок цього металу до води. В кінці завдання потрібно назвати тип реакції між водою та металом (екзотермічна, заміщення). Утворену речовину розділити на дві пробірки для 4 та 5 станцій.

Станція 4. «Засоби захисту рослин»

Цю речовину використовують для захисту рослин від різноманітного спектру грибкових та бактеріальних захворювань. В лабораторних умовах її можна добути дією лугу на відповідну сіль. Речовина має синій колір. Метал, який утворює дану речовину, використовують в проводах, раніше з нього виробляли гроші. Як називається даний метал? (Купрум)

Дослід. Добути дану речовину із речовини, яку добули у попередньому розчині. Як називається тип реакції? (обміну) При яких умовах вона відбувається? (необоротності)

Станція 5. «Речовина і струм»

На цій станції ми з вами продовжуємо досліджуємо властивості утвореної речовини у досліді 3. Дана речовина проводить електричний струм. Тому вона належить до (електролітів). Електроліти широко використовуються у повсякденному житті людини. Наведіть приклад, де зараз з вами знаходиться електроліт? (телефонна батарея). Який елемент утворює речовину у вашому телефоні (Літій). Ще одне завдання, яке стоїть перед вами. Уявимо, що ви пошкодили телефонну батарею і електроліт потрапив на шкіру. Які ваші подальші дії для знешкодження речовини? (Оцтом нейтралізуємо літій гідроксид). Тепер на досліді вам потрібно знешкодити розчин, що утворився у досліді 3. Як називається тип реакції між кислотою і основою? (нейтралізації).

Станція 6. «Таємниця шлунку»

Речовина, яка знаходиться в шлунку активує ферменти для початку травлення. Найбільше цієї речовини знаходиться в шлунку крокодила. Концентрація її настільки велика, що здатна перетравлювати різноманітні предмети. Також, ця речовина входить до складу царської горілки. При взаємодії з деякими солями виділяється газ, який не підтримує горіння. І використовується у вогнегасниках. Напишіть вкажіть формулу цієї речовини. (HCl) Вкажіть тип реакції із солями. (обміну).

Дослід. З допомогою яких реактивів можна відрізнити дану речовину від води. (індикатор) Дві пробірки з водою і хлоридною кислотою. Два індикатори лакмус і фенолфталеїн. Яку речовину не можна використовувати для визначення кислого

середовища і чому? (фенолфталеїн, оскільки він безбарвний в нейтральному і кислому середовищі).

Станція 7. «Газ – вбивця вогню»

У народному господарстві цей газ застосовується для виробництва цукру, вина, пива, для виготовлення газованої води. У рідкому стані він отримав назву - «сухий лід», застосовують для охолодження м'яса, риби. Потрібно назвати цей газ. (вуглекислий газ).

Дослід. Потрібно провести реакцію оцту із натрій карбонатом. Пояснити, як потрібно зібрати даний газ та з допомогою якого досліді довести його наявність. (Пробірка повинна бути направлена дном до низу, доводити наявність – потрібно опустити скіпку, яка горить в пробірку з вуглекислим газом, скіпка затухне).

Станція 8. «Метал, який літає»

Цей метал вступає в реакцію з кислотами. Завдяки тому, що він легкий його використовують для приладів та деталей, які використовують в авіаційній промисловості для побудови літаків. Після відкриття Америки був час, коли цей метал в Європі коштував дорожче за золото. У електричній галузі із цього металу виготовляють проводи для ліній високої напруги. Назвати цей метал. (Алюміній).

Дослід. Перед вами знаходяться алюміній та пробірка із сульфатною кислотою. Провести реакцію. Вказати тип реакції та газ, що виділиться. (заміщення, водень).

Станція 9. «Благородний метал»

Цей метал набув досить великого поширення. Він володіє малою хімічною активністю. Але в той же час він володіє антибактеріальними властивостями. Оскільки посуд, який виготовлений з цього металу очищує від бактерій воду та їжу. З ним зв'язані багато легенд, особливо це легенди з румунським графом Владом III Цепешем. В наш час його використовують у ювелірній справі. Що це за метал? (срібло) Ваше завдання записати рівняння реакції цього металу з сульфатною кислотою. Пояснити свою точку зору. (реакція не проходить, тому що аргентум стоїть після водню в ряді активності металів і не може витіснити його з кислоти).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дегтяренко Є.Г. Учнівські STEM-проекти: мейкерський підхід. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-temi-uchnivski-stem-proekti-meykerskiy-pidhid-192467.html>
2. Дячук Л.С. Хімія: уроки-проекти. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2014. 168 с.
3. Збірник матеріалів «STEM – світ інноваційних можливостей. Реалізація програми інноваційного освітнього проекту «Я – дослідник» / укладачі: І. П. Василашко, Н. І. Гущина, О. В. Коршунова, О. О. Патрикеева. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 426 с.
4. Дослідницькі роботи і проекти «Обучонок». URL: <https://obuchonok.com.ua/node/615>
5. Матеріали тижня для учителів. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1gVWabASCuHlioBZxr58wZnvgQjLlnB4>
6. Фізика. Посібник STEM на уроках фізики. 7-9 клас: А.М.Северінова (голова авт. кол.) та ін. Черкаси: ЧОПОПП, 2022. 102 с.
7. Хімія. Посібник STEM на уроках хімії. 7-9 клас: А.М.Северінова (голова авт.кол.) та ін. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2022. 158 с.

В. В. ПАЛІЙ,

директор, учитель біології Новоукраїнського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІ ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

БІОЛОГІЧНА ОСВІТА МАЙБУТНЬОГО: STEM-ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Стратегія розвитку України в умовах глобалізації ґрунтується на амбітній меті досягнення європейських стандартів життя та гідного місця нашої держави у світі. Досягти поставлених цілей можливо тільки на основі ефективної взаємодії економіки, науки, освіти, залучення інноваційних технологій до всіх сфер діяльності суспільства. Сьогодні суспільство поступово переходить від товарної економіки до інтелектуально-творчої.

Сучасний розвиток економіки, науки і техніки потребує від фахівців майбутнього володіння абсолютно новими компетенціями, що знаходяться на перетині декількох галузей, зокрема науки, технології, інженерії й математики. Значна кількість робочих місць у всіх галузях економіки вимагають володіння такими знаннями, що виходять за рамки підготовки фахівців лише до конкретних робочих місць.

Серед основних характеристик, якими має володіти майбутній фахівець відзначають: креативне, аналітичне, творче, інноваційне та системне мислення, міжгалузева комунікація, знання декількох мов і різних типів культур, уміння працювати над проектами в команді, а також в режимі багатозадачності й умовах, що постійно змінюються, інформаційна грамотність і навички ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, тощо.

Стрімка еволюція технологій веде ще й до того, що незабаром найбільш популярними та перспективними на планеті фахівцями стануть програмісти, ІТ-фахівці, інженери, професіонали в галузі високих технологій і т. і. У віддаленому майбутньому з'являться професії, про які зараз навіть уявити важко, всі вони будуть пов'язані з новітніми технологіями і високо технологічним виробництвом. Змінюються традиційні види діяльності й, як наслідок, змінюється система освіти, яка має відповідати вимогам сучасності та потребам особистості, швидко реагувати на динамічні зміни соціального устрою. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, фахівці освітньої сфери кардинально переглядають навчальні програми, які мають безпосереднє відношення до підготовки підрастаючого покоління до нових ролей у суспільстві, оволодіння ними такими технологіями, знаннями, уміннями, що задовольнятимуть у майбутньому потреби інформаційного суспільства.

Із зазначеного вище, є очевидним, що формування освітньої політики вимагає сьогодні зосередження уваги на глобальних проблемах у цій галузі.

Саме тому одним із найновіших напрямів модернізації освітнього середовища є розвиток STEM-освіти.

Адже саме STEM-освіта дозволяє сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають **компетентного фахівця**:

- уміння побачити проблему;
- уміння побачити в проблемі якомога більше можливих зв'язків;
- уміння сформулювати дослідницьке запитання і знайти шляхи його вирішення;
- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;
- оригінальність, відхід від шаблону;
- здатність до обміну ідеями та продуктивна комунікація;
- здатність до абстрагування або аналізу;
- здатність до конкретизації або синтезу;
- відчуття гармонії в організації ідеї та ін.

Поєднувати математику з мистецтвом, а біологію з робототехнікою – **саме це є реформою НУШ**. І справа не лише в інтеграції предметів: у закладах освіти буде більше групової, проектної роботи, а завдання на уроках стануть більш прикладними.

Адже для успішного освоєння знань природничих наук на сьогоднішній день мало просто описувати явища і процеси, потрібно вміти оперувати великою кількістю різноманітних даних, володіти сучасними технологіями і знати, як застосувати свої здібності в умовах реального життя. Біологічний компонент в рамках STEM-підходу забезпечує засвоєння учнями знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, оволодіння основними методами пізнання живої природи, розуміння біологічної картини світу, усвідомлення біосферної етики, застосування знань з біології у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для суспільного розвитку, перспектив розвитку біології як науки та її значення у забезпеченні існування біосфери й людства.

Серед методів навчання в STEM-освіті особливе місце займають методи проектно-орієнтованого навчання, які залучають учнів до процесу формування компетентностей за допомогою дослідницької діяльності.

Проектна діяльність надає учню широке поле нової для нього діяльності, тим самим сприяє появі широкого кола інтересів, і потім, через них, здійснює вплив на формування переконань та світогляду особистості [6].

Головною характерною складовою проектної діяльності є проблема, а точніше – проблемна ситуація, що є типовою для певної соціальної групи

або культурного явища. Проблема виникає у разі невідповідності між реальним життям та уявленнями проєктувальника про бажаний стан об'єкта. Проєкт використовується як засіб досягнення поставленої мети шляхом збереження, зміни або відновлення соціальних та культурних явищ. Конкретну проблему можна вирішити, використовуючи різні варіанти проєктних рішень [7].

Важливими ознаками проєктної діяльності є спрямованість на розвиток пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання орієнтуватися в інформаційному просторі, узагальнювати та інтегрувати знання, що отримані з різних джерел у процесі теоретичного і практичного навчання. На переконання Л. Лук'янової, участь у проєктній діяльності надає можливість учневі самовдосконалюватися, а також відкриває можливості вибору особистої ролі в системі відносин колективу учасників проєкту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає право вибору на індивідуальну роботу, і в цьому випадку виконавець проєкту поєднує усі ролі в одній особі [5, с 17].

Приклади реалізації біологічного STEM-проєкту в закладі освіти наводимо нижче.

«Моделювання структури капсиду коронавірусу COVID-19 за допомогою online-програми Virus Particle Explorer»

Актуальність. З кожним днем наростає світовий ажітаж, пов'язаний із пандемією коронавірусу. Ця тема стала номер один у світовому інформаційному порядку денному новин вітчизняних та світових ЗМІ. Дедалі більше країн стрімко закривають кордони, припиняється транспортне сполучення. Кількість хворих на коронавірус збільшується з кожним днем. Хоча відомості про епідеміологію, клінічні прояви та лікування цього захворювання досить обмежені.

Мета дослідження: навчитися моделювати структуру капсиду коронавірусу COVID-19 за допомогою комп'ютерних моделей.

Завдання дослідження:

1. Дослідити епідеміологічну ситуацію, спричинену коронавірусом CoViD-19;
2. Вивчити структуру капсиду коронавірусу COVID-19 за допомогою online-програми Virus Particle Explorer;
3. Розробити заходи профілактики COVID-19.

Об'єкт дослідження: структура капсиду коронавірусу COVID-19.

Предмет дослідження: online-програма Virus Particle Explorer.

Гіпотеза: моделювання коронавірусу COVID-19 за допомогою online-програми Virus Particle Explorer дозволить у повному обсязі вивчити структуру його капсиду.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз літератури, синтез, узагальнення), експериментальні (моделювання структури коронавірусу).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що моделювання капсиду коронавірусу COVID-19 розширює уявлення про його структуру та дозволяє проводити ефективніші заходи щодо профілактики захворювання.

Практична значимість роботи полягає у систематизації відомостей на тему дослідження, у можливості використання результатів дослідження в лікувальній практиці.

Огляд літератури. В даний час відомості про епідеміологічну ситуацію, пов'язану з поширенням коронавірусної інфекції, обмежені. За даними ЗМІ, понад 80% випадків захворювання на вірус зареєстровано в Південно-Східній частині КНР з епіцентром у місті Ухань (провінція Хубей). Спалах захворювання COVID-19 зафіксовано більш ніж у 70 країнах світу. Згідно зі статистикою, на 16 травня 2020 р., в Росії кількість хворих досягла 272 043 осіб, а 63 166 - перенесли захворювання у легкій формі. Спочатку джерело інфекції не встановлено.

Матеріали та методи дослідження: персональний комп'ютер із ОС MS Windows XP, локальна мережа, online-програму Virus Particle Explorer.

Результати та їх обговорення. У результаті моделювання капсиду коронавірусу COVID-19 за допомогою online-програми Virus Particle Explorer були отримані результати і зроблені висновки:

1) Проведене моделювання показало, що капсид коронавірусу COVID-19 складається з α -спіральних, β -складчастих та нерегулярних ділянок (вигини, петлі) білка. Ці білки покривають оболонку вірусної частки. Саме їх атакують противірусні антитіла. А для самого вірусу білки є головним інструментом зараження клітин. Своєю зовнішньою частиною вони імітують структуру звичайних і важливих клітин молекул, завдяки чому зв'язуються з відповідними мембранними рецепторами за допомогою активних центрів, змінивши при цьому свою конформацію - і проникають всередину. Детально вивчена структура цього білка полегшить отримання нових перспективних антитіл та вакцин.

2) Основні заходи профілактики коронавірусної інфекції:

- а. регулярно обробляйте руки антисептиком;
- б. дотримуйтесь соціальної дистанції;
- в. з появою симптомів обов'язково звертайтеся за медичною допомогою.

«Транспорт води та мінеральних речовин у рослині»

Дану тему можна досліджувати як на спрощеному рівні у 7 класі, так і на поглибленому рівні у старших класах.

Актуальність. Загальновідомо, що рослина поглинає воду і розчинені в ній мінеральні речовини корінням, а потім випаровує воду листям. Що ще необхідно знати про транспортування води в рослині?

Якщо запитати себе: «Чому так відбувається? Яким чином вода піднімається на висоту до 100 м у високих секвойях?»

Чи можна ці знання перевірити на практиці та використовувати у повсякденному житті?

У нагоді стане STEM-проєкт.

Підготуйте завдання для групової роботи:

- 1 група – фізики;
- 2 група – біологи;
- 3 група – технології;
- 4 група – математики.

Кожній команді роздаються листочки з інформацією для вивчення та завдання, що потребують практичного вирішення.

Завдання для фізиків теоретиків:

1. Яке значення має коефіцієнт молекули води у створенні її поверхневого натягу?
2. Що таке дифузія речовин? Які речовини можуть легко проникати через напівпроникні бар'єри, а які ні?
3. Як створюється осмотичний тиск?

Завдання для фізиків практиків:

1. Який досвід може продемонструвати наявність поверхневого натягу води?

2. Який досвід може показати наявність адгезії молекул води до стін капілярів?

Інформація для фізиків. Когезія - зв'язок між однаковими молекулами (атомами, іонами) усередині тіла в межах однієї фази. Когезія – це дія чи властивість взаємного тяжіння однакових молекул. Це внутрішнє властивість речовини обумовлене формою або структурою його молекул, що викликає зміну розподілу електронів молекул при їх зближенні, створюючи електричне тяжіння, здатне утворювати мікроскопічні структури, наприклад краплі води. Основою когезії можуть бути сили міжмолекулярної взаємодії, включаючи водневий зв'язок та/або сили хімічного зв'язку. Вони визначають сукупність фізичних і фізико-хімічних властивостей речовини: агрегатний стан, леткість, розчинність, механічні властивості і т. д. Інтенсивність міжмолекулярної та міжатомної взаємодії, а отже, і сил когезії різко меншає. Найбільша когезія в твердих тілах і рідинах, тобто в конденсованих середовищах, де відстані між молекулами (атомами, іонами) малі, порядку декількох ангстрем.

Дифузія - процес взаємного проникнення молекул однієї речовини між молекулами іншої, що призводить до мимовільного вирівнювання їх концентрацій по всьому об'єму, що займається. У деяких ситуаціях одна з речовин вже має вирівняну концентрацію і говорять про дифузію однієї речовини в іншій. При цьому перенесення речовини відбувається з області з високою концентрацією область з низькою концентрацією (за градієнтом концентрації). **Осмоз** - мимовільне перенесення (дифузія) розчинника через напівпроникну мембрану, що не пропускає розчинену речовину, і розділяє два розчини однієї і тієї ж речовини з різними концентраціями, або чистий розчинник і розчин. Осмос наближає систему до рівноваги в результаті вирівнювання концентрацій по обидва боки перегородки - розчинник дифундує в напрямку від розчину розбавленого або чистого розчинника до більш концентрованого розчину.

Видані предмети для демонстрації дослідів: тонкі скляні трубочки, паперові серветки, склянка з водою, барвник харчовий, вощений папір.

Завдання для біологів теоретиків:

1. У якій зоні кореня відбувається поглинання води?

2. Як відбувається поглинання води коренем?

3. За якими елементами рослини вода з розчиненими у ній мінеральними речовинами рухається вгору рослиною?

4. Як відбувається випаровування води?

Завдання для біологів практиків

1. Який досвід можна провести, щоби довести наявність осмотичних явищ?

2. Який досвід слід провести, щоб довести, що вода поглинається корінням рослини?

3. Який досвід слід провести, щоб довести, що вода випаровується рослиною?

Інформація для біологів. Поглинання води рослиною із ґрунтового розчину відбувається через кореневі волоски, розташовані в зоні всмоктування кореня. Загальна поверхня корневих волосків може значно перевершувати поверхню надземної системи.

Коренева система рослин здатна активно пересувати воду корневими клітинами в певному

напрямку через кореневі волоски, клітини корової паренхіми кореня, ендодерму, перицикл і паренхіму осьового циліндра в судини кореня (рис. 1).

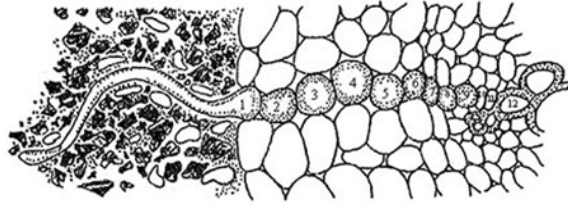

Рис. 1. Шлях води від кореневого волоска (1) до судин кореня (12) через клітини паренхіми кори (2-6), ендодерму (7), перицикл (8) та паренхіму осьового циліндра (9-11).

У корені існує градієнт водного потенціалу - від вищого в клітинах, що утворюють кореневі волоски, до нижчого в клітинах, що примикають до ксилеми. Цей градієнт підтримується **двома способами:**

1) вода рухається за рахунок адгезивних властивостей стінок судин верх по ксилемі,

2) за рахунок того, що осмотичний потенціал ксилемного соку нижчий (більше негативний) порівняно з осмотичним потенціалом розведеного ґрунтового розчину.

Вода рухається через корінь по апопласту (клітинних стінках і міжклітинника), симпласту (цитоплазматичні містки між клітинами) та через вакуолі. У міру того, як вода піднімається вгору по кореневій ксилемі, її заміщає вода з навколишніх паренхімних клітин. В результаті водний потенціал цієї клітини знижується і в неї спрямовується вода з сусідньої клітини завдяки осмосу або просто симпласт. Водний потенціал ґрунтового розчину вищий, ніж у клітинах епідермісу та у корневих волосках.

Отже, вода проникає у корінь ззовні шляхом осмосу.

Апопластний транспорт у корені відбувається по клітинних стінках, досягає клітин ендодерми, покритих водонепроникною речовиною суберином, але залишаються так звані «пропускні» клітини, у яких не відбувається додаткового потовщення стінки і через які вільно проходять вода та розчинені речовини. В результаті вода з розчиненими в ній речовинами повинна спочатку проникнути через плазмалему цієї клітини до її цитоплазми, а потім вийти «з іншого боку». У такий спосіб клітини ендодерми контролюють і регулюють рух розчинів на шляху до ксилеми.

Кореневий тиск відіграє важливу роль у піднятті води по рослині навесні до розпускання листя, а також у нічний час, коли ліквідується водний дефіцит, що створюється протягом дня.

Кореневе тиск називають нижнім кінцевим двигуном водяного струму. Дуже важливо мати на увазі, що його діяльність здійснюється з витратою енергії дихання коренів і пов'язана з фотосинтезом, що постачає вуглеводи як дихальні субстрати, і транспірацією (верхній двигун водного струму).

В основі транспірації лежить фізіологічний процес випаровування, що відбувається в результаті контактів наземних органів рослини з ненасиченою водою атмосферою.

Присмоктує сила транспірації є верхнім кінцевим двигуном водного струму, що забезпечує транспорт води та розчинених у ній мінеральних та органічних речовин. Верхній двигун є потужнішим, ніж кореневий

тиск, і використовує дарову для рослини енергію - енергію Сонця. Цим він вигідно відрізняється від кореневого тиску, який використовує енергію дихання рослин. Кінцеві двигуни взаємопов'язані і забезпечують безперервний висхідний струм води по судинах ксилеми до поверхонь, що випаровують клітин листа.

Який досвід можна провести, щоби довести наявність осмотичних явищ?

Видані предмети для демонстрації досвіду осмотичних явищ: картопля сира, нарізана пластинками однакової довжини, сіль, 3 склянки з водою, чашка Петрі, чайна ложечка, паперові серветки.

Завдання для технологів-теоретиків

1. Як називаються речовини, що добре вбирають вологу?

2. Як називаються речовини, що погано вбирають вологу?

3. У якому разі можуть бути капілярні явища?

Завдання для технологів-практиків

1. Які досліди можна провести, щоб визначити ставлення целюлози до води?

Які досліди можуть довести залежність капілярних явищ від щільності целюлози?

Інформація для технологів. Існують гідрофобні та гідрофільні поверхні.

Гідрофільність та гідрофобність, поняття, що характеризують спорідненість речовин або утворених ними тіл до води: ця спорідненість зумовлена силами міжмолекулярної взаємодії. Слова «гідрофільний» і «гідрофобний» можуть ставитися однаково до речовини, поверхні тіла і до тонкого шару на межі розділу фаз (тіл). Гідрофільність та гідрофобність – характеристика молекулярної взаємодії речовин з водою.

Загальною мірою гідрофільності є енергія зв'язку молекул води з поверхнею тіла; її можна визначити за теплою змочування, якщо речовина даного тіла нерозчинна. Гідрофобність слід розглядати як мінімальний ступінь гідрофільності, т.к. між молекулами води та будь-якого тіла завжди діятимуть більшою чи меншою мірою міжмолекулярні сили тяжіння. Гідрофільність та гідрофобність можна оцінити по розтіканню краплі води на гладкій поверхні тіла. На гідрофільній поверхні крапля розтікається повністю, а на гідрофобній - частково, причому величина кута між поверхнями краплі і тіла, що змочується, залежить від того, наскільки дане тіло гідрофобне. Гідрофільні всі тіла, у яких інтенсивність молекулярних (атомних, іонних) взаємодій досить велика. Особливо різко виражена гідрофільність мінералів з іонними кристалічними ґратами (наприклад, карбонатів, силікатів, сульфатів, глини та ін), а також силікатного скла. Гідрофобні метали, позбавлені окисних плівок, органічні сполуки з переважанням вуглеводневих груп у молекулі (наприклад, парафіни, жири, воски, деякі пластмаси), графіт, сірка та ін речовини зі слабкою міжмолекулярною взаємодією.

Гідрофільність та гідрофобність застосовні не тільки до тіл або їх поверхонь, але й до одиничних молекул або окремих частин молекул. Так, у молекулах поверхнево-активних речовин розрізняють гідрофільні (полярні) та гідрофобні (вуглеводневі) групи. Гідрофільність поверхні тіла може різко змінитись внаслідок адсорбції таких речовин.

Підвищення гідрофільності називають гідрофілізацією, а зниження гідрофобізацією. У текстильній технології гідрофілізація тканин (волокон)

необхідна для успішного фарбування, біління, прання і т.д., а гідрофобізація - для надання тканин водостійкості та непромокання.

Видані предмети для демонстрації дослідів: смужки паперу: фільтрувального, зошитового аркуша, газетного аркуша, офісного паперу, вощеного пакувального паперу, харчовий барвник, скляна паличка, склянка з водою.

Завдання для математиків

Зрізані букети квітів можна довше зберегти, якщо оновити зрізи стебел та поставити букет у слабопідсолену або підсолоджену воду. Рослини можуть вбирати воду з розчиненими речовинами, якщо концентрація речовин розчину менша, ніж концентрація речовин у клітинах. Розрахуйте скільки грам солі/цукору можна додати у воду для півлітрової вази, щоб довше зберегти букет троянд, знаючи, що концентрація клітинного соку не перевищує 0,5%.

Орієнтовний час для виконання завдань: 20-30 хв.

Після роботи у групах команди презентують явищами переміщення води.

Отже, STEM підхід змінює наш погляд на освіту, і це не випадково. Адже освіта в рамках окремих предметів у формі передачі інформації поступово втрачає актуальність, тому що сьогодні кожен учень може знайти в Google необхідні відомості про предмет дослідження. А ось уміння скористатися інформацією та застосувати її на практиці має вироблятися вже у школі.

STEM – це універсальний практико-орієнтований підхід, який дозволяє учням справлятися із завданнями будь-якої складності, формує розуміння, що вирішити складні питання можна лише спираючись на знання з різних галузей, дозволяє поєднувати опанування теорії з із напрацюванням навичок застосування цих знань у повсякденному житті. При цьому навчання шляхом моделювання, проектування та експериментування перетворюється на своєрідну гру, тому сприймається школярами із захопленням!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна О. В. Балик Н. Р. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. STEM в освіті: проблеми і перспективи. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес. Тернопіль, 2017. С. 3–8.
2. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Integrovane-navchannja-modul.pdf>
3. Василашко І. П. STEM-проекти як інструменти навчальної діяльності. URL: <https://www.youtube.com/watch?list=PLKryum2977DEFKcN5uQdyz7D2dxUdatky&v=xz2fu1bYTHQ..>
4. Василашко І. П., Білик Т. В. Упровадження STEM-навчання – відповідь на виклик часу. *Управління освітою*. Київ, 2017. № 2 (386). С. 28-31.
5. Красільнікова Л. О., Авксентьева О. О., Садовниченко Ю. О. Анатомія рослин. Рослинна клітина, тканини, вегетативні органи: підручник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 260 с.
6. Матяш Н.Ю. Фундаменталізація шкільної біологічної освіти – основа формування предметної компетентності учня. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 1. С. 54-60.
7. Патрикеева О.О., Лозова О.В., Горбенко С.Л., Василашко І.П. Організація STEM-навчання у закладах освіти // *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Вип. 91. С. 109-115.

Л. Д. АРТЕМОВА,

учитель географії Новоукраїнського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІ ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

STEM-ПРОЄКТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ: ВІД ІДЕЇ ДО ВТІЛЕННЯ

Світовий освітній бренд STEM – це творчий простір формування світогляду дитини, у якому вона не тільки готується до дорослого життя, а й повноцінно реалізує свої потреби. Вочевидь, самовизначення у напрямі STEM розпочинається з молодшого шкільного віку. Тому вся діяльність щодо впровадження STEM-освіти вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості, як творця і проєктувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї усвідомленого вибору особистого життєвого шляху [3].

Серед методів навчання в STEM-освіті особливе місце займають методи проєктно-орієнтованого навчання, які залучають учнів до процесу формування компетентностей за допомогою дослідницької діяльності.

Метод проєктів був відомий ще у 20-ті роки ХХ сторіччя. На основі концепції прагматизму американського педагога Дж. Дьюї (1859-1952), який запропонував будувати навчальний процес на активній основі, спираючись на цілеспрямовану діяльність учнів з урахуванням їх особистої зацікавленості в цих знаннях. Американці змогли конструктивно підійти до суті методології й усвідомити величезні переваги нових підходів. Саме тому з часу появи технології на арені педагогічної думки і дотепер вона активно використовується у практиці американської школи.

Послідовник Дж. Дьюї Вільям Кілпатрік розробив «проєктну систему навчання» або метод проєктів, який передбачав залученість учнів безпосередньо в практичну діяльність, через яку вони мали опановувати теоретичні знання, необхідні для вирішення конкретного завдання.

У вітчизняній практиці елементи проєктної технології почали застосовувати з кінця 1990-х рр., і до сьогодні не втратили своєї актуальності.

Інноваційні освітні програми спрямовані на формування навичок ХХІ століття, зміст і структура яких визначені у документах освітнього альянсу The Partnership for 21st Century Learning (Skills), діяльність якої спрямована на підготовку молоді до працевлаштування і самореалізації, наголошуючи на проєктній діяльності в освіті, виокремлюють провідні навички, які сприяють успішній реалізації особистості у **суспільстві, а саме:**

- готовність до розв'язання комплексних практичних проблем;
- креативність: здатність до творчості, яка виявляється як у продуктах діяльності, так і в мисленні, спілкуванні, почуттях, цікавості до складних завдань, які можуть бути джерелом нового досвіду, самостійність поглядів та оцінок, невіддільність стереотипам, відкритість до сприйняття нових ідей, оригінальність мислення та ін.;
- організаційні здібності: уміння організувати взаємодію і керувати людьми, створювати позитивну мотивацію у колективі для досягнення максимальної продуктивності, що детермінує успіх у розв'язанні поставлених завдань;
- уміння працювати в команді: здатність до синхронізації й інтеграції діяльності членів групи, забезпечення найбільш ефективного використання наявних інтелектуальних і матеріальних ресурсів для досягнення поставлених цілей;
- емоційний інтелект: навички ідентифікації, усвідомлення управління та використання у процесі

розв'язання проблем власних емоцій та емоцій інших людей;

- оцінювання проблеми і прийняття рішення: визначення її сутності, множини можливих шляхів вирішення, оцінювання витрат, «плюсів» і «мінусів», пов'язаних з кожним варіантом, добір ресурсів, реалізація обраного варіанту, оцінювання даного рішення та його зміна за необхідності;
- здатність до ефективної взаємодії: емпатія до споживача продукту, уміння спілкуватися з різними людьми, створювати позитивний настрій, виявляти терпіння;
- уміння домовлятися: урегулювання існуючих розбіжностей, тобто досягнення компромісу або угоди без суперечок і конфліктів, на підставі принципів справедливості, взаємної вигоди і досягнення якнайкращого результату;
- когнітивна гнучкість: навички швидкого переходу від однієї думки до іншої, одночасний розгляд конкретного об'єкта або складної проблеми у декількох аспектах, адаптивна позиція за зміни цілей діяльності, завдань, появи нових зовнішніх чинників і ситуацій, розуміння й усвідомлення усіх можливих варіантів й альтернатив тощо [2].

Педагогічна діяльність в рамках проєктної діяльності включає в себе низку умовних етапів:

- пошуковий (визначення теми проєкту, пошук і аналіз проблеми, постановка мети проєкту);
- аналітичний (збирання і вивчення інформації, аналіз наявної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проєкту, побудова алгоритму діяльності, складання плану реалізації проєкту: покрокове планування робіт, аналіз ресурсів);
- практичний (виконання запланованих технологічних операцій, поточний контроль якості, внесення змін у роботу);
- презентаційний (підготовка презентаційних матеріалів, презентація проєкту, вивчення можливостей використання результатів проєкту);
- контрольний (аналіз результатів виконання проєкту, оцінка якості виконання проєкту), що в загальних рисах відповідає класифікації етапів:
- перший етап – актуалізація знань, прояв зацікавленості до теми, визначення мети вивчення конкретного матеріалу,
- другий етап – осмислення нової інформації, критичне читання та письмо,
- третій етап – роздуми або рефлексія, формування власної думки стосовно навчального матеріалу, четвертий етап – узагальнення й оцінка власної діяльності.

У контексті зазначеного розвиток сучасної освітньої системи ставить безліч питань щодо змісту й організації навчальних дисциплін і методичного забезпечення їх викладання. Важливою проблемою є пошук оптимальних шляхів зацікавленості учнів у навчанні, спонукування до творчості, самостійності, підвищення розумової активності.

Специфіка шкільного курсу географії полягає в тому, що при його вивченні здобувачі освіти знайомляться з реальним життям в оточуючому середовищі, з життям суспільства в усіх його проявах і зв'язках.

Географія – це така наука, яка має розвивати пізнавальний інтерес людини, сприяти створенню в її уяві цілісних образів географічних об'єктів і явищ, допомагати зрозуміти географічні проблеми сучасного суспільства та їх причинний характер, формувати ставлення до нашої планети як до спільного дому, виховувати почуття дбайливого господаря, патріота. За допомогою географії можливо виховати в учнівської молоді допитливий розум й здібності до творчості, високі моральні цінності (на прикладах життя й діяльності великих дослідників), бажання й уміння працювати, створювати щось власноруч.

Відповідно у педагогів постійно виникають запитання: «Як зробити урок географії цікавим?», «Як змотивувати учнів?», «Як гармонійно поєднати навчальну та розвивальну цілі заняття?» та ін.

Відповідь на поставлені питання досить легко відшукати запроваджуючи в освітню практику проєкту діяльність.

Пропонуємо приклад STEM-проєкту з географії для учнів 7 класу «Сейсмограф: історія винаходу та особливості застосування в домашніх умовах».

Актуальність теми проєкту. Про катастрофічні наслідки землетрусів знає кожен: тектонічна активність пробуджує вулкани, гігантські приливні хвилі змивають в океан цілі міста, розломи та зсуви руйнують будівлі, викликають пожежі та повені і забирають сотні людських життів.

Тому люди у всі часи прагнули вивчити землетруси та запобігти їх наслідкам. Який же пристрій допомагає людям передбачити землетрус і виміряти його силу? Це сейсмограф. Але не секрет, що можливості даного приладу можна використати і в побуті.

Мета: дослідити історію створення сейсмографа та створити сейсмограф у домашніх умовах.

Завдання дослідження:

- дослідити історію створення сейсмографа;
- створити сейсмограф у домашніх умовах;
- зафіксувати реєстрацію коливань за допомогою сейсмографа;
- експериментальні дані оформити у доповідь-презентацію.

Методи дослідження: пошук та аналіз інформації з теми дослідження; конструювання; проведення експериментів.

1. Сейсмограф: історія створення та сучасні моделі

1.1. Історія створення сейсмографа

Сейсмограф (від др.-грец. *σεισμός* - землетрус та ін.-грец. *γράφω* - записувати) або сейсмометр - вимірювальний прилад, який використовується в сейсмології для виявлення та реєстрації всіх типів сейсмічних хвиль.

Чжан Хену.

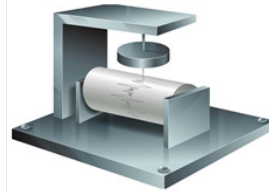
Чжан Хен винайшов пристрій, якому дав ім'я Хоуфен «флюгер землетрусів» і який міг фіксувати коливання земної поверхні та напрямок їх поширення.

Хоуфен і став першим у світі сейсмографом. Прилад складався з великої бронзової посудини діаметром 2м, на стінках якої розташовувалися вісім голів дракона. Щелепи у драконів розкривалися, і в кожного в пащі була куля.

Усередині посудини був маятник з тягами, прикріпленими до голів. В результаті підземного поштовху маятник починав рухатися, тиснув на голови, і куля випадала з пащі дракона у відкритий рот однієї з восьми жаб, що сиділи біля основи посудини. Прилад вловлював підземні поштовхи на відстані 600 км від нього [7].

1.2. Сучасні сейсмографи

Перший сейсмограф сучасної конструкції винайшов князь Б. Голіцин, який використав перетворення механічної енергії коливань на електричний струм. За своєю будовою конструкція є досить простою: вантаж підвішується на вертикально або горизонтально розташованій пружині, а до іншого кінця вантажу кріпиться перо самописця. Паперова стрічка, що обертається, служить для запису коливань вантажу. Чим сильніший поштовх, тим далі відхиляється перо і довше коливається пружина.

Вертикальний вантаж дозволяє реєструвати горизонтально спрямовані поштовхи, і навпаки, горизонтальний самописець записує поштовхи у вертикальній площині.

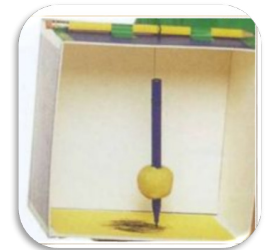
Як правило, горизонтальний запис ведеться у двох напрямках: північ-південь і захід-схід.

У сейсмології залежно від поставленої мети використовуються різні види сейсмографів: механічний, оптичний або електричний з різними видами посилення та методами обробки сигналу. Механічний сейсмограф включає чутливий елемент (зазвичай маятник та демпфер) та самописець.

1.3. Створення сейсмографа

Матеріали: картонна коробка; шило; стрічка; пластилін; олівець; фломастер; мотузка або міцна нитка; відрізок тонкого картону.

Рамою для сейсмографа стане картонна коробка. Потрібно, щоб вона була виготовлена з досить жорсткого матеріалу. Відкритий її бік буде лицьовою частиною приладу.

Треба зробити шилом отвір у верхній кришці майбутнього сейсмографа. Якщо жорсткості для «рами» не вистачає, слід обклеїти скетчем кути та ребра коробки, зміцнивши її, як показано на фотографії.

Скочити кульку з пластиліну і зробити в ній отвір олівцем. Проштовхнути фломастер в отвір таким чином, щоб його кінчик ненабагато висовувався з протилежного боку пластилінової кульки. Це і буде покажчик сейсмографа, який допоможе викреслювати лінії земних вібрацій.

Пропустити кінець нитки через дірку у верхній частині коробки. Встановити коробку на нижню сторону і підтягнути нитку таким чином, щоб фломастер був вільно підвішений.

Прив'яжіть верхній кінець нитки до олівця і обертайте олівець навколо осі, доки не виберете слабину нитки. Коли фломастер повисне на потрібній висоті (тобто лише злегка торкатиметься дна коробки), зафіксуйте олівець на місці за допомогою скочу. Далі слід підсунути листок картону під кінчик фломастера на дно коробки та відрегулювати все так, щоб кінчик фломастера легко торкався картону та міг залишати лінії.

Сейсмограф готовий до роботи. Він використовує той самий принцип дії, як і справжнє обладнання. Обважнений підвіс, або маятник, буде більш інерційним по відношенню до трясіння, ніж рамка.

Щоб перевірити пристрій на ділі потрібно наприклад лише струснути рамку. Підвіс залишиться на місці, але почне креслити лінії на картонці, як справжнісінький.

2. Практика застосування сейсмографа в домашніх умовах

2.1. Вивчення коливань, що викликаються роботою пральної машини

Мета експерименту: зафіксувати коливання та оцінити їх інтенсивність за шкалою Меркаллі.

Сила землетрусів у балах	Характеристика землетрусів	Зовнішні вияви землетрусів
1-3	Слабкі	Відчутні для деяких тварин (риб, собак, котів, коней, ведмедів). Людина відчуває їх слабо
4-5	Відчутні	Добре відчутні в приміщеннях. Б'ється або дзвенить посуд, тріскають шибки у вікнах. Надворі майже не відчутні
6-7	Сильні	Руйнуються старі будівлі. Зміщуються важкі меблі. Обсипається штукатурка
8	Руйнівні	Падають фабричні лимарі, частково руйнуються кам'яні будівлі. Змінюється рівень води в криницях
9	Спустошливі	Руйнується більшість споруд. Розриваються підземні трубопроводи. Утворюються великі тріщини на земній поверхні
10	Знищувальні	Викривляються залізничні рейки. З'являється безліч тріщин на поверхні. Вода водоєм затоплює берети
11	Катастрофічні	Завалюються мости. З'являються широкі тріщини на поверхні. Підземні трубопроводи і всі будинки руйнуються
12	Дуже катастрофічні	Предмети підкидаються у повітря. На поверхні Землі утворюються хвилі. Дуже змінюється рельєф місцевості

Хід експерименту:

Сейсмограф помістили на столі над пральною машиною, що працює на максимальних обертах (900 Гц).

2.2. Вивчення коливань сходів, якими йдуть учні школи до їдальні

Мета експерименту: зафіксувати коливання сходів, коли ними йде багато людей

Хід експерименту: на великій перерві, коли багато учнів спускаються до їдальні, на сходовому майданчику встановити сейсмограф та здійснити виміри.

2.3. Вивчення коливань під час стрибків

Мета експерименту: вивчити інтенсивність коливань, що виникають під час стрибків.

Хід експерименту: Встановити сейсмограф на підлогу і стрибати.

3. Висновки. Сейсмограф – це дуже чутливий прилад, який уловлює та реєструє підземні поштовхи. У домашніх умовах можна зібрати сейсмограф, який є досить простий у використанні і застосовується для реєстрації механічних коливань різної природи.

Зібраний учнями матеріал представлятиме неабияку цінність та може бути використаний як на уроках географії так і в повсякденному житті. Адже стихійні дії сил природи, поки що не повною мірою підвладні людині, порушують нормальну життєдіяльність людей та роботу об'єктів.

А на реальних приклад у житті можна прослідкувати елементарні наслідки та дослідити інтенсивність коливань.

Додаток Робочий аркуш учня/учениці

1) Чи вдалося вам створити власний сейсмограф?	
2) Чи схожий ваш сейсмограф на сейсмограф китайського філософа та астронома Чжан Хена? Чому?	
3) Яка основна функція даного приладу? Поясніть.	
4) Які модифікації сейсмографа Ви знаєте?	
5) Якби вам довелося виготовити сейсмограф для вимірювання справжнього землетрусу, чи змінився б його дизайн? Чому?	
6) Зафіксуйте дані вивчення коливань за шкалою сили землетрусів Меркаллі (див. таблицю):	
що викликаються роботою пральної машини	
коливань сходів, якими йдуть учні школи до їдальні	
коливань під час стрибків	

Сьогодні на тлі широкого впровадження цифрових технологій, суспільство потребує фахівців з високим рівнем володіння цифровими технологіями, розумінням принципів взаємодії пристроїв і володіння необхідними компетентностями.

Відповідно система освіти повинна створити умови для розвитку компетентностей школяра, необхідних для його успішної самореалізації в сучасному суспільстві. У даному контексті особливої уваги набуває питання викладання географії, значення якої зростає в процесі розбудови української державності, глобалізації та загострення загальних проблем сьогодення.

Одним з перспективних напрямів вирішення забезпечення запитів ринку праці є впровадження STEM-проектної діяльності в галузі освіти, технічні досягнення та особливості якої дозволяють зробити викладання географії більш наочним, значно підвищують цікавість здобувачів освіти до предмета та сприяють формуванню предметної географічної компетентності в учнівської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Ретроспектива розвитку компетентнісної географічної освіти. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (43), Issue: 88, 2016. С. 37-40.
2. Єрмаков І. Г., Шевцова С.М. Метод проєктів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник / За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ: Департамент, 2008. 520 с.
3. Зоря Ю., Палій В. STREAM-проєкти в освітньому процесі НУШ: моделі, технологія, практика. Навчально-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП». 2021. 48 С.
4. Концепція нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna_%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.
5. Покась Л. Формування дослідницької компетентності учнів на уроках географії. *Географія та основи економіки в школі*. 2012. № 11/12. С. 4-7.
6. Семеніхіна О.В. Нові парадигми у сфері освіти в умовах переходу до SMART-суспільства. Вісник Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. 2015. №5. С. 34-44.
7. Хто вигадав Сейсмограф? URL: <https://kerchtt.ru/uk/kto-pridumal-seismograf---kogda-izobrel-i-kogda-pridumal-pervyi/>

Л. В. ГОНЧАРОВА,

учитель початкових класів Новоукраїнського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад загальноосвітня школа І-ІІ ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

ПІДГОТОВКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДОПОМОГОЮ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні, у XXI столітті – періоді розвитку цифрових технологій, штучного інтелекту та появи нових професій, суспільству потрібні люди, здатні креативно мислити, нестандартно вирішувати актуальні проблеми та вносити новий зміст у всі галузі життєдіяльності. І тому розвивати технічну допитливість, вміння працювати в команді, соціальний інтелект, математичну грамотність, критичне мислення, аналітичний розум та інші інноваційні якості особистості потрібно не у ВНЗ, а значно раніше – у початковій школі, коли у дітей особливо виражений інтерес до творчості та пізнання.

Якою має бути освіта, щоб відповідати на виклики сучасного суспільства? Як формувати необхідні для життя компетентності молодших школярів?

Ці та багато інших запитань хвилюють освітян світу. Час, держава, суспільство вимагають суттєвих змін у підходах до навчання підростаючого покоління! Від школи знань та заучування напам'ять великих об'ємів інформації необхідно перейти до школи активної дії.

Державні освітні стандарти нового покоління, основою яких є формування базових компетентностей особистості, потребують застосування новітніх педагогічних засобів. До таких засобів сьогодні належить всесвітньо відомий конструктор LEGO. З чого ж почалась історія світового бренду?

Оле Кірк Крістіансен – столяр, вихідець з бідної датської сім'ї у 1932 році заснував майстерню, яка спеціалізувалась на виготовленні драбин та гладильних дошок. Після смерті дружини, аби зарадити дітям, Оле Кірк із залишків деревини змайстрував для них іграшку – качечку, яка почала користуватись попитом серед жителів селища, де працювала майстерня. Завдяки локальному успіху з продажу іграшки столяр невдовзі почав планувати виробництво інших іграшок, щоб втриматися на ринку. У 1934 році Кірк Крістіансен вирішив випускати дерев'яні блоки, з яких діти могли б будувати замки та інші цікаві споруди [7].

У тому ж 1934 році Крістіансен змінив назву компанії на «LEGO» – скорочення від датської фрази «Leg godt» (гра із задоволенням). Основою наборів є цеглинка LEGO, що являє собою порожнистий пластмасовий блок, що з'єднується з іншими такими ж цеглинками на шипах. Конструкція відомих блоків була удосконалена у 1958 році. Тоді ж було запатентовано виробництво відомих і сьогодні цеглинок LEGO. Компанія мала великий успіх у Данії, і почала виходити на закордонні ринки. І тоді сталася чергова трагедія – Оле Кірк Крістіансен помер від серцевого нападу, а

компанію очолив його син – Готфрід. Молода людина отримала патент на спеціальну та міцну систему елементів, які при складанні формували єдине ціле під назвою «конструктор». Пожежа на підприємстві стала фатальною подією. Дороге дерево на новому відбудованому підприємстві замінила більш доступна та зносостійка пластмаса як виробнича сировина [7].

Готфрід Кірк Крістіансен, удосконалюючи виробництво іграшок, складає список характеристик, яким відповідає кожен продукт LEGO:

1. Необмежений потенціал гри.
2. Гендерна рівність у застосуванні.
3. Підходить для будь-якого віку.
4. Підходить для будь-якої теми (завдяки унікальній технології та кресленням всі деталі конструкторів різних років випуску можна легко збирати в одне ціле).
5. Здорові та спокійні ігри.
6. Можна довго грати навіть кілька годин.
7. Розвиток уяви та творчих здібностей.
8. Чим більше цеглинок LEGO, тим краще.
9. Завжди доступні додаткові елементи та набори.
10. Якість видно у кожній деталі [7].

Протягом минулих 80-ти років компанія пройшла через неймовірний розвиток – від невеликої приватної фірми до сучасного світового бізнесу, який сьогодні є третім за величиною світовим виробником іграшок.

У період старту реформи Нової української школи в освітньому просторі початкової освіти відмінно зарекомендувала себе LEGO-технологія «Шість цеглинок».

Підтвердження даного положення знаходимо у напрацюваннях дослідниці О. Роми, яка справедливо наголошує: ««Шість цеглинок» – це інструмент та практичний засіб, який реалізовує ігрові та діяльнісні методи навчання в НУШ» [6, с.5].

У концептуальних засадах Нової української школи дане положення знайшло своє відображення в цілях формування особистості за формулою «Я відчуваю, думаю, дію» та у визначенні наскрізних умінь у відповідності до індивідуальних та вікових особливостей дитини.

Саме в цьому контексті широкого застосування як ресурсу психолого-педагогічного впливу необхідного сучасному поколінню учнів початкової школи набуває технологія «Ранкові зустрічі». Адже сьогодні структура уроку змінюється відповідно до Концепції НУШ, і, якщо раніше першим етапом уроку був організаційний момент, то сучасний урок рекомендовано розпочинати саме з **ранкової зустрічі**.

До педагогічного словника даний термін увійшов з початком старту реформи НУШ, має синонімічний термін «ранкове коло» і був рекомендований до застосування Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом Р. Шияна, в яких є обов'язковою складовою інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Докладний аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу визначити сутність даної технології як сукупність психолого-педагогічних прийомів, форм, методів та засобів, що сприяють створенню позитивного налаштування усіх учасників освітнього процесу на весь день і на навчання зокрема [3, с.6-7].

За рекомендаціями МОН України визначено **4 етапи проведення ранкової зустрічі:**

- **привітання** – учні та вчитель розміщуються у колі. Потім усі вітаються, звертаючись один до одного по імені, що створює приємну атмосферу дружності та приналежності до групи. Щирі слова вітання створюють поміркований, спокійних настроїв для наступного елемента зустрічі;

- **обмін інформацією** – етап ранкової зустрічі під час якого школярі висловлюють свої думки та ідеї, обмірковуючи важливі для них теми для обговорення. Під час даного етапу ранкової зустрічі діти дізнаються цікаву інформацію про один одного, обмінюються думками, вчаться слухати, продуктивно комунікувати, ставити запитання та ґрунтовно аргументувати власну точку зору;

- **групове заняття** – етап ранкової зустрічі, під час якого у класі створюється відчуття взаємодії, радості, задоволення від участі в іграх, цікавих заняттях, виконання пісень та ін., які позбавлені суперництва, перегонів, вияву хто кращий, а навпаки є командними за суттю, згуртовують учнів класу, враховуючи індивідуальні особливості кожного. Найчастіше тематика занять є тісно пов'язаною з темою навчальної програми, що наразі вивчається;

- **щоденні новини** – фінішний елемент ранкової зустрічі, який передбачає коментування письмового оголошення, яке щодня вивішується на відповідному стенді чи дошці. Таке оголошення зацікавлює учнів темою, яка вивчається цього дня, і дає можливість обмінятися думками та ідеями тематики попередніх днів. Даний етап ранкових зустрічей може містити різноманітні завдання, що активізують початок індивідуальної чи командної роботи, наприклад: особливе вітання, робота з календарем, розклад виконання робіт, особливе прохання, графік погоди, план на день та ін. [8].

Слід наголосити, що запропоновану поетапність компонентів ранкових зустрічей педагог може змінювати у відповідності до потреб класу, адже задовольняючи потреби й інтереси дітей, ранкова зустріч стає їх власним набуттям, і відповідно набуває змістовного значення для учнів.

В умовах реалізації Концепції нової української школи навчання учнів початкової ланки здійснюється із застосуванням інноваційної технології LEGO. Адже саме кольорові кубики покликані організувати освітній процес через захоплюючу гру, яка мотивує, надихає, зацікавлює та спонукає до продуктивної діяльності учнів.

Аналіз науково-методичної літератури, засвідчує, що в організації ранкових зустрічей LEGO-технологія

знайшла своє позитивне відображення, адже здатна суттєво підвищити позитивний настрій, налаштувати дитину на співпрацю, експериментування, вміння працювати в команді та поважати думку іншого.

Концепція Нової української школи наголошує на наскрізних уміннях, які необхідні для формування успішної особистості. Тож, саме проведення ранкових зустрічей – це створення усіх умов для формування особистості нового покоління.

Найкращі практики застосування LEGO-технологій під час проведення ранкових зустрічей запропоновані до уваги педагогічного загалу командою фахівців The LEGO Foundation у співпраці з представниками Міністерства освіти і науки України [5].

Ранкове коло з цеглинками LEGO «Я – школяр»

Початок ранкового кола з цеглинками. Вчитель відстукує цеглинками музичний ритм, та повідомляє учням про початок ранкового кола. Вчитель пропонує дітям взяти башточки та розташуватися у колі.

Привітання. Учитель пропонує дітям обрати для привітання «теплу» цеглинку:

- Який колір цеглинки ви вважаєте теплим? Чому?

Учитель пропонує привітатися, передаючи в закритих долонях теплу цеглинку (обраного дітьми кольору) та сказати теплі, приємні слова однокласникам.

Учитель пропонує дітям обрати цеглинку такого кольору, з яким асоціюється їх ім'я. Стоячи у колі, діти по черзі називають своє ім'я і чому воно асоціюється з цеглинкою вибраного кольору.

Обмін інформацією. Учитель розповідає дітям, що школа – це таке місце, де можна дізнатися багато цікавого. В школі навчаються писати, читати, рахувати. А ще у школі можна знайти дуже багато друзів, стати справжньою командою, допомагати один одному і товаришувати.

Запитання до дітей:

- Що ви вже знаєте про школу?

- Що ще ви хотіли б дізнатися?

Гра «Навіщо ходити до школи?» Діти стоять у колі, тримаючи в руках по одній цеглинці будь-якого кольору. Учитель говорить твердження, якщо діти з ним погоджуються, то піднімають цеглинку догори обома руками. Якщо ні – то присідають і кладуть цеглинку на підлогу.

- До школи потрібно ходити щоб пізнавати нове.

- До школи потрібно ходити щоб нудьгувати

- У школі можна знайти багато друзів.

- У школі можна битися та сваритися.

- У школі можна добре виспатися.

- У школі можна навчитися добре читати і малювати.

- У школі можна отримувати багато досягнень.

- У школі учні вивчають різні предмети.

Після тверджень учитель може задавати дітям додаткові питання, наприклад:

- Про що ви хотіли б дізнатися у школі? Які теми вас цікавлять?

- Ми можемо знайти багато друзів. З ким з однокласників ви вже потоваришували, поспілкувалися?

- Ми можемо навчитися читати і малювати, і не тільки. Чому хотіли б навчитися в найближчий час? Та ін.

Групове заняття. Гра «Лісова школа». Діти разом з учителем сидять в колі. Учителю необхідно заздалегідь підготувати наочність: зображення шести цеглинок, де кожен колір відповідає герою із «Лісової школи» В.Нестайка.

Наприклад:

ЧЕРВОНИЙ – Зіна Бебешко
 СИНІЙ – Вовчик Вовченко
 БЛАКИТНИЙ – Костя Вухань
 ПОМАРАНЧЕВИЙ – Вірочка Вивірчук
 ЗЕЛЕНИЙ – Колько Колючка
 ЖОВТИЙ – Соня Лось

Кожен учень обирає цеглинку улюбленого кольору і відповідно до обраних кольорів об'єднуються у команди. Учитель повідомляє, що зараз кожна команда має допомогти своєму герою потрапити у лісову колу. Для цього їм необхідно командою придумати кілька причин, чому саме їх герой має ходити до школи. Кожна команда презентує свої рішення говорячи від імені свого героя.

Гра «Школа моєї мрії». Діти працюють в командах. Кожна команда має побудувати «Школу своєї мрії», використовуючи цеглинки з набору LEGO Play Box. Під час роботи дітей вчитель спілкується з командами, задаючи їм ситуативні питання, наприклад:

- Які приміщення будуть у школі?
- Чим зможуть займатися учні у школі?
- Що особливого у школі?

По закінченню кожна команда презентує свою роботу.

Ранкове коло з цеглинками LEGO «Я і моя батьківщина»

Початок ранкового кола з цеглинками. Вчитель відстукує цеглинками музичний ритм, та повідомляє учням про початок ранкового кола.

Вчитель пропонує дітям узяти башточки та розташуватися у колі.

Привітання.

*Красивий, щедрий, рідний край
 І мова наша солов'їна.
 Люби, шануй, оберігай
 Усе, що зветься... Україна*

(І.Січовик)

Учитель пропонує дітям з двох цеглинок створити прапор. Учні стоять у колі. Завдання – привітатися побажаннями один з одним та з Україною, передаючи прапорець із рук в руки.

Наприклад, - Доброго ранку, Марійко! Я тобі бажаю гарного настрою, а нашій Батьківщині бажаю миру.....

Обмін інформацією.

Запитання до дітей:

- Що ми називаємо Батьківщиною?
- Як називається країна, в якій ми живемо?
- Що ви знаєте про Україну?

Ми живемо в Україні. Це наша рідна держава, наша Батьківщина Україна - це край, де ми народилися, живемо, де живуть наші батьки, бабусі і дідусі.

Учитель пропонує дітям подумати, якими кольорами багата наша Батьківщина.

Гра «Кольори моєї Батьківщини». Учні сидять у колі, перед кожним лежить набір «Шість цеглинок».

Учитель озвучує запитання, а учні показують цеглинками «кольори України»:

- колір сонця;
- колір неба;

- колір пшеничного поля;
 - колір українського прапора.
1. Кольори, які найчастіше зустрічаються у вишиванці;
 2. Пригадайте, що є державними символами України (прапор, герб, гімн), покажіть кольори;
 3. Пригадайте, що є народними символами (верба і калина), покажіть їх кольори;
 4. Пригадайте, які моря є в Україні. З цеглинкою якого кольору вони асоціюються?
 5. А які гори є в Україні? З цеглинкою якого кольору вони асоціюються?
 6. Які квіти зустрічаються в українському віночку? Покажіть їх кольори.

Групове заняття. Гра «Український вінок». Учитель об'єднує дітей у команди по 5-6 осіб. Учитель читає загадки, учні відгадують назву квітки, яка є у вінку, та у команді викладають квітку з цеглинок відповідного кольору. Кожна загадка – це одна квітка.

З квіток має вийти вінок.

*Лист зелений не пропав,
 а під снігом задрімав,
 щоб у синю сукенчину
 одягнуть весняну днину. (Барвінок)*

*На городі в нас росте
 Сонце ясне, золоте,
 Жовте око, жовті вії,
 Та чомусь воно не гріє. (Соняшник)*

*Запалали в чистім полі
 Квіти гарні, всі червоні.*

*То палає влітку так
 Польовий червоний ... (Мак)*

*Дуже скромна і тендітна,
 Серед квітів непримітна.*

*Та, якщо в руці пом'яти,
 То умить впізнаєш .. (М'ята)*

*В капелюшок пишній вбрався
 і морозу не злякався.*

*Невеличкий цей сміливець,
 золотавий (чорнобривець)*

*Блакитні оченята
 із жита виглядають.*

*Хоч квіточки ці люблять,
 та з поля виганяють (Волошки)*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Крокуємо до успіху : ранкові зустрічі : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова, М. О. Банник. Харків : друкарня «Мадрид», 2018. 114 с.
3. Нова українська школа. Ранкова зустріч: що це і навіщо? *Початкове навчання та виховання*, 2017. № 28-29. С. 6-11.
4. Перекрест Ю. Цеглинка за цеглинкою: як використовувати LEGO на уроках. URL: <https://osvitoria.media/experience/tseglynka-za-tseglynkoju-yak-vykorystovuvaty-lego-na-urokah/>
5. Ранкове коло з цеглинками LEGO. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1V49ypo3evX8hbzuDY6X0LxPhQ2sBQvD_?fbclid=IwAR2iEBayUUi5ajBRAcv7uQ6Q5TNO2gzH5g5jOyKYxqT745bxjhWSLssxMR4
6. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.
7. Lego: найвідоміша данська історія успіху. URL: <https://www.zagorye.ua/blog/lego-samaya-znamenitaya-datskaya-istoriya-uspeha.html>

Г.І. ГУРІЧЕВА,

вихователь вищої категорії дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу №89 «Віночок» Черкаської міської ради

МАТЕМАТИЧНА LEGO-ТЕХНОЛОГІЯ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

На сьогоднішній день заклад дошкільної освіти є найпершим суспільним середовищем, який створює сприятливі умови для особистісного становлення і самореалізації кожної дитини. Це і розвиток технічної допитливості, математичної грамотності, креативного мислення, аналітичного розуму. Адже саме у дошкільному віці у дітей особливо виражений інтерес до творчості та пізнання.

Для повноцінного розвитку дитини в дошкільному віці особливе значення мають **гри і перші спроби продуктивної діяльності**. Іграшки та ігри – один з потужних навчальних засобів, який стимулює практично-інтелектуальний розвиток дітей, не обмежуючи свободу експериментування, розвиває уяву та навички спілкування, допомагає жити у світі фантазій, розвиває здатність до самовираження. Гру прийнято називати основним видом діяльності дитини дошкільного віку.

Яскравим прикладом розвиваючої гри нового типу є **LEGO**. LEGO – унікальний засіб для захоплюючого, всебічного розвитку дітей, що розкриває потенційні можливості кожної дитини і в силу своєї педагогічної універсальності, є важливим засобом навчання, а особливу розвитку математичних здібностей у дітей дошкільного віку.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні особливу увагу приділяє математичному розвитку дитини. Відповідні завдання представлені в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» [1]. Таким чином, на законодавчому рівні передбачено необхідне підґрунтя до створення відповідних умов для формування початкових математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

Питання впливу LEGO-конструювання обґрунтовано в численних працях провідних психологів і педагогів. Сучасні дослідження таких авторів як Л. Комарова «Країна з LEGO», Л. Парамонова «Дитяче творче конструювання», Е. Фешина «ЛЕГО-конструювання в дитячому садку», Т. Лусс «Формування навичок конструктивно-ігрової діяльності у дітей за допомогою ЛЕГО» [4] доводять, що конструювання з LEGO виходить далеко за межі розуміння поняття «конструювання» у традиційному сенсі слова, сьогодні воно допомагає комплексно інтегрувати форми роботи з конструктором LEGO в освітній процес та вирішувати ряд завдань передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, а саме:

- збагачення емоційного та чуттєвого досвіду дитини, формування сенсорної культури

(розрізнення форм, кольорів, розмірів тощо), сприяння розвитку основних психічних процесів (сприймання, пам'ять, увага, мислення, мовлення) та пізнавальних здібностей (допитливість, винахідливість, раціональність);

- формування цілісної системи уявлень дитини про світ людей, предметів, природи і культури, вдосконалення вміння використовувати набуті знання для подальшого збагачення власного досвіду та їх творчого застосування в процесі гри та створення з деталей LEGO конкретних образів;

- розширення активного словника, розвиток зв'язного мовлення, комунікативних навичок, культури поведінки й налагодження доброзичливих взаємин з дорослими та однолітками;

- фізичний розвиток дитини, оптимізація її рухової діяльності, формування фізичних якостей (вправність, швидкість, витривалість), удосконалення дрібної моторики;

- розвиток творчої уяви, вміння мислити креативно, експериментувати, розмірковувати, висловлювати й обґрунтовувати власні судження; вміння планувати свою діяльність та творчо втілювати власні задуми у грі, отримувати насолоду від самого процесу творення;

- формування оптимістичного світосприймання, розвиток базових якостей особистості (самостійності, спостережливості, наполегливості, ініціативності, самосвідомості тощо);

- розвиток основ логічного мислення, здатності до сприймання, порівняння, аналізу, узагальнення інформації, вміння добирати необхідні для реалізації ігрового задуму засоби, бачити переваги та недоліки власної конструкції чи ідеї, удосконалювати її за потреби;

- заохочення до роботи в колективі, формування ціннісного ставлення до створених руками інших людей об'єктів;

- сприяння особистісному зростанню кожної дитини як успішного громадянина, творця майбутнього [7].

Сучасна освіта має бути спрямована не на подачу дітям окремих знань з різних галузей, а на їх інтеграцію. Саме за цієї умови у дошкільнят формується цілісна картина світу й здатність застосовувати набуті знання та вміння у різних життєвих ситуаціях. Тож педагоги повинні розвивати здібності дошкільнят до точних та гуманітарних наук в тісному взаємозв'язку. Саме таким запитам і відповідає сьогодні освітня лінія всесвітньо-відомого бренду LEGO.

LEGO – це найпоширеніша на сьогодні педагогічна система, що використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище для навчання та розвитку дитини.

Розвиток елементарних математичних уявлень у дошкільників має неабияку цінність для інтенсивного розумового розвитку дитини, її пізнавальних інтересів, допитливості, логічних операцій (порівняння, узагальнення, класифікація) та ін. Адже у сучасному світі математиці відводиться відповідальна роль у розвитку і становленні активної, когнітивно-гнучкої особистості.

Ефективним засобом розвитку математичних знань у дошкільників можна вважати і LEGO-технологію. Адже у формуванні елементарних математичних уявлень провідним прийнято вважати практичний метод, сутність якого полягає в організації практичної діяльності дітей, спрямованої на засвоєння певних способів дій з предметами і їх заміниками (зображеннями, графічними моделями, моделями та ін.) [9].

Конструктори LEGO можна використовувати у багатьох освітніх напрямках у роботі з дітьми дошкільного віку. Однак саме конструювання, наповнене математичним змістом, є основою математичного розвитку дошкільників, адже коли завдання перетворюється на цікаву і захоплюючу гру, то і процес пізнання і засвоєння матеріалу стає цікавим та доступним.

При організації освітнього процесу з формування математичних уявлень у дошкільників, можна виділити кілька етапів, у ході яких вирішується **ряд дидактичних задач**:

- отримання знань про величину, форму, кількість і рахунок, орієнтування у просторі та часі як основи математичного розвитку;
- формування початкової орієнтації у просторових, часових і кількісних відносинах навколишнього дійсності;
- формування простих графічних умінь і навичок;
- формування і розвиток спільних прийомів, як порівняння, узагальнення, класифікація тощо;
- розвиток пізнавальних інтересів і логічного мислення;
- оволодіння елементарною математичною термінологією [8].

Таким чином, на основі наукової літератури ми обґрунтували, що LEGO-технологія дозволяє через гру, викликати у дитини цікавість до завдання, дитина стає активною, проявляє свої творчі здібності, вчиться діяти в команді, і найголовніше, здійснюється процес розвитку математичних уявлень у дітей у більш цікавій та ефективній формі.

Важливим методом виховання математичної грамотності, розвитку логіко-математичних здібностей дітей дошкільного віку є дидактична гра із використанням конструктора LEGO.

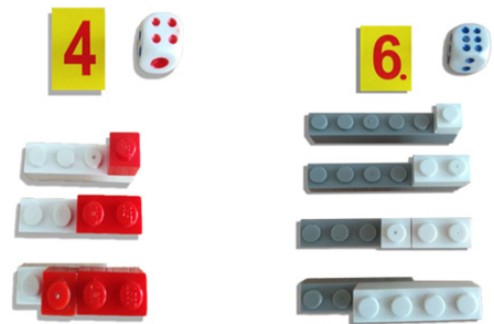
Приклади математичних-ігор з використанням LEGO-технології

«Склад числа»

Мета: розвивати уміння розкласти число з декількох менших, використовуючи цеглинки конструктора однакового розміру але різного кольору, . формувати уявлення про склад різних чисел, підготувати до здійснення простих арифметичних дій; розвивати асоціативно мислення, вміння висловлювати свою думку.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, картки-схеми.

Завдання: на першому етапі дитині необхідно скласти «башту» з певною кількістю деталей однакового кольору (наприклад, білого) відповідно до числа, склад якого вивчається. Наступним кроком буде створення «башти» того ж розміру, замінивши одну деталь обраного кольору на інший (наприклад, червоний). Таким чином, дитина може побачити, що в неї 3 білі деталі та одна червона, але їх все одно залишилось у башті чотири. Далі конструюється башта з трьох та двох деталей різних кольорів. Цю вправу також можна використовувати для пояснення дій на додавання.

«Склади число»

Мета: формувати вміння будувати математичні моделі, вміння орієнтуватись на площині, вміння орієнтуватись та співвідносити кількість цеглинок LEGO з цифрою; закріпити з дітьми склад числа в межах 10; виховувати зацікавленість математичними іграми та уважність.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO та цифр, викласти склад числа використовуючи два кольори.

«Геометричні фігури»

Мета: розвивати знання про геометричні фігури, вміння орієнтуватись на площині, уміння за допомогою цеглинок LEGO викладати геометричні фігури-моделі; вчити критично мислити; виховувати самостійність та наполегливість.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO викласти геометричні фігури.

Запитання:

З кількох цеглинок складається прямокутник? Скільки рядів з цеглинками у трикутнику? Та ін.

«Більше-менше»

Мета: вчити рахувати предмети в межах 10, закріпити склад числа шляхом розкладання предметних множин на дві частини; виховувати вміння експериментувати; розвивати самостійність та впевненість.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO, цифри від 1 до 10.

«Склади цифру за схемою»

Мета: розвивати математичну грамотність; ознайомити дітей з цифрами натурального ряду чисел (1-9), розвивати вміння називати числа від 1 до 9; виховувати цікавість до математики, наполегливість, розвивати вміння уявляти та відтворювати задум практично.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, схеми.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO по схемі викласти відповідну цифру.

«Числовий ряд»

Мета: розвивати математичну грамотність, вміння називати числа від 1 до 9, розвивати вміння у порядковій та кількісній лічбі в прямому і зворотному порядку; виховувати інтерес до логіко-математичних завдань; розвивати пізнавальну активність, просторове мислення та уяву.

Обладнання: конструктор LEGO.

Завдання:

- з допомогою цеглинок конструктора LEGO викласти числовий ряд від 1 до 9;
- порахувати в прямому та зворотному порядку;
- викласти кількість цеглинок відповідно до цифри.

«Виклади цифру»

Мета: розвивати математичну грамотність; вміння дітей розрізняти цифри натурального ряду чисел (1-10); розвивати вміння працювати творчо та креативно; виховувати наполегливість, рішучість, самостійність.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, схеми.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO по схемі викласти відповідну цифру.

Сьогодні інноваційні технології змушують людський мозок еволюціонувати в небаженому досі темпі. Діти, які живуть у форматі online мають абсолютно новий тип мислення. Якщо орієнтуватися на теорію поколінь, нині заклади дошкільної освіти відвідують діти покоління А – «Альфа».

Життя для дітей А – це постійне пізнання нового, самовдосконалення, гра та розвага. Але яке б життя не обрали сучасні дошкільники вони обов'язково будуть зацікавлені інноваційними технологіями. Запровадити використання інновацій в навчанні та вихованні дітей та учнівської молоді сьогодні допомагає LEGO-технологія.

Розвиток елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку має неабияку цінність для розвитку дитини дошкільного віку, її пізнавальних інтересів, допитливості та логічних операцій, так як вони активно впливають на розвиток розумових дій, які необхідні для пізнання навколишнього світу та всебічного розвитку особистості дитини.

Нині педагогічна спільнота шукає нові дієві технології для математичного розвитку дітей. Однією з таких технологій сьогодні вважається LEGO-технологія, яка здатна розвивати у дітей логіку, творче мислення, просторову уяву, навички конструювання, посидючість, концентрацію уваги, дрібну моторику та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція)/ URL: <http://osvita.kr-admin.gov.ua> Назва з екрану.
2. Варяхова Т. Зразкові конспекти з конструювання з використанням конструктора ЛЕГО. *Дошкільне виховання*. 2009. № 2. С. 48-50.
3. Крутий К., Грицишина Т. STREAM-освіта для дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*, 2016. №1. С.3
4. Максаєва Ю.А. Інтеграція легоконструювання в освітню діяльність. *Дошкільне виховання*. 2012. № 8. С. 104-108.
5. Міхеєва О.В., Якушкін П.А. Набори LEGO в освіті, або LEGO + педагогіка = LEGO DACTA. *Інформатика і освіта*. 2016. № 3. С.137-140.
6. Навчайся цікаво з LEGO: використання LEGO в освітньому процесі початкової школи. Черкаси: видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2020. 201 с.
7. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації до неї «Безмежний світ гри з LEGO» / кер. авт. кол. О. Ю. Рома; авт. кол.:В. Ю. Близнюк, О. П. Борук, В. Л. Гонгало, Ю. В. Косенко та ін. Київ: LEGO FOUNDATION, 2016. 140 с.
8. Тарнавська Н. П. Особливості математичної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі // *Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред.. В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук . Житомир: Втво ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 620 с.*
9. Фешина Є. В. Лего конструювання в дитячому садку: посібник для педагогів. Москва: Сфера, 2011. 243 с.

I. М. МИРОНОВА,

учитель математики вищої категорії Топильнянського ліцею Шполянської міської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області

КАЛЕЙДОСКОП ЗАДАЧ, ЧИСЕЛ І ЛОГІКИ

РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ

Мета: розвивати інтерес учнів до математики, показати практичні значення математичних знань, зв'язок математики з іншими сферами життя; розвивати логічне мислення, активність, уміння застосовувати знання у нестандартних та змінених ситуаціях; поглиблювати знання з математики; виховувати пізнавальний інтерес до предмета.

Оформлення зали. Вислови відомих людей про математику.

Хід заходу

1-й ведучий. Ми раді вітати вас у чарівному світі математики, світі точності і довершеності, світі логічності і гармонії.

1-й учень.

Математика, друзі, предмет непростий,

Дехто скаже, навіть дуже складний,

Але тому, хто вміє з нею дружить

Набагато легше в світі жити.

2-й ведучий. Слово «математика» виникло в Стародавній Греції приблизно у V ст. до н.е. Походило воно від слова «матема», що означало «знання, одержані через роздуми». Стародавні греки знали чотири «матема»: вчення про числа – арифметика, теорія музики – гармонія, вчення про фігури і вимірювання – геометрія і, на кінець, астрономія та астрологія.

1-й ведучий. Сьогодні ми хочемо відкрити перед вами не тільки чотири сторони математики, але й показати усю її багатогранність і красу.

2-й ведучий. Наш захід даремно називається «Математичний калейдоскоп», його програма передбачає не тільки вивчення математичних понять, а і зв'язок математики з астрономією, медициною, мистецтвом, розвиток логічного мислення.

1-й ведучий. Дві команди учнів, які знають і люблять математику, сьогодні продемонструють свої знання та поборються за титул «Знавців математики». Це команди «Ерудити» та «Розумники».

2-й ведучий. У перервах між турами, коли команди відпочиватимуть, або у той час, коли вони розв'язуватимуть завдання, ми запропонуємо вашій увазі жартівливі сценки, подивимося презентацію «Гранітна опора наук», покажемо математичні фокуси, навчимо правил швидкої лічби та розглянемо, які задачі розв'язували у давнину.

1-й ведучий. Також увесь час працюватиме «Математичний кіоск», у якому болільники можуть взяти завдання, розв'язати його і віддати зароблений бал улюбленій команді.

2-й ведучий. Давайте згадаємо свої уроки математики. Як часто, мудруючи над задачею, ми кажемо собі: «Та навіщо мені ця математика! Обійдуся якимось без неї».

1-й ведучий. У тому то й справа, що якимось! Сьогодні тільки наївна або мало освічена людина вважає, що вона використовує математику тільки тоді, коли підраховує здачу в магазині.

2-й ведучий. Нині математика проникла в усі області нашого життя. Вона допомагає людині в усіх її справах. Математика потрібна не лише інженерам, конструкторам, бухгалтерам, а й робітникам. Без вимірювань і обчислень не можна зробити й стільця. А конструювання літаків, кораблів, виготовлення і запуск космічних ракет, супутників тощо потребують застосування складного математичного апарата, виконання величезної кількості різноманітних розрахунків («Політ — це математика», — казав В. П. Чкалов).

1-й ведучий. Справді, неможливо уявити собі розвиток будь-якої науки без використання математики. Але є такий вислів: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», тому ми хочемо запропонувати вашій увазі презентацію «Гранітна опора наук».

Презентація «Гранітна опора наук»

Математика і астрономія

У 1846 році французький астроном Г. Левер'є відкрив нову планету Сонячної системи, яку назвав «Нептун». Відкриття цієї планети було зроблено тільки завдяки математиці, шляхом обчислень. Аналізуючи створену І.Кемпларом і І.Ньютоном модель руху планет Сонячної системи, вчені виявили, що фактична траєкторія руху планети Уран відхиляється від теоретично обчислювального руху. Г. Левер'є передбачав, що «порушувачем порядку» є невідома планета, яка впливає на планету Уран. Користуючись моделлю Сонячної системи, він визначив масу і закон руху нової планети так, що всі протиріччя в русі планети Уран були зняті. Німецький астроном Галле в 1846 році спостерігав нову планету в точно вказаному Левер'є місці. Аналогічним методом, завдяки використанню розходження в теоретичній і тій, що спостерігається траєкторії Нептуна в 1930 році

була відкрита ще одна планета Сонячної системи, яку назвали Плутоном.

Математика і медицина

Щоб знайти новий медичний препарат звичайним способом, потрібно випробувати 20000 хімічних сполук, на що йде 7 – 10 років. Комп'ютерний підхід дозволяє проводити квантово-хімічні розрахунки дуже швидко.

А чи можна, не чекаючи спалахів грипу, передбачити, коли він почнеться? Так. Вчені Київського науково-дослідного інституту епідеміології та мікробіології створили математичну модель епідемії грипу. Це формули з кількома десятками інтегралів, які відображають весь процес передачі захворювання від хворої до здорової людини. За допомогою таких формул можна визначити, коли хвора людина стане найбільш небезпечною для оточуючих, коли і які ліки потрібно давати хворим тощо. Використовуючи теорію ймовірностей і методи математичної статистики, медики разом з математиками можуть враховувати, яка кількість мешканців певного регіону буде охоплена черговим спалахом грипу чи іншого інфекційного захворювання. Такий діагноз допоможе медикам заздалегідь підготувати відповідні лікувальні та профілактичні засоби.

Математика і музика

Якщо ми вже заговорили про музику, то повинні неодмінно згадати Піфагора. Те, що він був ученим, знають всі. А от те, що він був ще й музикантом, знає мало хто. Поєднання цих обдарувань дозволило Піфагору відкрити існування натурального звукоряду. Піфагор проробив багато дослідів. Він ділив струну на частини, прислухався до її звучання, спостерігав коливання. Ці досліді мали велике значення і лягли в основу науки, яку ми тепер називаємо музикальною акустикою. Вчений пояснював основи гармонії так: найбільш природно сприймаються вухом частоти, які знаходяться між собою у простих числових співвідношеннях, зокрема, у тризвуку 4:5:6. А це вже є один з видів симетрії, а саме переносна симетрія.

Математика і військова справа

Видатний російський математик Олексій Миколайович Крилов розробив теорію непотоплюваності кораблів. А великий майстер фехтування іспанець Луї Бачено де Нарвес розвинув теорію фехтування, засновану на математичних розрахунках.

1-й ведучий.

Говорять, що є три види старіння: пікетуюче – від

віку, стрибкоподібне – від стресів, м'яке – від бездіяльності розуму. Щоб у нас не було м'якого старіння, ми розпочинаємо змагання між командами.

2-й ведучий. Запрошуємо на сцену команди «Ерудити» і «Розумники». Підтримаємо команди оплесками! Оголошується перший тур «Жартівливі задачі». Командам дається на обговорення кожного завдання 0,5 хвилини, після чого вони повинні оголосити свою відповідь. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

I тур. «Жартівливі задачі»

1. Один джентльмен купив автомобіль. Але через кілька днів повернувся в магазин з претензією. «Я їду на роботу зі швидкістю 55 миль на годину й добираюся до контори за 80 хвилин. А на зворотний шлях при тій самій швидкості у мене йде аж година двадцять хвилин. Автівка явно барахлить. Так що будьте люб'язні, поверніть мені гроші». Щоб ви сказали джентльмену на місці хазяїна магазину? (80 хвилин і година двадцять – одне й те саме).

2. У кімнаті було 12 курчат, 3 кролики, 5 ценят, 2 кішки, 1 півень і 2 качки. Сюди зайшов хазяїн з собакою. Скільки стало ніг? (Дві – ноги хазяїна, в інших – лапи).

3. Два півні можуть своїм співом розбудити одну людину; скільки півнів треба, щоб розбудити 6 людей? (2).

4. Летіли дві галки і побачили палки. Якщо на кожну палку сяде галка, то для однієї галки не вистачить палки. Якщо на кожну палку сяде по дві галки, то одна з палок залишиться без галок. Скільки було палок і скільки летіло галок? (3 палки і 4 галки).

5. Летіла група качок. Одна попереду, дві позаду; одна позаду і дві попереду; одна між двома і три в ряд. Скільки летіло качок? (Летіли одна за одною три качки).

6. Скільки кінців у чотирьох з половиною пальців? (10)

7. На дереві сиділо 6 горобців. Стрілець, вистріливши, влучив у двох з них. Скільки горобців залишилося на дереві? (Жодного, - всі інші полетіли).

8. У кошику лежать 5 яблук. Чи можна поділити їх порівну між 5 товаришами так, щоб одне яблуко залишилося у кошику? (Можна, одному товаришеві дають яблуко з кошиком).

9. Двоє батьків і двоє синів поділили між собою порівну 30 грн., причому кожен одержав по 10 грн. Як це могло трапитися? (Було три особи: батько, син і внук).

10. Який знак треба поставити між записаними цифрами 2 і 3, щоб мати число більше за 2, але менше за 3? (Кому).

11. Селянин ішов до залізничної станції і зустрів 2 бабусі, кожна з яких несла по 2 кошики, а в кожному кошику було по 2 кролі. Скільки істот ішло до станції? (Один селянин).

12. У Насті було 4 яблука, половину вона віддала друзі. Скільки яблук залишилося у Насті? (Три з половиною).

1-й ведучий. Сьогодні ми хочемо повести мову про красу і поетичність математики. І це не випадково.

2-й ведучий. Запитайте у ваших друзів та знайомих, який предмет їм подобається найбільше і ви не завжди почуєте відповідь: «Математика», тому що багато хто вважає математику сухою і нецікавою наукою.

1-й ведучий. Інколи, навіть, кажуть, що математика – це сукупність голих цифр, ледве прикритих буквами і формулами.

2-й ведучий.

А мені математика – мука,

В ній немає живої краси,

Це важка, нецікава наука –

В ній лиш символи й формул ліси.

1-й ведучий. Звісно, якщо вивчати математику так, як вивчати математику не можна.

2-й ведучий. І зараз ми розпочинаємо другий тур – «Чудеса з числами». Шановні глядачі, ви також можете взяти участь у цьому турі. Якщо хтось з вас, окремо від команд-учасників, розв'яже запропоновані завдання і покаже його журі, то він отримає зірку. В кінці вечора глядач, який набере найбільшу кількість зірок, буде неодмінно нагороджений.

Тур 2. «Чудеса з числами»

1 завдання. Записати чотирма трійками за допомогою знаків арифметичних дій кожне з чисел від 1 до 10.

(Наприклад, $1 = 33 : 33$, $2 = 3 : 3 + 3 : 3$, $3 = (3 + 3 + 3) : 3$,

$4 = (3 : 3 + 3) : 3$, $5 = (3 + 3) : 3 + 3$, $6 = 3 + 3 \cdot 3 : 3$,

$7 = 3 + 3 + 3 : 3$, $8 = 3 \cdot 3 - 3 : 3$, $9 = 3 \cdot 3 \cdot 3 : 3$,
 $10 = 3 \cdot 2 + 3 \cdot 3$)

2 завдання. Написати п'ятьма двійками число 10 якнайбільшим числом способів.

(Наприклад, $10 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2$, $10 = (22 + 2) : 2 - 2$,

$10 = 2 \cdot 2 + 2 \cdot 2 + 2$, і т.д.)

3 завдання. Записати п'ятьма трійками число 31 якнайбільшим числом способів.

(Наприклад, $31 = 3^3 + 3 + 3 : 3$, $31 = 33 - 3 + 3 : 3$,

$31 = 33 - (3 + 3) : 3$, $31 = 33 - 3 + \log_3 3$,

$31 = 33 - \log_3(3 \cdot 3)$)

2-й ведучий. Які ви молодці! Як ви дружно рахували! А у нас є виступаючий, який може усно підраховувати багатоцифрові числа. Спочатку він хоче здивувати вас своїм умінням, а потім пообіцяв розкрити секрет такої швидкої лічби.

1-й ведучий. Отак, поступово, від одних підрахунків до других, ми підготувалися до наступного туру, у якому треба не тільки рахувати, а й добре міркувати.

Тур 3. «Логіка + розрахунок»

1. Фрекен Бок з'їдає торт за півгодини, Малюк – за годину, а Карлсон – за 5 хвилин. За який час

вони з'їдять торт разом? ($x/30 + x/60 + x/5 = 1$ звідки $x = 4$ хвилини)

2. Три курки за три дні знесли три яйця. Скільки яєць знесуть дев'ять курок за дев'ять днів? (Курка несе одне яйце за три дні, отже, за 9 днів вона знесе 3 яйця, а 9 курок за 9 днів – 27 яєць)

3. Як за допомогою чашкових терезів без гир розділити 24 кг цвяхів на дві частини – 9 і 15 кг? (Розкладемо усі цвяхи на чаші так, щоб терези урівноважилися, - отримаємо по 12 кг цвяхів. Одну з частин вагою 12 кг відкладаємо убік. Другу частину розважуємо по 6 кг і відкладаємо їх ще в одну купку. Від тих 6 кг, що залишилися, відважуємо 3 кг і з'єднуємо їх з відкладеними 6 кг. Одержуємо 9 кг цвяхів. З'єднуємо разом усі інші цвяхи – одержуємо 15 кг)

4. Покупець купив у магазині пакет молока вартістю 3,45 грн., пакет сиру вартістю 3,6 грн., 6 тістечок і 3 кг цукру. Коли продавець назвав йому загальну суму покупки 29,6 грн., покупець заявив, що ця сума помилкова. Як покупець міг без підрахунку визначити, що продавець помилився?

(Вартість куплених товарів кожного виду виражається числом, кратним 3, тому і сума повинна ділитися на 3. Число 29,6 на 3 не ділиться, тому рахунок неправильний)

5. У Наталчиному комоді лежить шість пар жовтих і шість пар рожевих рукавичок. Оскільки Наталка не дуже любить порядок, то всі рукавички перемішалися. Скільки рукавичок повинна взяти Наталка, щоб серед них напевно виявилася пара однокольорових рукавичок (неважливо якого кольору)? (13)

1-й ведучий. Браво! Наші команди показали, як уміло вони справляються з розв'язуванням задач.

2-й ведучий. Усі винахідники завжди дружили з математикою. Адже математика, як ніяка інша наука, розвиває логічне мислення, уміння знаходити відповіді у найзаплутаніших та незвичайних ситуаціях.

1-й ведучий. Наступний тур називається «Винахідницькі задачі». Команди продемонструють, як вони вміють нестандартно міркувати, розв'язуючи головоломки.

Тур 4. «Винахідницькі задачі»

1. Дмитрик і Наталка грали на брудному і темному горіщі будинку. Погравши до обіду, вони спустилися вниз. У Дмитрика все обличчя було брудним, а Наталчине обличчя дивним чином виявилось чистим. Незважаючи на це, тільки Наталка відправилася вмиватися. Чому?

(Наталка побачила, що у Дмитрика обличчя брудне, й подумала, що в неї таке саме, а Дмитрик, побачивши чисте Наталчине обличчя, подумав, що з його обличчям також усе в порядку)

2. Один громадянин писав про себе: «Пальців у мене двадцять п'ять на одній руці, стільки

ж на другій, на ногах десять». Чому він такий потворний? (*Громадянин після слова «двадцять» не поставив дві крапки*)

3. На одній ділянці двоколійна залізниця змінюється одноколібною і заходить в тунель. Одного разу в тунель із однієї сторони на повній швидкості влетів поїзд. Інший поїзд влетів на повній швидкості з іншого боку. Але ніякого зіткнення не відбулося. Як удалося поїздам уникнути зіткнення? (*Поїзди в'їхали в тунель у різний час*)

4. Семен провів три дні у лікарні. Він не був хворий і не одержав травми, його самопочуття під час виписки було зовсім нормальним, але його довелося нести. Чому? (*Семен щойно народився у цій лікарні*)

5. Олівець поклали на підлогу й попросили кількох людей перестрибнути його. Але ніхто не зміг цього зробити. Чому? (*Олівець приклали впритул до стіни*)

6. Уявіть собі, що ви - хазяїн фабрики, що виробляє рукавички. У вашому розпорядженні – дві фабрики, що виробляють одну й ту саму модель. Проблема полягає в тому, що робітники обох фабрик крадуть рукавички. Запропонуйте рішення цієї проблеми без масових звільнень робітників фабрики. (*Випускайте на одній фабриці ліві рукавички, а на другій – праві*)

1-й ведучий. От і закінчився останній тур конкурсу. Наші учасники показали, як добре вони знають математику і уміють використовувати її.

1-й ведучий. А той, хто добре розуміє математику, може творити справжні дива, так як наш фокусник-математик.

МАТЕМАТИЧНІ ФОКУСИ

Де олівець?

Фокусник (для кращого ефекту – із зав'язаними очима) відгадує, у кого з викликаних на сцену дев'яти осіб і в якій кишені лежить олівець.

Для цього присутнім пропонують, поки фокусник вийшов, виконати ряд обчислень:

- помножити на 2 порядковий номер того з учнів, хто взяв олівець;
- до добутку додати 3;
- знайдену суму помножити на 5;
- якщо олівець у правій кишені, то до добутку додати 8, а якщо у лівій, то 9.

Фокусник заходить, запитує, яке число вийшло після обчислень, і називає, у кого і в якій кишені лежить олівець. (Пояснення: дізнавшись про результат, фокусник від знайденого числа віднімає 22. У різниці цифра зліва відповідає номеру того, хто взяв олівець. Якщо другою цифрою буде 1, то олівець лежить у правій кишені, якщо 2, то - в лівій.)

Припустимо, що олівець лежить у восьмого номера в правій кишені. Тоді обчислення матимуть вигляд:

$$8 \cdot 2 = 16; 16 + 3 = 19; 19 \cdot 5 = 95; 95 + 8 = 103.$$

Від числа 103 віднімаємо 22, вийде 81. Перша цифра зліва (8) – номер того, хто взяв олівець; 1 показує, що олівець покладено у праву кишеню.)

Угадай день

Називають дні тижня, починаючи з неділі: перший, другий, третій і т.д. до сьомого (суботи).

Пропонують кому-небудь задумати день. Фокусник каже, що він може вгадати, який день було задумано, і пропонує тому, хто задумав, виконати про себе такі дії:

- помножити номер задуманого дня на 2;
- додати до добутку 5;
- помножити суму на 5;
- приписати в кінці добутку нуль і назвати результат.

(Пояснення: коли, наприклад, задумано п'ятницю – шостий день, то виконують такі дії: а) $6 \cdot 2 = 12$; б) $12 + 5 = 17$; в) $17 \cdot 5 = 85$. Ведучому називають цифру 850, він виконує віднімання: $850 - 250 = 600$; перша зліва цифра результату показує порядковий номер задуманого дня. Отже, було задумано п'ятницю – шостий день)

1-й ведучий. Надаємо слово журі, адже нам усім не терпиться дізнатися, яка команда перемогла.

Виступ журі. Вітання переможців. Відзначення найактивнішого з уболівальників за результатами «Математичного кіоску»

1-й ведучий.

У царстві цифр
Ти сам собі керуєш,
Додати чи відняти,
Сам собі мудруєш.

2-й ведучий.

Задачі й графіки, і формули, рівняння,
Мудруєш звечора до рання.
Але коли дійдеш ти мети,
На крилах радості лети!

1-й ведучий.

Найбільша втіха – успіх у науці,
Нові знання на кожному кроці.
Із цифр усе твоє життя,
Назад немає вороття.

2-й ведучий.

У водоспаді знаків й цифр
Будь капітаном і керуй.
Ти обійдеш підводний риф,
Будь впевненим й мудрий!

1-й ведучий. На жаль, наш вечір «Математичний калейдоскоп» закінчився. Думаю, сьогодні всім було весело. Подякуємо за це нашим командам і привітаємо переможців.

2-й ведучий. Дякуємо всім, що завітали сьогодні до нас! До побачення!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдановський І.В. Логіка. Київ: МАУП, 2001. 120с.
2. Горішки для розуму. Логіка. Збірник задач. 5 – 9 класи./ Укл. Геращенко В.О. Харків: Торсінг плюс, 2010.
3. Коба В.І., Хмура О.О. Позакласна робота з математики. Київ: Вид. «Школа», 1968. 68с.
4. Узагальнення. Розв'язування цікавих логічних задач. 6 клас. Математика. URL: <https://uroky.com.ua/rozvjazuvannja-cikavyh-logichnyh-zadach-6klas/>

Л.В. Павліченко,

учитель української мови і літератури комунального закладу
«Канівська санаторна школа Черкаської обласної ради»

ЧИТАЦЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ З ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА ЗА ІСТОРИЧНИМИ РОМАНАМИ СЕМЕНА СКЛЯРЕНКА «СВЯТОСЛАВ» ТА «ВОЛОДИМИР»

Мета: ознайомити учнів із передумовами написання Семеном Скляренком своїх історичних романів «Святослав» і «Володимир»; з героями творів, змістом;

розвивати естетичні смаки, кругозір, інтерес до пізнання давнього українського світу;

виховувати почуття гордості за свою Батьківщину.

Тип уроку: читацька конференція.

Обладнання: книги Скляренка «Святослав», «Володимир», портрет письменника, фотостенд «Семен Скляренко – видатний майстер історичної прози», фотографія пам'ятника князеві Володимирі Святославовичу у Києві.

Епіграф:

*Почнемо ж нині повість цю смутну
Про порохом повиту давнину,
Про ті часи, далекі й незабутні,
Коли діди, прославлені в віках,
Виходили на свій великий шлях,
За покоління дбаючи майбутні.*

С. Скляренко

Хід уроку

ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

Учитель. Черкаський край, славна українська земля... Вона дала світові не одну видатну людину, а цілу когорту талановитих письменників і художників, композиторів і артистів, вчених та історичних діячів. Сьогодні ми поговоримо про видатного майстра художнього слова, нашого земляка **Семена Скляренка**, який своїми історичними романами «Святослав» та «Володимир» посприяв відродженню в Україні інтересу нашого письменства до подій епохи Київської Русі.

Сьогодні ми спробуємо заглибитися у зміст цих творів, заглянути в художню майстерню Скляренка, щоб збагнути, у чому особливість його таланту як автора прекрасних історичних романів. Напередодні уроку ми займалися підготовчою пошуковою роботою, запросили на урок «гостей», які допоможуть нам яскравіше розкрити тему і мету нашого уроку.

За столом сидять «гості»

Учитель. Знайомтеся, С. Скляренко, М. Слабошпицький – літературознавець, Лариса Гуцало – літературний критик, учитель-історик, Нестор-літописець.

Прийшли до нас також зі сторінок романів і головні герої – Святослав та Володимир, які озвучать нам деякі епізоди творів.

Слово надаємо гостям.

КОНФЕРЕНЦІЯ

Учень – Слабошпицький. Закінчувалися п'ятдесяті роки. Семен Скляренко писав своїх «Святослава» і «Володимира». Життя Давньої Русі було майже не освоєним тематичним материком в українській літературі. Адже на той час до цього історичного матеріалу зверталися тільки Микола Бажан у поемі «Данило Галицький» (1942) та Іван Кочерга у драматичній поемі «Ярослав Мудрий» (1944). Не було навіть літературної традиції, загального досвіду в цій темі. Звичайно ж, романам передувала довга підготовча робота. Це було не просто збирання матеріалу, це було накопичення вражень в душі письменника, які довго просилися на папір.

Учитель. Про них ми попросимо розповісти самого автора.

Учень – Семен Скляренко. Значну роль у зверненні до часів *Київської Русі* відіграли *враження дитинства і юності... Все дитинство моє пройшло в тих місцях, де значною мірою розгортаються події моїх романів. Я знав, що навпроти рідної Прохорівки стояла Родня – місто-фортеця, збудована тисячу літ тому, ще з дитинства чув багато легенд, казань, переказів про Родню..., я багато разів заглядав до бібліотеки М. Максимовича, де з рук його сина Олексія Михайловича одержав і перечитав силу-силенну книг про нашу сиву старовину... Живе почуття любові до великих часів у житті наших пращурів перейшло на папір, так з'явилися романи «Святослав» і «Володимир».*

Учитель. Розглянемо спочатку перший твір – «Святослав» і спробуємо охарактеризувати головного героя як державного діяча і як літературного героя. Різні історики в різні часи давали полярні оцінки особі князя Святослава Ігоровича.. Одні вважали його відчайдушним авантюристом, диким завойовником, кровожерним варваром. Інші – талановитим полководцем, що став маріонеткою Візантії.

А яким Святослава характеризують шкільні підручники? Про це ми попросимо розповісти вчителя-історика.

Учитель-історик. Незаперечно те, що найчастіше лунало в докорах і звинуваченнях на адресу Святослава: він справді мало бував у Києві, його життя минало здебільшого у походах і війнах. Але ці походи й війни зміцнювали становище Київської Русі в світі, посилювали її економічний потенціал і далеко відсували кордони з ворожими країнами. Купці з Київської Русі одержали виходи для торгівлі зі Сходом, Русь стала знаною в усьому світі сильною державою. Святослав навіть збирався столицю її перенести на берег Дунаю, в місто Переяславець, де

перетиналися численні торгівельні шляхи, значення яких на той час годі й переоцінити. Тут пролягав і добре знааний маршрут руських купців у Царгород.

Учень – Нестор-літописець. Про цей факт було записано у моїй «Повісті минулих літ»: «В літо 969 сказав Святослав матері своїй і боярам своїм:

Не люблю мені сидіти в Києві, хочу жити в Переяславці на Дунаї, бо то середина землі моєї. Туди сходяться всі блага: від греків – золото, шовки, вино і всілякі плоди землі, із Чехії і Угорщини – срібло й коні, із Русі ж – хутра і віск, мед і челядь».

Учень – Слабошпицький. Скляренків Святослав – хоробрий воїн, видатний полководець і мудрий державний муж, досвідчений політик. Такою побачив його роль в історії письменник після уважного зіставлення фактів і вдумливого аналізу тогочасної політичної ситуації.

Учитель. Композиційно роман Скляренка ділиться на дві частини: передісторія походів Святослава і його походи. В першій – «Княгиня і рабіння» розповідається про князювання його матері Ольги і соціально-економічне становище Київської Русі після Олега й Ігоря. Друга частина – «Над морем Руським» – війни Святослава, його активне втручання в міжнародну політику, напружена боротьба з Візантією ще до початку відвертого воєнного конфлікту з нею (похід у Болгарію), драматичний перебіг русько-візантійських воєнних подій на території Болгарії.

Учень – Слабошпицький. У першій книзі роману – «Княгиня і рабіння» показано намагання княгині Ольги врегулювати торговельні відносини з Візантією. З цією метою вона їздила до Константинополя й зустрічалася з імператором. Однак та акція не дала відчутних наслідків. І Ольга зрозуміла: Візантія всіма можливими засобами прагне поставити Русь у політичну залежність од себе, збирається диктувати їй свою волю, не допустити нарощення воєнно-економічного потенціалу молодшої держави.

Учень – Скляренко. Для підтвердження цієї думки зачитаю уривок з роману, у якому імператор Костянтин висловлює міркування, які багато дадуть читачеві для розуміння мети і логіки майбутнього походу Святослава в Болгарію:

«... Не з уграми чи печенігами можуть побрататися болгари – з русами. А Болгарія і сукупно з нею Русь – це смерть для Візантії. Константинополь уже бачив під своїми стінами військо Кагана Симона і князя Ігоря. Наша імперія врятувалася тоді тільки чудом... Доки ми сваритимемо між собою Болгарію і Русь, у Константинополі можна сидіти спокійно. Якщо ж вони, крий Боже, зуміють зв'язатись і з'єднатись, нам не встояти навіть за мурами Юстиніана... Ми мусимо сварити їх, розділяти і владувати».

Учитель. Незважаючи на таке бажання Візантії, події розгортаються не на її користь. Святослав хоче схилити правителя Болгарії кесаря Петра до виступу спільними силами проти ромеїв, але не одержує від нього згоди. Однак давно задумане він не може відкладати – настав час зважитися розпочати боротьбу. Про це йдеться у другій книзі – «Над морем Руським».

Учень – Нестор-літописець. Той похід – справжній триумф Святослава-полководця. У своєму літописі я зробив такий запис: «... і здолав Святослав болгар, і взяв городів їхніх вісімдесят на Дунаї, і став князувати там у Переяславці, беручи данину з греків».

Учень – Слабошпицький. Другий похід у болгарські землі здійснив Святослав з метою остаточного розгрому Візантії, так як на його боці

тепер виступали болгари й угри. Київський князь отримав кілька блискучих перемог. Його війська вже наближалися до Константинополя. Візантійський імператор Іоанн Цимісхій зібрав проти Святослава полки чи не з усієї своєї держави.

Учень – Нестор-літописець. То була незліченна рать, що її навіть злякалися, побачивши перед собою, руські воїни: «І сказав тоді Святослав: *Нам нема куди відступати; хочемо чи не хочемо – треба битися. Так не посоромимо землі Руської, а ляжемо тут кістьми, бо мертві не знають ганьби. Якщо ж побіжимо – сором нам буде. Тож не побіжимо, а станемо твердо, а я піду попереду вас...*»

Учень – Слабошпицький. Люта була та січа, і не змогли ромеї здолати Святославову дружину. Зрозумів тоді Цимісхій, що не вигідно йому продовжувати збройну боротьбу з русичами, а ліпше відкупитися даниною. Отож після переговорів ухвалили: Візантія пропускає дружину Святослава додому при повному озброєнні і забезпечує її на дорогу провізією.

Основні сили руських військ повернулися до Києва, а сам Святослав з невеликою охороною лишився зимувати на Дунаї. І тільки ранньої весни нарешті зібрався додому. Застереження воеводи Свенелда, що печеніги, намовлені роднями, можуть підстергти його малу дружину і напасти, князь ігнорував. Але сталося саме так.

Учитель. За переказами, київський князь наклав головою біля Чорної скелі на острові Хортиця. Саме там, де через кілька століть походжатимуть сини вольниці – українські козаки, славні оборонці рідного краю від усіх нападників. Можливо, їм передався гордий і волелюбний дух Святослава.

Учень – автор. Мій Святослав – не тільки видатний полководець і мудрий державний політик. Він – особа демократичних для свого часу поглядів, зокрема тримався завжди як простий воїн, був справжнім патріотом рідної землі. І це не «грим» на історичному портреті героя, не ідеалізація його. Творячи образ київського князя, я послідовно йшов за літописною традицією, солідуючись в оцінці його з авторами давніх писань, які знайшли для Святослава високі похвальні слова.

Учитель-історик. Сучасні історики зробили багато важливих відкриттів, що безпосередньо стосуються Святослава і його доби. І, можливо, якби автор твору жив сьогодні і сьогодні писав свій роман, то певні події чи обставини він трактував би вже по-іншому.

Учитель. Але письменник не історик, а тому й не зобов'язаний у усьому і скрізь іти за вченими. Так само, як київський князь Святослав Ігоревич належить історії, літературі належить Скляренків роман про нього.

Учениця – Лариса Гуцало. На придніпровському узвишші – Володимирській гірці – серед зеленого шумовиння віт при свічках київських каштанів стоїть пам'ятник великому князеві Володимирі Святославовичу. Володимир Великий, Володимир Святий, Володимир Хреститель, Володимир «Красне Сонечко» поглядом зорить у майбутнє.

Учень – Володимир: «Чую вас... Бачу минувшину й сьогочасність, хочу прозріти й будуче наше... Рідна земля, я пройшов тебе з краю в край, щоб устроїти й утвердити, велика, вічна Русь, - у віках бачу славу її».

Учениця – Л. Гуцало. Ці знаменні слова ніби почув крізь товщу літ Семен Скляренко, присвятивши Володимирові однойменний роман.

Учитель. Чому письменник обрав цю постать на головного героя великої творчої роботи?

Учитель-історик. Напевно, тому, що Володимир, син Святослава, був видатним державним і політичним діячем, при житті якого Київська Русь досягла небувалого розквіту, утвердилась як могутня, високо розвинута держава. Запровадивши християнство, він завершив об'єднання східнослов'янських земель у складі Київської Русі. Його ім'я стало символом державного розуму, єдності, високих духовних устремлень. Володимир здійснив мрію, яку плекала мудра й далекоглядна княгиня Ольга. У 988 р. Русь волею князя «хрестом і мечем» обрала собі єдину віру. І – на тисячоліття.

Учень-автор. Твір я писав на початку шістдесятих років, коли у державі панувала певна система поглядів і оцінок (часто романтичних, негативних) на історію загалом і на історію релігії зокрема. Переді мною стояло непросте завдання: художнім словом змалювати образ реальної історичної особи так, щоб книга читалася і нині, й завтра, і в майбутньому.

Учениця – Л.Гуцало. Ми розуміємо, що письменникові сьогодні, напевно, писалося б краще, глибше, бо вільніше було б думці. Володимир в інтерпретації Скляренка постає дещо зідеалізованим, однак письменник має право на власне довільне трактування тих чи інших подій та вчинків реальної особи.

Учитель-історик. Деякі відступи від історичних реалій читач роману помітить, якщо знайомий з «Повістю минулих літ» (зокрема, дещо відмінні такі епізоди, як убивство Ярополка, народження Святополка, вислання княжни Рогнеди в Полоцький край, взяття Володимиром Херсонеса Таврійського – Корсуня і справжні причини цього походу). Стримано, тактовно автор говорить про особисте життя князя, в той час як літописи доносять до нас відгомін його бучних бенкетів та розваг.

Учитель. Але суперечки про достовірність цих гіпотез і встановлення істини на основі документів – то справа знову ж таки істориків. Відтворити образ Володимира як людини – під силу тільки письменникові. І ми, читачі, захоплюємося героєм роману, віримо, що він був саме таким, яким постає в нашій уяві під враженням Скляренкового повіствування.

Учениця – Л.Гуцало. Головною рушійною силою енергії Володимира, його добротності, мудрості, відвертості, гордості за те, що «я єсмь», була любов. Любов до матері, людей, землі.

Учень – Святослав (Володимир): «Запам'ятай, що мати твоя роба, але ніколи не соромся цього, сила не в тому, що один князь, а один робочич, сила в тому, хто з них любить Русь, людей наших, землі... Люби й ти її...».

Учениця – Л.Гуцало. Саме ці патріотичні почуття, а не честолюбство, ведуть молодого князя новгородського на Київ. Тяжко переживаючи братовбивство, зрозумівши, що Ярополк не годен зберегти єдність на Русі, Володимир сідає на Горі.

Ми бачимо Володимира у глибокому душевному сум'ятті, тяжких роздумах перед відповідальним кроком – прийняттям християнства. Язичництво мало надто глибоке коріння, та воно ненаситним плющем обвивало, здавлювало, бажаючи нових і нових жертвоприношень, і люди никли од тієї нещадної сили. Звернення до нової релігії вимагав і початок нової формації – поступового переходу до феодалізму.

Учень-автор. Це не залежало від нього, - є сила в сіті й тут, на Русі, яка вимагала, щоб він охрестився; не охрестився б він нині, мусив так і тільки так зробити

завтра, якщо ж не зробив би цього й завтра, то вже не з власної волі, а силоміць примусили б його до цього.

Учитель-історик. Християнізація Русі виявилася справою непростю. Багато людей не захотіло відмовитися од своїх богів. Киян хрестили силоміць, рішуче, безжалю. Нова релігія насаджувалася вогнем і мечем.

Учениця – Л.Гуцало. Історики церкви твердять про триумфальне входження християнства в Київську Русь, про безконфліктність цього процесу. Скляренко, навпаки, пише про жорстокий переслідування язичників, нещадні розправи над ними.

Володимир, який запроваджує християнство, - уже не той билинний, популярний у найширших народних верствах Володимир. Це – могутній феодал, що міцно тримає в своїх руках владу, готовий піти на все, щоб не втратити її.

Учитель. А чому саме християнство вирішив прийняти Володимир?

Учень – Нестор-літописець. Щоб уявити, як обиралася віра, перегорнімо сторінки «Повісті минулих літ»:

«...ходили ми до болгар на Волгу, дивилися, як вони моляться в храмі, себто в мечеті. І нема в них веселощів, а тільки печаль велика. Недобрий у них закон. І були ми у німців, бачили в храмах різну службу. Але краси не бачили ніякої. Та ось прийшли ми в грецьку землю. І повели нас на святкову службу: запалили кадила і влаштували церковні співи і хори. Ми в подиві стояли і не знали, де ми, - на небі чи на землі. Бо нема на землі такого видовища і пишноти такої...».

Учень-Володимир. «Христос освячує державу, князя і бояр, нищих, всіх благословляє, обіцяє рай праведникам, пекло злим, - ні, немарно ця віра гряде в світі, владно вступає на Русь».

Учениця – Л.Гуцало. Володимира цілком влаштовував візантійський різновид християнства. Але він примудряється звести до мінімуму вплив Візантії на Русь через канали нової релігії, добираючи найвищих церковних чиновників з болгар.

Учень-Володимир. « - Імператор Візантії є главою держави й церкви. Понеже я хрестився сам, то, як князь, сам хрещу й Русь».

... Ми приймаємо християнську віру, множество людей на Русі, а з ними й я, вже хрещені, у нас буде віднині наша, руська єпархія».

Учитель. Самобутній талант і наполеглива праця дозволили авторам впоратися з поставленою метою – подарувати нам твори про життя наших предків у мирі й на полі брані, у складних життєвих протиріччях, боротьбі язичництва з християнством, старого з новим.

Скляренкові історичні романи і сьогодні не втрачають широкого читача. Отже, це твори щасливої літературної долі.

Ступаймо ж у сліди славетних Святослава й Володимира, і вони приведуть нас на дорогу історії, що пролягла під небом вічності.

Дякую усім учням за підготовку, а гостям – за увагу. (Оцінювання роботи учнів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скляренко С. Святослав.: [роман]. Київ: Веселка, 1991. 652 с.
2. Скляренко С. Володимир.: [роман]. Київ: Веселка, 1991. 539 с.
3. Слабошпицький М. Пролог до теми і започаткування традиції. *Українська мова і література в школі*. 1986. №9. С. 17 – 23.
4. Сорокопуд І. Струмки могутньої ріки. Канів: Родень, 1998. С.39-40.

Т. Ю. МЕЛЬНИК,

учитель хімії вищої категорії, старший вчитель Малосевастьянівського ліцею Христинівської міської ради Черкаської області

ОСНОВНІ КЛАСИ НЕОРГАНІЧНИХ СПОЛУК

РОЗРОБКА УРОКУ – ПОДОРОЖІ З ХІМІЇ ДЛЯ УЧНІВ 8 КЛАСУ

Тема. Узагальнення та систематизація знань з теми «Основні класи неорганічних сполук»

Мета:

- узагальнити, систематизувати та скоригувати знання учнів з теми. З'ясувати рівень засвоєння знань, умінь і навичок про класи неорганічних сполук на прикладі оксидів, основ, кислот і солей, їх фізичних і хімічних властивостей, способи одержання, рівень розуміння основних понять, уміння використовувати їх на практиці, залучити учнів до активного закріплення, узагальнення і розвитку знань;
- розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, уміння виділяти головне й робити висновки, вміння використовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях; продовжувати формувати навички працювати в групах;
- виховувати почуття відповідальності, взаємодопомоги, зацікавленості
- хімією, інтерес до знань.

Обладнання та матеріали: роздатковий матеріал до уроку; комп'ютер, мультимедійний проектор, екран; реактиви для практичних дослідів.

Методи навчання: словесні, практичні, самостійна робота, інтерактивні (ігрові), наочні (презентація),

Форми навчання: індивідуальна, групова, парна, фронтальна.

Форма проведення уроку: урок-подорож

Тип уроку: узагальнення і систематизації знань, вмінь і навичок.

Формування компетентностей: навчально-пізнавальна, комунікативна, саморозвитку та самоосвіти, здоров'язберігаюча.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап

Привітання: Доброго всім дня. Я рада вітати вас на нашому сьогоднішньому уроці.

Майже 4-ри місяці ви поступово, як по сходинках, піднімалися вгору, вивчаючи основні класи неорганічних сполук. Ця тема дуже важлива для вас, оскільки є основою та стане міцним підґрунтям для подальшого вивчення неорганічної хімії. Сьогодні вам належить показати, як високо і впевнено ви піднялися вгору.

Повідомлення теми. «Узагальнення та систематизація знань з теми «Основні класи неорганічних сполук» (Запис у зошиті)»

Очікування. Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Учитель. Я сподіваюсь, що ми сьогодні будемо працювати активно, успішно, а головне - разом, а дух партнерства допоможе нам у цьому.

Очікуємо, що урок буде цікавим, пізнавальним, продуктивним, веселим, результативним.

2. Мотивація навчальної діяльності

Нехай мотивацією нашої навчальної діяльності сьогодні будуть слова великого англійського письменника Чарльза Діккенса: **"Немає ще на світі такого пагорба, вершини якого наполегливість не досягне"**

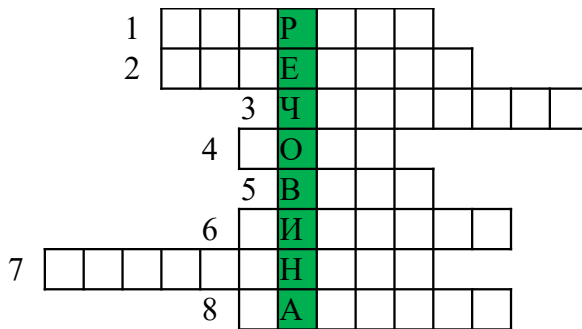
Я запрошую вас здійснити разом зі мною подорож по континенту Хімії, а відвідаємо ми країну Неорганічних сполук.

Під час подорожі можна придбати сувеніри — це ваші бали, які ви будете накопичувати протягом подорожі та заносити до своєї картки «Індивідуального зростання».

3. Актуалізація знань

Для того щоб потрапити до чарівної країни, нам потрібно знайти ключ, який зашифровано у кросворді. Обравши правильну відповідь на кожне запитання, ми отримаємо ключове слово (*вертикаль виділена зеленим кольором*). Це слово дасть нам змогу отримати візу до держави, у яку ми намітили подорож, Державу Неорганічних сполук.

Кожна парта отримує кросворд. (*Робота у парах*).

1. Речовина, частинки якої не утворюють правильної геометричної структури? (**аморфна**)
2. Найменша частинка речовини, як зберігає всі її властивості? (**молекула**)
3. Вапняковий захист моллюсків? (**черепашка**)
4. Гідрокарбонат, який робить нашу випічку пухкою? (**сода**)
5. Найпоширеніший оксид планети Земля? (**вода**)
6. До якого класу неорганічних речовин відноситься речовина, що знаходиться у нашому шлунку та сприяє травленню їжі? (**кислоти**)
7. Назва хімічного процесу за участю вуглекислого газу і води в рослинах? (**фотосинтез**)
8. Поширений мінерал класу карбонатів, цінне виробне каміння, сировина для виготовлення фарб? (**малахіт**)

Отже, ключове слово **РЕЧОВИНА**.

Учитель. Ну, що ж, візи ми отримали, негайно вирушаймо в подорож.

Кожна подорож починається з розминки. Наша подорож інтелектуальна, і тому перша зупинка буде розумовою.

4. Узагальнення та систематизація отриманих знань

Зупинка «КМІТЛИВІ»

Вправа «Закінчити речення»:

Складні речовини, що містять два елементи, один з яких обов'язково Оксиген, називаються... (Оксиди)

Оксиди, яким відповідають кислоти, називаються... (Кислотні)

Складні речовини, що містять атоми металів, сполучених з гідроксильною групою, називаються... (Основи)

Розчинні у воді основи називаються... (Луги)

За кількістю атомів Гідрогену розрізняють кислоти... (Одноосновні та багатосновні)

Складні речовини, у молекулах яких атоми Гідрогену сполучені з кислотним залишком, називають... (Кислоти)

У розчині лугів фенолфталеїн змінює забарвлення на... (Малинове)

Складні речовини, що містять атоми металів, сполучених з кислотним залишком, називають... (Солі)

За якісним складом кислоти бувають... (Оксигеновмісні та безоксигеновмісні)

Нерозчинні у воді основи під час нагрівання... (Розкладаються)

Оксиди та основи, що виявляють двоякі властивості, називають (Амфотерними)

Зв'язок між класами неорганічних речовин називають... (Генетичним)

У розчині кислот лакмус змінює забарвлення на... (Синє)

Кислота, яка міститься у шлунку людини та сприяє процесу травлення, за складом та основністю належить до... (Безоксигеновмісних, одноосновних).

Зупинка «ФОРМУЛЯРІЯ».

Хімічний диктант «Формули неорганічних сполук».

Завдання класу: написати формули сполук, які диктує вчитель: гідроген оксид, кальцій карбонат, сульфатна кислота, карбон (IV) оксид, натрій хлорид, нітратна кислота, натрій ортофосфат, нітроген (V) оксид, хлоридна кислота, цинк оксид, калій гідроксид, ферум (III) хлорид, алюміній оксид, кальцій гідроксид, ортофосфатна кислота, калій сульфат, ферум (II) гідроксид, натрій нітрат, барій сульфат, аргентум хлорид.

Зупинка «СОРТУВАЛЬНА»

Завдання: неорганічні речовини мають потрапити до свого циліндра. Учні діляться на чотири групи. Кожна група наповнює свою колбу. Після закінчення презентують свою роботу та обґрунтовують свій вибір.

$N_2O_5, H_2SO_4, Na_3PO_4, CO_2, H_2CO_3, CuCl_2, Fe(OH)_3, HNO_3, KOH, ZnO, H_3PO_4, Al_2O_3, Pb(OH)_2, HCl, Fe(NO_3)_3, LiOH, K_2SO_4$

Зупинка «ЕСТАФЕТА».

Клас об'єднується у групи (по рядах). Кожен ряд отримує аркуш чистого паперу на задню парту і завдання: дана речовина – необхідно швидко і найбільш повно описати її фізичні та хімічні властивості. При цьому треба передавати цей листок вперед по ряду. Кожен учень у ряду дописує свою властивість, поки листок доходить до першої парті. Останній учень зачитує вголос опис даної речовини, зроблене кожною групою, вчитель оцінює його

Завдання групам:

Група 1 — описати фізичні та хімічні властивості хлоридної кислоти.

Група 2 – описати фізичні і хімічні властивості натрій хлориду.

Група 3 – описати фізичні і хімічні властивості натрій гідроксиду.

Група 4 – описати фізичні і хімічні властивості карбон (IV) оксиду.

Зупинка «ХІМІЧНЕ КОЛЕСО» Від теорії до практики.

Використовуючи формули йонів металів та кислотних залишків, класи всі можливі формули солей. Робота у групах. До прикладу:

Учитель. Відгадайте загадку:

Дві науки пречудові

Подружились назавжди

Так, що хімія без неї

Скажем прямо – нікуди! (математика).

Учитель. Дійсно, подорожувати чарівною країною не можливо без математичних знань.

Зупинка «МАТЕМАТИЧНА».

Завдання: Розв'язати розрахункову задачу. (Робота в групах)

Група 1. Обчисліть масу солі, що утвориться під час взаємодії хлоридної кислоти масою 32 г з магній оксидом.

Група 2. Обчисліть масу основи, що утвориться при взаємодії купрум (II) сульфату з натрій гідроксидом масою 20 г.

Група 3. Обчисліть масу кислоти, що утвориться при взаємодії натрій оксиду з силіцій (IV) оксидом масою 18 г.

Група 4. Обчисліть масу осаду, що утвориться під час взаємодії калій гідроксиду з 60 г ферум (III) хлориду.

Зупинка «ПРАКТИЧНА»

Будь-яка практична робота в кабінеті хімії починається з повторення правил безпеки. *Повторення правил безпеки під час виконання практичних робіт.*

Зараз я вам пропоную розв'язати практичне завдання. (Робота у групах)

Використовуючи видані вам реактиви, добудьте речовини:

Група 1. Добути осад купрум (II) гідроксиду. Доведіть, що він відноситься до нерозчинних основ. Запишіть відповідні рівняння реакцій. Складіть генетичний ланцюжок. Реактиви: купрум (II) оксид, хлоридна кислота, натрій гідроксид.

Група 2. Добути цинк гідроксид, довести його амфотерність. Записати відповідні рівняння реакцій. Скласти генетичний ланцюжок. Реактиви: цинк, хлоридна кислота, калій гідроксид.

Група 3. Добути осад барій сульфату. Запишіть відповідні рівняння реакцій. Складіть генетичний ланцюжок. Реактиви: Барій оксид, калій сульфат, вода.

Група 4. Добудьте осад ферум (III) гідроксиду. Доведіть, що він відноситься до нерозчинних основ. Запишіть відповідні рівняння реакцій. Складіть генетичний ланцюжок. Реактиви: ферум (III) оксид, сульфатна кислота, калій гідроксид.

6. Підбиття підсумків. Рефлексія

Отож, ми закінчили подорож країною «Неорганічна хімія»

Поміркуйте про те, чим ми займалися протягом уроку.

Метод незакінчених речень.

Цей урок відбувся у атмосфері....

Цікавим на уроці було....

Важко було.....

Я навчився.....

Тепер я можу.....

Уявіть, що ви зустріли людину, яка нічого не знає про неорганічні сполуки. Що ви їй розповісте?

Слово вчителя: Дякую вам за урок. Ви гарно та плідно попрацювали. Оцініть свої знання, відповідно до картки оцінювання. А винагородою за вашу працю будуть отримані бали.

7. Домашнє завдання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хімія. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Перун, 2005. 32.
2. Вісім креативних вправ для уроків хімії та біології. URL: <https://www.google.com/url>
3. Нестандартні уроки. URL: <http://osnova.com.ua/news/654>
4. URL: <http://www.startpedahohika.com/sotems-638-3.html>

Л. О. ШКОРУБКО,

учитель історії та правознавства вищої категорії Черкаської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Черкаської міської ради Черкаської області;

З.В. ГОВОРУНЕЦЬ,

учитель зарубіжної літератури, методист Черкаської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Черкаської міської ради Черкаської області

ВОДОВІДВЕДЕННЯ В КРАЇНАХ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

ПОЗАКЛАСНИЙ ЗАХІД З ІСТОРІЇ. 6-8 КЛАС

Тема. Історія появи та розвитку водовідведення в країнах Стародавнього світу і Середньовіччя.

Мета:

- поглибити знання з історії створення та використання каналізації в Стародавньому світі та Середньовіччі;
- акцентувати увагу на системах водовідведення країн Сходу в Давні часи та появою і розвитком каналізаційних систем Давньої та Середньовічної Європи;
- повторити історію водопостачання і водовідведення Єгипту, Межиріччя, Індії, Китаю;
- вдосконалювати вміння і навички самостійної роботи з підручником та іншими джерелами інформації, складання опорних конспектів, схем;
- виховувати повагу до історичного минулого інших народів та країн; особистість, здатну застосовувати набуті знання, вміння та навички для вирішення проблемних ситуацій.
- виховувати позитивне ставлення до здорового способу життя, необхідність збереження власного життя і здоров'я, їх важливість для всього суспільства.

Обладнання:

Ілюстрації водовідведення.
Короткометражний фільм про Могеджо-Даро та Хараппу.

Очікувані результати. Учні можуть розповісти історію появи водопроводу та каналізації в Давні часи та Середньовіччя, з яких матеріалів виготовляли труби та давати власну оцінку значенню каналізаційних систем в житті людей, вплив на їх здоров'я та навколишнє середовище.

Формування компетенцій:

а) ключових (життєвих)

- *уміння вчитися (самоосвіта та саморозвиток)* – передбачає формування індивідуального досвіду роботи з підручником, медіа ресурсами, картами та обладнанням; реалізується під час логічного мислення і встановлення взаємозв'язків між історією водогону та водовідведення різних країн світу і матеріалів, які використовували для їх спорудження.;

- *загальнокультурної (комунікативної)* – пов'язана з вмінням працювати злагоджено на уроці, індивідуально і в колективі, передбачає взаємоповагу, взаєморозуміння і терпиме ставлення до оточуючих;

- *соціально-трудова* – визначається готовністю вчитись, працювати і передбачає самоорганізацію та самоконтроль під час виконання завдань самостійної та групової робіт, самостійного складання завдань, тестів, проблемних питань, схем і таблиць;

- *інформаційної* – формується під час збору, осмисленню, аналізі, систематизації інформації, здатності донести її до оточуючих, виступаючи з презентаціями, рефератами, доповідями;

б) предметних – визначається на уроках історії 6,7,8 класу, при вивченні країн Стародавнього Сходу та Середньовіччя, реалізується на уроках історії, хімії, основ здоров'я, світової культури та літератури, під час самоосвіти, самопідготовки, виконанні творчих завдань на випередження;

в) загальногалузевих – набуваються під час формування міжпредметних зв'язків з біологією, медициною, основ здоров'я, історією, математикою, інформатикою, хімією та світовою культурою і іншими предметами шкільного курсу; реалізується під час вивчення предметів шкільного курсу, медіа освіти, виконанні творчих завдань з різних предметів.

Хід заходу

I. Організація

- 1) Привітання вчителя з учнями.
- 2) Повідомлення теми. Історія появи та розвитку водовідведення в країнах Стародавнього світу і Середньовіччя.
- 3) Повідомлення мети:

- закріпити знання учнів з історії створення та використання водопроводів та каналізаційних систем в Стародавньому Світі і Середньовіччі;

- акцентувати увагу на системах водовідведення країн Сходу в Давні часи та появою і розвитком каналізаційних систем Давньої та Середньовічної Європи.

II. Мотивація діяльності

Учитель. Зверніть увагу на епіграф до уроку .
Що таке каналізація? Як ви її розумієте?

Під каналізацією прийнято розуміти комплекс санітарних заходів та інженерних споруд, що забезпечують своєчасний збір стічних вод, що утворюються на території населених пунктів і промислових підприємств, швидке видалення (транспортування) цих вод за межі населених пунктів, а також їх очищення, знезараження і знезаражування.

Основними забруднювачами стічних вод є фізіологічні виділення людей і тварин, відходи і покидьки, отримувани при митті продуктів харчування, кухонного посуду, прання білизни, миття приміщень і поливання вулиць, а також технологічні втрати, відходи і покидьки на промислових підприємствах.

Побутові та багато виробничі стічні води містять значну кількість органічних речовин, здатних швидко загнитися і служити живильним середовищем, що обумовлює можливість масового розвитку різних

мікроорганізмів, у тому числі патогенних бактерій; деякі виробничі стічні води містять токсичні домішки, які надають згубну дію на людей, тварин і риб. Все це представляє серйозну загрозу для населення та потребує негайного видалення стічних вод за межі жилої зони та їх очищення.

Завдання по видаленню і ліквідації побутових відходів на різних етапах розвитку суспільства вирішувалися по-різному.

На сьогоднішньому заході нам потрібно з'ясувати, що таке каналізація, які її позитивні сторони, як люди вирішували дуже важливе питання - створення каналізації, щоб запобігти величезній шкоді природі та поширенні епідемій. Це будуть проблемні питання нашого заходу.

III. Актуалізація опорних знань.

1. Давайте пригадаємо, які країни Давнього Світу ми з вами вже вивчили?

Країни Африки, Азії (Єгипет, Межиріччя, Індія, Китай) та розпочали вивчення цивілізацій і країн Європи.

2. В яких країнах Давньої Азії було водопостачання?

Індія, Китай, Вавилонське царство та ін.

3. Що ви пам'ятаєте про водопостачання?

- *Перші відомі водопроводи з'явилися в Давній Греції. Характерною рисою античних цивілізацій є велика кількість міст і жителів що потребували води. Всі ранні грецькі водопроводи споруджувались так, що вода в них текла, як в природі, завдяки невеликому нахилу дна. Історик Геродот згадував один із таких водопроводів побудованих на острові Самос в VI ст. до н.е., керівник будівництва Евполін Мегарський. В горі було пробито тунель довжиною 1323 м., висотою і шириною 2,5 м. Безпосередньо в місто вода із тунелю потрапляла по керамічних трубах 26 см. в діаметрі.*

- *у Вавилоні створено було одне із семи чудес світу « Висячі сади Семіраміди », де теж використовували водопостачання та водовідведення.*

- *у Давньому Римі будували акведуки.*

4. А про які країни, ми вже згадували де існували водовідведення та туалет?

- *Давня Індія з містами Мохенджо-Даро та Хараппа і Китай. В Китаї, в гробниці імператора династії Хань, археологами було знайдено – туалет. 2000 років тому, туалет в Китаї представляв собою кам'яне сидіння, підлокітник та пристрій для зливу води. Біля усипальниці була похована його дружина. Склеп дружини складався із 30 кімнат, три з яких були: туалет, ванна кімната та кухня.*

Саме в Китаї було винайдено туалетний папір. Він виготовлявся із тканини та кори дерев з добавкою різних ароматів. В Європі туалетний папір з'явився лише в 1860-х роках.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Рольова гра.

Каналізаційні системи світу.

Учитель. Що ж нам говорять вчені-науковці.

Науковець. Приблизно 2,6 млрд. людей на планеті не мають доступу до покращених систем каналізації, а це в 2,5 рази перевищує дефіцит доступу до чистої води. Приблизно 1,8 млн дитячих смертей щороку відбуваються внаслідок діареї. Взагалі, поєднання брудної води та відсутність каналізації – другий по кількості жертв фактор дитячої смертності в світі.

І це дійсно досить дивно, тому що створенням ватерклозетів, каналізаційних систем і пов'язаних

з ними водопровідних систем людство займається стільки ж, скільки себе пам'ятає.

Згадайте приклади з літератури.

« В історії клоак рождається історія людства. Клоака – це совість міста », - писав Віктор Гюго в романі « Отверженні ». І з цим важко посперечатись.

Археолог. Дійсно, археологічні знахідки в різних частинах світу доводять, що туалети і каналізація відносяться до найстаріших інженерних споруд, придуманих людиною. У глинобитних житлах Стародавньої Месопотамії середини V тисячоліття до н. е. були канали для відведення нечистот, оснащені водяним зливом.

Одна з перших у світі каналізаційних систем була виявлена в розташованому на території нинішнього Пакистану поселенні Мохенджо-Даро середини III тисячоліття до н. е. Навіть у самих скромних тамтешніх будинках були влаштовані кімнати для обмивання і туалети.

Вода і нечистоти з них стікали по жолобах в підземні відстійники, а потім виводилися за межі міста. Ця система обслуговувала місто з 40 тисячним населенням

Перегляд короткометражного фільму про водопостачання та водовідведення в Давній Індії.

Науковець. Стародавні єгиптяни і китайці з великою увагою ставилися до перебування в потойбічному світі, не забували помістити в могили фараонів і імператорів прообраз сучасних унітазів — кам'яне сидіння з підлокітниками і діркою посередині. Однак у Стародавньому світі не знали зовнішньої каналізації. Для відправлення природних потреб людини в Стародавньому Єгипті, наприклад, використовували великі глиняні горщики, наповнені піском, які періодично виносили і викидали на вулицю або навіть у річку. Спекотне сонце швидко підсушувало покидьки, перешкоджаючи поширенню смороду і виникненню інфекцій.

СИТУАЦІЯ З ПИТНОЮ ВОДОЮ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Учитель. Звідки ж населення різних країн отримувало питну воду?

• *На Русі в перших поселеннях і невеликих містах джерелом питної води були річки й криниці. Римська технологія акведуків не підходила для рівнини. Більшість річок Русі беруть початок не в горах, а в болотах. Їх вода багатша солями, планктоном і рибою.*

• *У Східній і Північній Європі, включаючи Англію та Ірландію, головним джерелом водопостачання міст також були річки. Але воду для перших водопроводів брали зазвичай з верхньої течії річок. Вода річок і озер втрачала поступово своє значення не тому, що вона була спочатку поганою, а в результаті забруднення, пов'язаного з діяльністю людей, з розвитком тваринництва та переробної промисловості.*

• *Промисловий розвиток призвів до дуже сильного хімічного забруднення річкових вод. Відкриття бактеріальної природи холери, черевного тифу, дизентерії, гепатиту та інших кишкових інфекцій призвів в кінцевому підсумку до припинення забору води для водопроводів у природних водоймах.*

• *У Європі стали створюватися водосховища, що наповнювались талою та ґрунтовою водою та водоохоронні зони. З'явилися великі установки для стерилізації води хлором та її фільтрації. Але разом з цим стала інтенсивно розвиватися комерційна продаж чистої і стерильної води з різноманітних джерел. Вода стала товаром роздрібною торгівлі і зайняла*

гідне місце в одному ряду з пивом, елем, квасом, лимонадом і фруктовими соками.

Учитель. Про які країни та цивілізації Давньої Європи ви чули чи знаєте?

- Вивчали про Кносську та Ахейську палацові цивілізації, що існували на території Давньої Греції.

- Знаємо що на території давньої Європи існували давні держави: Греція та Римська імперія.

В ХХ ст. до н.е. на острові Крит існувало поселення Кнос, палацова цивілізація, де були ванні кімнати та комфортабельні туалетні кімнати з системою каналізації.

Рисунок 1. Залишки водостоків на острові Крит, Кносський палац

Учитель. Яку інформацію ви відшукали про Кносський палац? Надаємо слово дослідникам Кносської палацової цивілізації.

Дослідники Греції:

1. Кносський палац – це споруда, яка розташована на загальній платформі площею 1 га. Будівля було двох-, а можливо, і трьохповерховою. Вода надходила в Кнос по трубах із досить віддалених районів острова. Водопровід розділявся всередині палацу і міста, що розташовувалося коло його стін. Два стоки з кам'яною кладкою – для каналізації і відводу дощової води, проходили через Кносський палац, виводячи воду за його межі. Фрагменти каналізаційної системи добре збереглися до наших днів.

2. Але не випадково багато дослідників вважають Кносський палац – вершиною мінойської цивілізації (тобто, цивілізації епохи бронзи, 2800-1100 рр. до н.е.), що виникла на Криті. Знавці егейської давнини порівнюють Кносський палац з Версалем епохи короля Сонця, хоча в інженерному смислі Кносський палац був задуманий і побудований більш продумано, ніж резиденція французьких королів. Принаймні, у Версалі через п'ять тисячоліть не було передбачено ні однієї кімнати для ватерклозета.

3. І все таки ватерклозети давнього Кносу були екзотикою в часи мінойської цивілізації. Переважна більшість населення тогочасної Ойкумени справлялись із своєю малою, а також і більшою потребою, використовуючи спеціальні сосуди або природні ландшафти місцевості.

4. Як відхоже місце клозет вперше зустрічається в будинках елліністичного періоду, коли на містобудівничу теорію і практику починає впливати регулярна система планування. Автор цієї системи, Гіпподам (V ст. до н.е.), запропонував не лише розбивку міста на сітку прямокутних кварталів, але і поділ міської території на райони з різним функціональним навантаженням: торгова і промислова зони, житлова частина, суспільний центр. Все це полегшило і створення продуманої системи каналізації.

5. Саме з тих часів, V ст. до н.е., в Афінах воду і нечистоти з площ відводили за допомогою каналу шириною і глибиною 1 м. В Пергамі з III ст.

до н.е. функціонувала система підземних клоак з якими були з'єднані суспільні туалети.

КАНАЛІЗАЦІЯ ДАВНЬОГО РИМУ

Величезні колектори Римської імперії є одними з найбільш дивних створінь римлян, оскільки вони були спочатку побудовані зовсім не для того, щоб служити каналізаційними системами. Клоака Максима (або Найбільша Каналізація, якщо перевести дослівно) була спочатку побудована для того, щоб зливати деяку частину вод місцевих боліт. А інформація про Римську клоаку нам нададуть дослідники Риму.

Дослідник Риму. Будівництво «клоаки» почалося в 600 році до н.е. при царю Луції Тарквінії Пріску. Довжина каналу складала 800 метрів, 320 із яких пролягали під землею, ширина споруди коливалася в різних місцях від 2,5 до 3 метрів, висота досягала 4 метрів і в наступні сотні років додавалося все більше і більше водних шляхів. Так як регулярно продовжували ритися канали, то важко сказати, коли саме клоака Максима перестала бути дренажною канавою і стала належною каналізацією. Будучи спочатку дуже примітивною системою, Клоака Максима поширилася як бур'ян, розтягуючи свої коріння все глибше і глибше в місто, у міру його зростання.

Охоронницею цього каналізаційного багатства була призначена Клоакіна (Cloacina – епітет Венери, грецький аналог - Афродита. Крім того, Венера була не єдиною богинею в давньоримському пантеоні, які відповідали за стан каналізації: Стертецій (Stertitiym) був богом землі і відходів; Крепіт (Crepitus)- бог туалетів.

Цікаво, що і в інших давніх культурах туалети знаходились під опікою богів жіночого роду. В Давньому Китаї, наприклад, Цзи Гукен- коханка, таємно убита в туалеті ревнивою законною дружиною, перетворилася в богиню відхожих місць.

На жаль, Клоака Максима мала вихід від Форуму прямо в Тибр, між Капітолійським і Палатинським пагорбами, тому річка швидко заповнилася відходами життєдіяльності людини. Римляни побудували його за етруськими традиціями. Тим не менш, римлянам не доводилося використовувати воду Тибру для пиття або миття. Варто зазначити, що у них дійсно була спеціальна богиня, яка стежила за роботою цієї системи — Клоакіна.

Перші християни не втрачали можливості пожартувати по цьому поводу! Але, між іншим, про якість цієї споруди говорить такий факт: найкращу шукку можна було впіймати тільки в Тибрі, і обов'язково між міськими мостами, - таким був один із звичаїв Вічного міста. Недаремно ще на гравюрі Джованні Батіста Піранезі (середина XVIII ст.) зображені у великій кількості риболовецькі човни, прямо напроти того місця, де видно було вихід Клоака Максима в Тибр: на погорбі під храмом Геркулеса.

Можливо, найважливішим досягненням римської каналізаційної системи був той факт, що вона була захищена від людських очей, не давала поширюватися ніяким хворобам, інфекціям, запахам і неприємним пам'яткам. Будь-яка цивілізація може вирити канаву для того, щоб справляти природні потреби, однак, для побудови та обслуговування такої грандіозної каналізаційної системи, необхідно було наявність серйозних інженерних умов. Вартість цих побудов складала велику суму на той час - 24 млн. систерцій.

Новий водопровід для Риму спорудив Агріппа. Вода подавалася не лише в фонтани, а і в громадські туалети. Сучасні археологи підрахували, що в давньому Римі було 144 громадських туалетів. Не дивно, що у Вічному місті, на повну потужність,

Педагогічний вісник, №4, 2022

працювало 9 водопроводів. Щоденно по них подавалось до 1 млн кубометрів води. Деякі з цих водопроводів працюють і зараз.

Система була настільки складна в роботі, що Пліній Старший оголосив її більш грандіозною людською спорудою, ніж побудова пірамід.

ІСТОРІЯ ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ ТУАЛЕТІВ В ДАВНІ ЧАСИ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Цікаві факти з історії каналізації пов'язані з виникненням туалетів в різні часи та в різних країнах. Нашим дослідникам було завдання відшукати цікаві факти з історії створення прототипів сучасних туалетів, тому що проблема стояла досить гостро, особливо перед представниками заможної верхівки населення. Отже, зараз ми з'ясуємо, який же вихід знаходили модники та модниці з цієї складної ситуації.

Перші зображення прототипів унітазів, нічних горщиків, (грецький розпис на обпаленій глині) відносяться до V століття до нашої ери. У міру розвитку цивілізації вони удосконалилися до конструкції у вигляді "крісла з дірою над горщиком", яка проіснувала ще багато століть до появи ватерклозетів, перший з яких з'явився в Англії в 1590 році. Джон Харінгтон створив для Єлизавети I модель туалету з бачком і водним резервуаром, схожим на сучасний. Точна копія унітазу знаходиться в музеї. Масове виробництво унітазів почалося в Іспанії в 1909 році акціонерним товариством "Унітас". Від назви фірми назва поширилася і на предмети, які вона випускала.

Дослідник Індії. Вважається, що найперший туалет був споруджений 5000 років тому в Древній Індії (на території нинішнього Пакистану), в долині Інду, в місті Мохенджодаро, найбільшому центрі Індійської цивілізації. Житлові квартали міста склалися з дво- триповерхових будинків, в яких було по 4-6 кімнат, а також приміщення для відведення стічних вод, колодязі і каналізаційні споруди. У багатьох будинках були окремі ванні кімнати і туалети, споруди з цегли з дерев'яним сидінням, пов'язані з підземною стічною системою. У місті була загальноміська система каналізації з магістральними каналами. Води і нечистоти стікали по жолобах в підземні відстійники з люками, а потім виводилися за межу міста.

Дослідник Греції. Першість в розробці конструкції туалету, що змивається, належить цивілізації Криту. Серед руїн Кноссу знайдені кам'яні ступлячки, за допомогою яких до складної системи труб підводилася вода. Це були перші в світі туалети, що змивалися. І все-таки ватерклозетами могли користуватися лише царючі особи. Решта задовольнялася спеціальними посудинами.

Дослідник Риму. У Древньому Римі були широко поширені громадські туалети на вулиці

і при термах, нечистоти з яких вимивалися водою і неслися в спеціальні колектори – клоаки. Найвідоміша клоака стародавнього світу – римська Cloaca maxima (від латинського слова "Clio" – чистити) споруджена приблизно в 600 році до нашої ери. Вона була великим закритим каналом, проведеним від Форуму до Тібра між Капітолійським і Палатинським горбами. Хранителькою всієї цієї каналізаційної споруди була богиня Клоакіна ("очисниця"). Новий водопровід для Риму був побудований Агріппою, і вода подавалася не лише у фонтани, але і в громадські вбиральні. У деяких будинках робили приватні туалети, що змивалися, але більшість римлян задовольнялися так званими "таємними посудинами".

Громадський туалет в Римі був чимось на зразок клубу за інтересами. Сюди приходили не тільки і не стільки по нужді, скільки для того щоб вдосталь поспілкуватися. Сидіння, розташовані по колу, сприяли довгим філософським бесідам. Збереглися свідчення про те, що один римлянин цілими днями перебував у туалеті, виглядаючи когось із знайомих, здатних запросити його на вечерю.

Рисунок 2. Громадський туалет в Римі
Дослідник Китаю. У Китаї в 11 столітті в провінції Сичуань був побудований складний водопровід на основі бамбукових труб. У Древньому Новгороді були виявлені дерев'яні дренажні канали XII століття і водостічний канал XIV століття.

Дослідник середньовічної Європи 1. Середньовічна Європа не дуже піклувалася про охайність – не лише вулиці й річки були завалені екскрементами, але й паризький Версаль, парки і сади виділяли жахливий сморід, а споруди і коридори були наповнені сечею і фекаліями. У палацах середньовічної Франції і Англії туалетів не було. Всі свої справи монархи і придворні робили там, де їх застане нужда: в коридорах, на балконах, у парках. Тому в монарших обителях, щоб перебити специфічне амбре, доводилося щедро розбризкувати парфум. Але що цікаво, на відміну від монархів, практично кожен селянин мав у своїй садибі туалет.

Дослідник середньовічної Європи 2. Одним з показників доброти один час вважався ... горщик. Чим пишніше і багатше був оброблений сей делікатний предмет, тим більш багатим і знатним вважався його власник. Тому кожен господар вважав своїм обов'язком продемонструвати гостям свою нічну вазу.

У XVIII столітті в Парижі жив проповідник Бурдалу. Він був настільки красномовний, що

парафіяни годинами слухали його проповіді, як би їм не хотілося по нужді. Одного разу якась дама принесла з собою горщик, сховавши його під пишними спідницями. А оскільки ця дама була дуже шляхетною і поважною, то її приклад незабаром стали наслідувати й інші парижанки. Заповзятливі майстри тут же налагодили масове виробництво таких горщиків, які одержали назву "бурдалу". Окрасою таких горщиків служили золото та коштовні камені, а денце було розписано мудрими висловами. Вперше туалети були розділені на чоловічий і жіночий в Парижі в 1739 році.

На балах у європейських монархів було не прийнято усамітнюватися, якщо раптом застигла нужда - слуги приносили судини для збору нечистот прямо до місця веселощів. Існувало навіть спеціальне пристосування, яке нагадує кочергу, за допомогою якого посудина "доставлялася" під пишні спідниці середньовічних модниць.

Дослідник середньовічної Європи. Середньовічні міста, які не мали каналізації, проте мали кріпосну стіну і оборонний рів заповнений водою. Він і виконував функції каналізації. Мешканці середньовічних замків воліли скидати нечистоти в рів, який захищав замок, а також будували спеціальні кімнати-туалети з прямим отвором на вулицю. Можливо, тому такі замки вважалися неприступними.

У Парижі вміст нічних горщиків виливали з вікон на бруківку, і, незважаючи на закони, що забороняли це робити, нічого не змінювалось. З попередженнями "обережно, вода!" міщани проробляли те ж саме.

У Франції кучі нечистот за міськими стінами виростали до такої висоти, що стіни потрібно було добудовувати, як траплялося це в тому ж Парижі. Куча розрослась настільки, що нечистоти (екскрimenti) почали перевалюватись назад, ще небезпека полягала в тому, що ворог міг проникнути в місто, перебравшись через міський мур за допомогою кучі екскрментів.

Вулиці міст потопали в гязі і нечистотах настільки, що в негоду не було ніякої можливості по них пройти. Саме тоді, відповідно до літописів, що дійшли до нас, в багатьох німецьких містах з'явилися ходулі, «весняне взуття» населення міст, без яких пересуватись по вулицях було просто неможливо

Середньовічні епідемії холери та чуми починалися в містах, по вулицях яких часто було не тільки "ароматно", але й небезпечно ходити - перехожий ризикував бути облитим нечистотами прямо з вікна.

Перелом в свідомості європейців почався після того, як вони зрозуміли, що епідемії залежать від чистоти на вулицях.

Дослідник середньовічної Європи . У Мілані створенням міської каналізації займався сам Леонардо да Вінчі, і всі сучасники відзначали надзвичайну чистоту в місті, адже під кожною вулицею були прокладені підземні канали, в які стоки і нечистоти потрапляли через спеціальні отвори в кам'яних плитах бруківки. Коли на запрошення французького короля Франциска I Леонардо прибув до Парижа, він був уражений антисанітарією, і перше, що запропонував зробити – це ватерклозет для монарха. Проте креслення з трубами, що підводять воду, і вентиляційними шахтами так і залишилися на папері.

Дослідник Англії. Королева Британії Єлизавета I ганебно вигнала придворного поета сера Джона Харрінгтона, який винайшов ватерклозет і осмілювався показати його правительниці. По-перше, на думку її величності, туалет був занадто інтимною темою для обговорення, а тому говорити про нього не варто було. Особливо придворному поетові. А по-друге, подекували, що Єлизавета всерйоз побоювалася, як би вороги монархії через систему труб не позбавили її цноти.

Підсумок .

Учитель. Отже, сьогодні ми розглянули:

- важливість каналізаційної системи (водовідведення);
- ситуацію з питною водою в середньовічній Європі;
- цивілізації давньої Європи;
- історію появи туалетів.

Давайте підіб'ємо підсумки. Кожен захід несе якусь інформацію. Що цікавого ви взяли для себе?

- При слаборозвиненій промисловості стічні води випускалися безпосередньо у водойми, на берегах яких зазвичай і будувалися підприємства, що полегшувало постачання чистою водою і скидання стічних вод. Забруднення водойм цими водами сприймалося як неминуче зло, оскільки методи очищення стічних вод не були розроблені.

- В епоху феодалізму і подальший період розвитку капіталізму збільшена щільність населення і розвиток промисловості призвели до погіршення санітарного стану міст, які буквально потопали в нечистотах. Це сильно ускладнило отримання в містах чистої води.

- Широко розповсюджені інфекційні захворювання і часті епідемії, спустошували Європу, викликали необхідність будівництва водопроводу, а потім і каналізації.

- Статистичні дані показали, що після влаштування водопостачання і каналізації захворюваність і смертність населення значно зменшилися. Особливо сильно знизилось число кишкових захворювань.

- Однією з найважливіших позитивних сторін пристрою каналізації (при одночасній організації належного водопостачання) є значне поліпшення санітарних умов життя населення, а також більш ефективне використання міських земельних ділянок, так як при пристрої централізованого водопостачання та каналізації щільність населення і поверховість забудови практично не обмежуються.

- Пристрій каналізації в населених місцях є вкрай важливим фактором містобудування, дозволяє по-новому вирішувати питання планування і забудови міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найвидатніші фортеці й замки України. Джерело: CREDO: <https://credo.pro/2016/11/167201>
2. Цікавинки про водогони. URL: <https://naurok.com.ua/cikavinki-pro-vodogoni-114482.html>
3. Історія водопостачання та санітарії - Вікіпедія - History of water supply and sanitation. Енциклопедія. URL: site:wikiukuk.top
4. Непроста історія туалетів. URL: <https://mors.in.ua/technology/2046-neprosta-istoriya-tualetiv.-vid-rymskoyi-imperiyi-do-suchasnosti.html>

Л. Г. ДУДКА,

учитель музичного мистецтва закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів с.Березняки Березняківської сільської ради Черкаського району Черкаської області

НА МЕЛОДІЙНІЙ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОГО РОМАНСУ...

Мета заходу: поглиблення знань старшокласників з теми «Лірична поезія»; розвиток творчих здібностей, навичок виразного читання та виховання естетичних смаків, найкращих людських якостей, любові до прекрасного.

Обладнання: сценічні декорації, музичний супровід, мультимедійний супровід: відео презентації, відео фрагменти, слайди.

Той клавесин і плакав, і плакав чужу печаль.

Свічки горіли кволо

Старий співак співав, як пелікан,

проціджуючи музику крізь волю.

Він був старий і плакав не про нас.

Той голос був як з іншої акустики.

*Але губив під люстрами романс
прекрасних слів одквітлі вже пелюстки.*

*На голови, де, наче солов'ї,
своє гніздо щодня звивають будні,*

упав романс, як він любив її

і говорив слова їй незабутні.

Він цей вокал підносиє, як бокал.

У нього був метелик на маніжці.

Якісь красуні, всупереч вікам,

до нього йшли по місячній доріжці.

А потім зникла музика. Антракт.

Усі мужчини говорили прозою.

Жінки мовчали. Все було не так.

Ім не хотілось пива і морозива.

Старий співав без гриму і гримас.

Були слова палкими й несучасними.

О, заспівайте дівчині романс!

Жінки втомилась бути не прекрасними.

Ліна Костенко

«Пелюстки старовинного романсу»

Хід заходу

Показується відео фрагмент запису виступу молодого українського тенора Ярослава Бурлачука та популярного київського баяніста Іллі Гребенюка. Звучить український романс «Сміються та плачуть солов'ї»...

Під звуки ліричної мелодії ведуча розпочинає вечір. Без кохання не існує й життя, а український романс – його найчистіше відображення. Кожна людина заслуговує хоча б на частинку кохання, вона, як ніколи, потрібна нам у важкі дні.

Ведуча 2. Кажуть, не знайти таке зілля, щоб ним можна було погамувати кохання. У народній пісні стверджується: «Од хвороби ліки знають, од любові—помирають». І все таки: до кожного приходять та бентежна пора. Тоді дівчата бачать неспокійні сни. Пригадуєте?

І снівся сон дивний, нежданий...

Приснівся дівчині коханий.

Тоді матері, хоч уже й не чатують над коліскою, теж не сплять, бо доньки виспівують вечорами.

У виконанні ансамблю «Веселі подружки» звучить народний романс «Ой у вишневому саду»).

Ведучий. Останнім часом ця пісня стала дуже популярною. Відрадно, що й серед молоді. Її зараз співають усі, навіть за межами України. Та, мабуть, не всім відомо, до якого жанру належать подібні пісні. Це—український народний романс.

*...На голови, де наче солов'ї,
Своє гніздо щодня звивають будні,*

Упав романс, як він її любив

І говорив слова їй незабутні...

Ось як тепло, як несподівано сказала про романс Ліна Костенко.

Ведуча 1. Справді, коли звучить романс, хочеться вірити, що й нас люблять, і ми любимо.

Романс — це «сповнена глибокого чуття мелодія солоспіву, у якій панують найпотаємніші порухи серця. Голос зливається зі словом, слово — з інструментальним супроводом і виходить винятковий синтез поезії, музики та виконавства.

Ведучий. Романс — один з улюблених різновидів пісні, що віками зберігає мелодійність і віддає перевагу інтимним мотивам. Його не співають на площах і народних гуляннях—звучить він у тісному колі, коли збираються однодумці, близькі за духом і настроєм люди.

Та хіба й заспіваш на велелюдді «Чорнії брови, карії очі» чи «Ніч яка місячна, зоряна, ясна...» Для цього потрібен особливий стан душі, адже коло романсу найчастіше замикає тема кохання, а він і вона його улюблені й майже завжди єдині герої.

Звучить романс «Ніч яка місячна, зоряна, ясна...» у виконанні Лариси Дудки.

Ведуча. Є ще тема долі, що манить примарою близького щастя, але невблаганно розлучає закоханих; тема природи, її краси; її сили впливу на душевний стан людини.

Ансамбль вчителів музичної школи виконує українські народні романси «Ой у полі три криниченьки».

Ведучий. Назва «романс» прийшла до Росії з Іспанії в ХУІ столітті, вживалася для визначення сольної пісні з інструментальним супроводом, переважно гітарним.

Український романс пройшов довгий шлях свого розвитку і посів помітне місце в мистецькій скарбниці народу. Виростаючи із ліричної народної пісні, романс поступово набирав ознак самостійного жанру, якому частіше притаманна не куплетна, а більш складна форма, взаємозумовленість слова і музики, простота і щирість, естетична краса, широкий між жанровий зв'язок.

Романс набув поширення на Україні у ХУІІІ столітті. Авторами сольних пісень із супроводом, що стали перехідною формою до романсу, часто ставали студенти колегумів та Київської академії, кріпаки, кобзарі-лірники. Деякі з тих ранніх пісень-романсів дійшли до наших днів. Скажімо, «Ой під вишнею, під черешнею», або романс «Їхав козак за Дунай».

Історія його вельми цікава. Автором вважають козака Семена Климовського, який жив у першій половині ХУІІІ століття. «Козак, філософ, поет»,— так назвав свою працю, присвячену цій особистості, дослідник української народної творчості Григорій Нудьга. Виявляється, пісня «Їхав козак за Дунай» була широко у відома в Європі, її співали німецькою, французькою, чеською, польською, болгарською

мовами. До Німеччини романс потрапив на початку XIX століття через українських кріпаків, які прислужували своїм панам у курортному містечку Баден-Бадені. Її мелодія сподобалася великому Бетховену, який почув пісню, напевно, в родині російського посла у Відні Розумовського. 1816 року композитор опрацював романс для голосу у супроводі фортепіано та флейти й назвав його «Козацька пісня».

Звучить пісня «Іхав козак за Дунай» у виконанні ансамблю хлопчиків 2 класу.

Ведуча 1. На розвиток українського романсу мала вплив українська народна пісня і професійна поезія. Визначальна ознака романсу — інструментальний супровід. Тому пісня (в тому числі і народна), що вже мала простий інструментальний супровід, дістала назву пісні-романсу.

Ведучий. Пісні-романси полюбили в родинях заможної козацької старшини. У романсовому світі кохання — єдине, що цінується. І так високо, що кожна мить щастя, ніжності перевершує всі подальші випробування і незгоди.

Українська пісня-романс «Не питає, чого в мене заплакані очі» звучить у виконанні Ірини Якимець з гітарним супроводом.

Ведуча 2.

Сміються, плачуть солов'ї І б'ють піснями в груди...

Цілуй, цілуй, цілуй її, Знов молодість не буде!

.... Відомий романс на слова Олександра Олеса часто чуємо у виконанні Дмитра Гнатюка, Ніни Матвієнко. В ньому не оплакується любов, хай навіть і нещаслива. Романс сповідує свою любовну релігію, за якою кохання — це завжди щастя.

Слухаєш таку сповідь про людську печаль—і огортає сум. Здається, що співають про кожного з нас, що то нам говорять незабутні слова, що то нас забувають і знову згадують — така вже сила романсу.

«Сміються, плачуть солов'ї» виконує викладачів Ротмистрівської ДМШ.

Ведучий.

Ніч яка, Господи, місячна, зоряна:

Видно, хоч голки збирає...

Вийди, кохана, працює зморена,

Хоч на хвилиночку в гай!

Цей український романс відомий усім. Але, мабуть не всі знають, що автор його – талановитий драматург, письменник, поет, основоположник українського театру – **Михайло Старицький**. В житті Михайла Старицького трапилась така історія. Одного разу, коли Михайло був вродливим, струнким гімназистом він пішов прогулятися до річки і там почув, як ніжно, сумовито і так дзвінко співає на березі дівчина. На дерев'яному помості побачив юну, тонкостанну з чорною тугою косою дівчину, що стояла босоніж в білій вишитій сорочці, чорній спідниці, викручувала мокру білизну і співала. Це було кохання з першого погляду. Запросив її на вечорниці. Відповіла йому, що не прийде, бо немає черевиків, та й не гоже наймищці гуляти разом з панічами.

Ведучий. А ось ще одна перлина українського романсу. Так якось несподівано, безіменно зазвучала ця пісня, але вже не перший десяток літ полонить вона серця людей — як народна. Не називають її автора, не часто транслюють по радіо, телебаченню.

Спочатку народились слова пісні, дуже давно — понад сто років тому. Її автором є Одарка Романова, талановита, всебічно розвинута жінка, обдарована сильним голосом, хистом артистки, яка, проте, не пішла на сцену, а стала письменницею. Була у дружніх стосунках з Марією Заньковецькою, родиною Лисенків і Старицьких, листувалася з І.Франком.

Пісня «Нічко лукавая» полонить душу своєю мелодійністю, ніжною мрійливістю, тихою задумою. Цю пісню благословив у світ великий поет Іван Франко.

Пісня «Нічко лукавая» Одарки Романової звучить у грамзаписі.

Ведуча. Певна річ, було б несправедливо обминати сучасні поширені романси. Це тужливо - ліричні «Червоні маки» Р.Савицького, романтична пісня на слова В.Сосюри «Коли поїзд у даль загуркоче», справжній гімн любові, «Білі каштани» А.Малишка і П.Майбороди, «Гаї шумлять» Г.Майбороди та багато інших.

Романс «Гаї шумлять» виконує тріо, акомпонує Сокурєнко Т.І.

Ведучий. Сьогодні ми почули лише невелику частину великої духовної скарбниці, яка подарувала нам світлі переживання. Давайте ж, друзі, наповнимо життям прекрасний заклик Ліни Костенко, адресований сильній половині роду людського, чоловікам, але стосується він — нас, дівчат, жінок.

О заспівайте дівчині романс!

Жінки втомилась бути не прекрасними!

Післяслово «Український романс і війна»

У червні 2022 року в Черкасах відбувся концерт українського романсу в укритті. Він проходив у світлиці музею "Кобзаря" Тараса Шевченка. Концерт був добродійним: організатори в такий спосіб збирали кошти на потреби українських захисників, а співом та поезією намагалися відволікти людей від війни. Про це розповіла організаторка та учасниця благодійного концерту, заслужена артистка України, солістка Черкаського музично-драматичного театру Наталка Мамалига.

«Ми обрали тему українського класичного романсу та народного романсу, а також української народної пісні. Вибрали відомі твори, для релаксації. Зважали на те, що немає сім'ї, якої не торкнулася б війна в Україні. Зважаючи на те, що в Черкасах багато людей, які приїхали з інших областей, втікаючи від війни, спілкуючись із такими людьми, зрозуміли, що вони хочуть хоч іноді відволікатися і берегти свою нервову систему від повідомлень, від того, що в них там залишилися рідні, знайомі. Музика зцілює. Ідея виникла від спілкування з людьми з різних міст України», — прокоментувала пані Наталка.

На концерті прозвучали твори українських композиторів-класиків, такі як "Ой ти дівчино, з горіха зерня", "Дивлюсь я на небо", "Стоїть гора високая", "Місяць на небі", а також солоспіви та ансамблі Миколи Лисенка, Семена Гулака-Артемівського, Марка Кропивницького, Олександра Білаша, Анатолія Кос-Анатольського. Крім того, артисти виконували українські народні пісні. Родзинкою був фрагмент останньої опери Миколи Лисенка "Ноктюрн".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко Л. Пелюстки старовинного романсу (збірка "Вибране"). Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1989.
2. Зцілення мистецтвом та підтримка ЗСУ: в Черкасах відбувся добродійний концерт українського романсу. URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/103321-ztsilennja-mistetstvom-ta-pidtrimka-zsu-v-cherkasah-vidbuvsja-dobrochinnij-kontsert-ukrayinskogo-romansu>
3. Вечір поезії та романсу "В романсі співає душа" для учнів 9-11 класів. URL: <https://super.urok-ua.com/vechir-poeziyi-ta-romansu-v-romansi-spivaye-dusha-dlya-uchniv-9-11-klasisv/>

Г. В. УЛАНОВИЧ,

учитель трудового навчання, старший учитель Тальнівського НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів №1-гімназія» Тальнівської міської ради Черкаської області

РОБОТА НАД ПРОЕКТОМ «ТЕКСТИЛЬНА ЛЯЛЬКА У ВАЛЬДОРФСЬКОМУ СТИЛІ» З УРАХУВАННЯМ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У 2014 році вальдорфська педагогіка, засновником якої є австрійський філософ Рудольф Штайнер (1861-1925), визнана офіційною освітньою програмою в Україні. Вона ґрунтується на вихованні дитини у гармонії з природою та оточуючим світом. Велика увага приділяється оволодінню ремеслами. Особливого значення надають вальдорфській ляльці, яка відіграє роль незамінного супутника розвитку дитини.

У даній роботі розкрито секрети виготовлення вальдорфської ляльки згідно з основними вимогами до сучасного уроку.

Стане у пригоді учителям трудового навчання при виборі об'єкта проектної діяльності «Текстильна лялька» у 7-8 класах.

ЕТАП ВСТУПНОГО ПОВТОРЕННЯ

Мета:

- «освіжити» знання учнів, отриманих в досвіді сімейно-родинного виховання;
- прослідкувати зв'язок поколінь, який несе в собі родова лялька;
- сприяти усвідомленню духовних цінностей;
- виявити рівень набутих умінь і навичок по виготовленню ляльки; створити проблемну ситуацію із розкриттям секрету вальдорфської ляльки.

Формувати групи компетентностей: уміння учитися, інформаційну, соціально-громадянську, комунікативну.

Методи: фронтальна бесіда, усне опитування, демонстрація, робота з рисунками тощо.

Технології інтерактивного навчання: «Асоціації», «Конкурс літописців», «Мікрофон», «Відстрочена відгадка», «Аналіз дилеми».

Форми навчання: індивідуальні, парні, групові, фронтальні.

Засоби: медіазасоби, навчальні й наочні посібники, моделі, тощо.

Хід уроку

Звучить колискова «Котику сіренький».

Котику сіренький,

Котику біленький,

Котку волохатий,

Не ходи по хаті,

Не ходи по хаті,

Не буди дитяти.

Дитя буде спати,

Котик воркотати.

Ой на ката – воркота,

На дитину – дрімота. А-а, а-а, а-а.

Вправа «Асоціації».

Учні діляться спогадами, враженнями, які навіяла колискова.

Учитель. Бесіда:

- Чи співали ви хоч раз колискову у своєму житті, і кому?

(Меншим братикам, сестричкам, улюбленим іграшкам)

- А крім колискової, чим ще можна було заспокоїти малюків?

(Іграшками). Дитинство без іграшок – це те ж саме, що небо без сонця.

«Мікрофон».

Учитель. Які ви знаєте види ляльок і яке їхнє призначення?

Оберегові, обрядові, театральні, ігрові, інтер'єрні, пальчикові. На прикладі ляльки дівчата навчались доглядати за майбутньою дитинкою, шити, прати для неї одяг, готувати їсти. Вони розповідали їй казки, співали колискові.

Тобто, лялька була наглядним прикладом засвоєння норм не тільки сімейного, але й суспільного життя.

- Чи маєте ви ляльку, яка перейшла вам у спадок?

- Розкажіть її історію – складіть хронометраж подій.

«Конкурс літописців».

Учитель. А зараз давайте розглянемо ляльки, які виготовляють на уроках трудового навчання. Коментує вироби:

- Мотанки «Ангел на пальчик», виготовлені захисникам Вітчизни.

- Слободяник М. «Традиційна».

- Поперечна Кароліна «На щастя».

- Олійник Леся. Мотанка.

- Турченко Ніна. Лялька «Подружниця».

- Макраме. Маляр Таня. Скульптурна лялька.

Роботи учителя. Скульптурні текстильні ляльки в етностилі. «Кайдашева сім'я», дитяча текстильна лялька у вальдорфському стилі.

«Аналіз дилеми».

Учитель. Які із ляльок вам знайомі, а які ні? Чи чули ви щось про ляльку, яка росте разом з дитиною?

Таку ляльку не купиш у магазині, її виготовляють індивідуально, а рекомендації дають викладачі та психологи.

«Відстрочена відгадка».

Відповідь на це запитання ви зможете сьогодні знайти під час роботи над новим матеріалом.

ЕТАП ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Мета:

- допомогти учням засвоїти факти й основні ідеї; забезпечити якість

- вивчення нового матеріалу; установити зв'язки між уже опанованими та новими знаннями.

Формування групи компетентностей:

Соціально-громадянську, інформаційну, загальнокультурну, уміння учитися.

Методи: пояснення, елементи проблемного навчання, дискусія, робота з рисунками, робота з посібниками, рисунками, моделями.

Технології інтерактивного навчання: «Навчаючи – учусь», «Інфографіка», «Асоціації», «Мікрофон», рольова гра «Моделювання», застосування афоризмів, порівнянь, робота в парах.

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: медіазасоби, довідники, інтернет, роздавальний матеріал, моделі тощо.

Вправа «Асоціації». Розгляньте картинки і скажіть, що їх об'єднує? Які моделі виготовлені із будівельного матеріалу жили? (Усі ляльки). (Івасик-Телесик, Буратіно).

Учитель. А чи можете ви уявити, що з лялькою працюють не діти, а люди науки? Це насамперед тому, що ляльки, які надходять у продажі від різних виробників, мають привабливий зовнішній вигляд з метою прибутку, а про шкідливість матеріалів можна дізнатись лише з певних джерел.

Вальдорфська лялька - це частина вальдорфського вчення, яке ґрунтується на природному розвитку дитини. Лялька, як і всі вальдорфські іграшки, зроблена лише з натуральних матеріалів, що дає людині живу енергію. Її особливістю є те, що вона несе риси тієї дитини, для якої зроблена і може допомогти дитині усвідомити і прийняти навколишній світ і себе в цьому світі.

Вправа «Інфографіка» (поєднання тексту та графіки)

Діти старше 5 років		Для дітей, починаючи з цього віку, роблять своїми руками ляльку з вже повністю оформленими ручками і ніжками. Якщо вальдорфська лялька призначена для дівчинки, їй роблять довге волосся, яке можна розчісувати і заплітати. Одяг уже шиться окремо, з безпліччю дрібних деталей, гудзиків, гачків, адже одягаючи і роздягаючи таку ляльку, дитина розвиває дрібну моторику рук. З віком діти починають шити одяг для ляльок своїми руками.
---------------------	--	---

Вік	Зображення	Призначення
До 3-х років		Для таких малюків виготовляють вальдорфську ляльку без обличчя і з мінімумом деталей. Це найпростіші лялечки з м'якого трикотажу або з фланелі: лялька-подушка, лялька-метелик, вузликіві лялечки, пеленашки. Їх буде зручно класти з собою у ліжечко і обніматися. Це ляльки – заспокійлики.
Старша дитина (3 – 5 років)		Для дитини, яка вже відвідує дитячий дошкільний заклад, можна зробити своїми руками ляльку в незнімному одязі, але вже з оформленими личком і ручками. Допускається зробити личко лялечки рельєфним, вишити очі і рот. У цьому віці вальдорфська лялька може бути різною за розміром, як кишеньковою, яку можна взяти з собою на прогулянку, так і розміром з дорослу долоню для використання в домашніх лялькових виставах.

«Мікрофон»

Характеристика образу та призначення ляльки на кожний віковий період.

Рольова гра «Моделювання». (Учні роблять вибір, яку ляльку і для кого будуть виготовляти). В ігровій формі відтворити спілкування між лялькою та її власником.

ПРАКТИЧНИЙ ЕТАП

Мета:

- впроваджувати Інтернет технології;
- формувати вміння практичного застосування знань, умінь і навичок; забезпечити ситуацію вибору;
- формувати вміння розв'язувати типові завдання, застосовувати знання та способи діяльності, життєвого досвіду в новій ситуації, виявляти ініціативу і творчі вміння.

Формувати групи компетентностей: соціально-громадянську, екологічну грамотність, загальнокультурну, інформаційно-цифрову, уміння вчитися.

Методи: дослідницький, практична робота, метод біоформ, елементи комбінаторики, коментування, демонстрування презентації, розв'язування завдань згідно із зразком.

Технології інтерактивного навчання: «Акваріум», «Коло ідей», «Метод «прес», «Синтез думок».

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: Медіазасоби, навчальні й наочні посібники, технологічні карти «Правила розкрою», «Правила безпечної праці при розкроюванні», «Правила безпечної праці з голкою та ножицями».

Діти об'єднуються в групи, переглядають свій варіант виготовлення іграшки з допомогою інтернет технологій. Опрацьовують матеріал, використовуючи методи дослідження, планують свою роботу. Протягом виконання учнями практичної роботи працює консультативний центр на чолі з учителем. За необхідності учні звертаються по допомогу.

Виготовлення ляльки – метелика. Виготовлення ляльки-дитини.

1. Формування голови та обличчя.
2. Вишивання очей, веснянок, рота

3. Розкрий, пошиття та наповнення ляльки.
4. З'єднання тулуба з головою.
5. Утворення волосся. Пошиття одягу.

Робота в парах «Контроль якості»

Аналіз недоліків, шляхи їх усунення, оцінювання результатів практичної роботи за участю учителя.

ЕТАП СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ДІАГНОСТУВАННЯ

Мета:

- організувати й підтримувати безперервний зворотній зв'язок;
- спостерігати за процесом опанування та застосування знань, умінь і навичок;
- здійснювати моніторинг навчальних досягнень учнів.

Формування групи компетентностей:

соціально, громадянську, загальнокультурну.

Методи: спостереження, дискусія, інструктаж індивідуальний, груповий.

Технології інтерактивного навчання:

створення ситуації успіху, «Відгадай, хто я», «Мудрі сови», «Інфовідгадайка».

Форми навчання: індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби: медіазасоби, завдання для моніторингу рівня знань, навчальні й наочні посібники та інш.

ЕТАП УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Мета:

- узагальнити й систематизувати знання, уміння та навички учнів;
- установити зв'язок матеріалу з набутими знаннями з трудового навчання та іншими предметами; формувати вміння застосовувати
- набуті знання під час розв'язання завдань; формувати потребу в
- постійній самоосвіті та продуктивній творчій діяльності.

Формування групи компетентностей:

соціально-громадянську, загальнокультурну.

Методи: порівняння, узагальнення, усна розповідь, бесіда,

Технології інтерактивного навчання:

«Діаграма Вена», «Відстрочена відгадка», «Ярмарок-продаж», «Займи позицію».

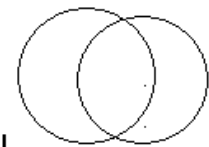
Форми навчання: індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби: медіазасоби, навчальні й наочні посібники, інформаційні картки, тести.

Відповідь на «Відстрочену відгадку»

Учитель. Які педагогічні завдання вирішує вальдорфська лялька?

Діаграма «Вена»

Знайти спільні та відмінні риси мотанки та вальдорфської ляльки. Порівняти риси ляльки-мотанки і вальдорфської ляльки.

Ярмарок – продаж. Учні розробляють рекламу, презентують свої вироби. Звертають увагу, скільки учнів зацікавив їх виступ (підраховують потенційних покупців).

«Займи позицію». Для обговорення учням пропонується життєва ситуація.

СПІННЕР: ЧУДО - ІГРАШКА АБО НЕБЕЗПЕЧНИЙ ГАДЖЕТ

Це просто весела і модна іграшка, яка захоплює, відволікає. Які думки були в цей момент? Ніяких, просто крутиш, зосередившись на процесі. А от чи шкідливі чи ні, не задумувались.

Найпопулярніший варіант спінера зроблений у Китаї. Усе залежить від того, їх якого матеріалу виготовлені. Необхідно уважно читати етикетку: звертати увагу на те, з якого матеріалу виготовлена дана іграшка, також повинна бути вказана країна виробник, і номер сертифіката, що підтверджує її безпеку і дозвіл на реалізацію у категорії товарів для дітей.

Перша ознака шкідливої іграшки - це, як правило, запах. Чим різкіший запах від іграшки, тим більше хімічної речовини під назвою «фенол» входить до її складу. Але з'являються і екологічні аналоги спінера. Українські виробники створили іграшки-антистрес із виразними українськими назвами: "Невгамовні крученики", "Шалена Дзига", "Круть-Верть". Варіант!

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

Мета:

- створити позитивно-емоційний настрій та психологічно комфортні умови;
- урахувати психологічні особливості учнів; розвивати пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, мислення, мовлення, уяву);
- формувати пізнавальний інтерес.

Методи: стимулювання інтересу до навчання, інтерактивні, ігрові, релаксаційні та інш.

Технології інтерактивного навчання:

«Ситуація успіху», «Світлофор настрою», «Навіювання», «Бліцопитування», «Зворотній зв'язок», релаксаційні вправи тощо.

Засоби: медіа засоби, інформаційні таблиці та інш.

ЕТАП ДОМАШНЬОЇ РОБОТИ

Мета:

- удосконалити, узагальнити, систематизувати знання, уміння і навички;
- розвивати самостійність та творче мислення;

Формувати групи компетентностей: інформаційну, уміння учитися, соціально-громадянську.

Методи: Вправи для письмових та графічних робіт, підготовка повідомлень, самоперевірка, індивідуальне опитування, фронтальна бесіда, робота з навчальною та методичною літературою, інтернет технології.

Технології інтерактивного навчання:

«Інтелектуальна розминка», «Бліцопитування», «Вірю - не вірю», «Так-ні», «Знайди помилку» та інш.

Форми навчання:

індивідуальна, парна, групова.
Засоби: навчальні й наочні посібники, довідкова література, інтернет тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вальдорфська лялька своїми руками майстер-клас. URL: <http://hand.in.ua/hobi/valdorfska-ljalka-svoimi-rukami-majster-klas.html>.
2. Вальдорфська лялька своїми руками. URL: <http://vidpoviday.com/valdorfska-lyalka-svo%D1%97mi-rukami>
3. Дмитренко К.А., Коновалова М. В., Семиволос О.П., Бекетова С., В. Звичайні форми роботи — новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Харків: ВГ «Основа», 2018. -119 с.
4. Лепаловська А. Дитяча текстильна лялька у вальдорфському стилі.- Москва: Хоббітека, 2017. 128с.
5. Секрет вальдорфської ляльки. URL: <http://info-mir.com.ua/sekret-valdorfsko%D1%97lyalki/>
6. Спінер: чудо-іграшка або небезпечний гаджет. URL: <http://4mama.ua/uk/kids/health/4216-spinner-chudo-igrashka-abo-nebezpechniy-gadzhjet>.

Т. Д. МАРТИСЕНКО,

учитель початкових класів Жашківської спеціалізованої школа №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради Черкаської області

ВЕЛИКА БУКВА У КЛИЧКАХ ТВАРИН

РОЗРОБКА УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 2 КЛАСУ

Мета:

Формування предметних компетентностей:

- формувати вміння учнів розрізняти назви тварин та їхні клички, правильно їх писати;
 - закріплювати навички каліграфічного письма;
 - розширювати словниковий запас школярів;
- виховувати любов до тварин.

Формування ключових компетентностей:

- уміння вчитися: удосконалювати навички переключатися з одного виду роботи на інший;
- загальнокультурної: формувати навички дотримання норм культурної поведінки;
- здоров'язбережувальної: учити дотримувати норми гігієни читання і письма.

Основні терміни і поняття: велика буква.

Обладнання: картки, загадки, мікрофон, ілюстрації, комп'ютери.

Хід уроку

ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВ ДО КЛАСУ

Нумо всі за парти сядем

Все готово, чи не так?

Ще й за руки візьмемось

І промовимо ми так:

Дружно візьмемось за руки

І приступим до науки

Раз, два, три, чотири, п'ять -

Хочем все на світі знати.

Технологія «Мікрофон»

Учитель. Діти, то якими ви повинні бути на уроці, щоб все знати, правильно виконати всі завдання? (Старанними, активними, кмітливими, чемними, уважними тощо.). Отож, за роботу.

Схилились голівки до праці мерщій.

Ти всі перешкоди здолати зумій.

Працєю наполегливо, швидко, старанно,

Щоб кожна хвилинка не втратилась марно.

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

ХВИЛИНКА ПОЕЗІЇ

Надійшли морози, ріки закували.

І березам коси інеєм прибрали.

Пухова перина очі убирає,

Біла скатертина – ні кінця, ні краю.

Дорога біла стелиться,

І краю їй нема.

Сніжок мете. Метелиця.

Прийшла до нас зима.

- Яка пора року зараз? (Зима.)

Учитель. Так, зараз у нас зима, тому наш урок буде проводитись у зимовому настрої. До нас, діти, на урок залетіли сніжинки. Вони будуть на уроці спостерігати за вами, як ви засвоїли вивчений матеріал. Принесли вони з собою чарівне слово. А що це за слово, ви дізнаєтесь, коли виконаєте всі завдання на уроці.

ЕТАПИ УРОКУ

Учитель. А зараз я пропоную вам ознайомитися з тими етапами уроку, які чекають нас сьогодні. Прочитаємо їх.

1. КАЛІГРАФИНКА.
2. ПОВТОРЯЛОЧКА.
3. ВІДПОЧИВАЛОЧКА.
4. НОВИНКА.
5. ЦІКАВИНКА.
6. СКЛАДАНОЧКА.
7. ЗАВЕРШАЛОЧКА.

Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми продовжимо роботу над написанням слів з великої букви.

ЗАГАДКИ

Зимою в білому, як сніг,

А літом в сірому гуляє.

(Заєць)

Хоч у нього шуба є

Та як холод настає,

Він не їсть тоді, не п'є,

І не ходить, не гуляє,

А у лігво залягає.

(Ведмідь)

Заєць, ведмідь – тварини.

ОСНОВНА ЧАСТИНА УРОКУ

1. Каліграфинка (каліграфічна хвилинка).

Тт тр тв тва тварини

Тварини готуються до зими. (Визначити головні та другорядні члени речення, підкреслити їх, встановити зв'язок слів у реченні.)

Звукобуквений аналіз слова **тварини**.

Метод «ПРЕС».

Доведіть, що слово тварини – це іменник.

На дошці кліше:

Я ВВАЖАЮ, ЩО...

ТОМУ ЩО...

,НАПРИКЛАД,...

ТАКИМ ЧИНОМ,...

2. Повторялочка.

Учитель. Діти, а хто вас будить вранці до школи? (Тато, мама, бабуся, дідусь.)

Закрийте оченята, трішки відпочиньте. Уявіть, що ви спите. Хто зараз вас на уроці розбудить?

Ку- ку-рі-ку.

Голос якого птаха ви почули? (Півника)

Розгляньте ілюстрацію, прочитайте слова плутанки.

Будильник

Гребінець

Співунець

Хитрунець

Забіяка

- Як називаються такі слова? (Клички)
- Як пишуться вони?

- Якою кличкою ви б назвали свого домашнього півника?
- (Когут, Петя, Червоний, Горличко, Кіготь.)
- а) Робота з комп'ютером.
- **Учитель.** Про яких тварин так говорять.
- Сірий, косий, вухатий, боягузливий – це...

(зайчик).

- Руденька, прудка, оченята, як намистини – це ... (білочка).

- Високий, прудкий, має гарну гриву – це... (кінь).

- М'якенький, хитренький, ніс у сметані – це... (котик).

- Маленька, сіренька, хвостик, як шило – це... (мишка).

(Учні, працюючи з комп'ютерами, самостійно підбирають за допомогою опису малюнки – відповіді). Папка з малюнками тварин.

- Назвіть усіх тварин.

- На які дві групи діляться ці тварини? (Дикі і свійські.)

(На дошці прикріплюються картки «Назви тварин», «Клички тварин»).

- З якої букви ми пишемо назви тварин?

- З якої букви пишуться клички тварин?

Доберіть до них клички. (Діти добирають клички до цих тварин і записують їх у зошити, а один з учнів записує на дошці – заєць Вухань, кінь Орлик, білочка Ласунка, кіт Марко, мишка Сіроманка.

Учитель. Які ще слова пишуться з великої букви? (Імена, прізвища та по батькові людей.)

б) Робота в парах.

Учитель. Шепніть на вушко один одному своє прізвище та ім'я. Запишіть прізвище та ім'я своє та свого сусіда по парті.

в) Коментоване письмо.

У Сергійка є собачка Дружок.

Марійчину кішку звать Мурка.

(Діти записують під диктовку речення, пояснюючи написання слів).

3. Відпочивалочка.

Фізкультхвилинка (Музична)

4. Новинка. Робота з підручником.

Учитель. Чи знаєте ви, що першими в космос літали собаки? Спочатку у космічній ракеті полетіла Лайка. За нею – Білка і Стрілка. Після них у космосі побувала Чорнушка.

Вибіркове списування. Вправа 3.

Випишіть клички собак, які побували в космосі. Прочитайте останнє речення. Назвіть головні слова у ньому. (Чорнушка побувала.)

5. Цікавинка.

Слухання казки «Ріпка».

- Як називається казка?

- Назвати героїв казки.

Хлопчики випишують назву людей та їхні імена. (Дід Андрушка, баба Марушка, дочка Мінка.)

Дівчатка – назви тварин та їхні клички. (Собачка Фінка, кицька Варварка, мишка Сіроманка.)

6. Складаночка. Робота в групах.

Діти об'єднуються у групи за кольором кружечків, які є у кожного учня на парті. На партах є фішки із написом «спікер», «секретар», «доповідач», «секундант». Обираю спікерів у кожній групі, спікери обирають секретарів, доповідачів, секундантів. Звертаю увагу на правила роботи в групі.

ПРАВИЛА РОБОТИ В ГРУПІ:

1. Уважно слухай того, хто говорить.
2. Не принижуй! Не критикуй!
3. Поважай інших.
4. Взаємна повага.
5. Стеж за часом!

Кожна група отримує завдання: скласти і записати речення з поданих слів:

I група – кіт, до, забіг, Васько, кімнати.

II група – шпака, у, він, тримав, зуббах.

III група – у, пташку, нього, забрав, Петрик.

IV група – її, нагодував, він.

V група – пташку, на, хлопчик, волю, випустив.

Керівники груп зачитують речення.

До кімнати забіг кіт Васько. У зуббах він тримав шпака. Петрик забрав у нього пташку. Він нагодував її. Хлопчик випустив пташку на волю.

- Це текст чи окремі речення?(Текст.)

- Чому ви так думаете?(Речення зв'язані між собою.)

- Який заголовок можна дібрати до тексту?(Шпак. Допомога пташці...)

- Чи правильно вчинив хлопчик?

- Чому?

7. Завершалочка. Робота з перфокартами.

Учитель. На партах у вас є перфокарти. Вам необхідно позначити речення, в якому підкреслені слова пишуться з великої букви, тому що – це клички тварин.

Ніна Іванівна розповіла учням про композитора Миколу Лисенка.

Котик Пушок і кішка Мурка гралися клубочком ниток.

Діти, ми виконали всі завдання уроку. І сніжинки нам принесли слово

МОЛОДЦІ!!!

Підсумок уроку.

Що нового ви дізнались на уроці?

Чи досягли ми поставленої мети?

Що сподобалося вам найбільше?

То як пишуться назви тварин?

А клички тварин?

Де ви зможете використати набуті знання?

Саморефлексія. (Декілька учнів повинні довести, що вони знають, вміють, та цінують (на основі даного уроку).)

Знаю $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{як пишуться назви тварин;} \\ \rightarrow \text{як пишуться клички тварин;} \\ \rightarrow \text{героїв казки « Ріпка»} \end{array} \right.$

Вмію $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{добирати клички тварин;} \\ \rightarrow \text{встановлювати зв'язок слів у реченні;} \\ \rightarrow \text{добирати заголовок до тексту} \end{array} \right.$

Ціную $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{нові знання;} \\ \rightarrow \text{дружбу, розум, людяність;} \\ \rightarrow \text{вміння всім цим скористатися} \end{array} \right.$

Домашнє завдання. Скласти опис своєї улюбленої тварини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль:Мандрівець.2008.

2. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій 1-4 класи. Вид. група «Основа»,2007. (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»;Вип..6 (42))

I. I. КИКОТЬ,

практичний психолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 73 «Мальвіна» Черкаської міської ради

ВИХОВАТЕЛЬ І ДИТИНА: ПОЗИТИВНА ВЗАЄМОДІЯ

У закладах дошкільної освіти сьогодні працює багато фахівців: — вихователь, логопед, дитячий психолог. Дитячий психолог не ставить діагнози, але вирішує багато дитячих проблем. І цей перелік досить великий і безпосередньо залежить від віку, а саме:

- дитячі страхи, тривожність;
- невпевненість в собі;
- проблеми в спілкуванні;
- труднощі в навчанні;
- порушення в поведінці дитини;
- труднощі в період адаптації до дитячого садка або школи.

Дитячий психолог - фахівець, який допомагає дорослим зрозуміти, що відбувається з їхньою дитиною і з ними. Психолог працює з актуальним станом дитини і батька, проводить первинну діагностику, задає питання про життєві ситуації і структуру сім'ї. У процесі спілкування психолог допомагає батькові чи матері (педагогу або дитині) усвідомити свою проблему, зрозуміти її причини та знайти рішення.

Психолог постійно взаємодіє з педагогами закладу дошкільної освіти і проводить **роботу з таких напрямків:**

- лекції для педагогічного складу з метою підвищення психологічної грамотності;
- допомога у створенні сприятливої атмосфери в колективі;
- допомога в налагодженні взаємин вихователя з вихованцями;
- вирішення конфліктних ситуацій в колективі;
- психологічна допомога працівникам дитячого садка.

У час, коли наша країна веде війну із росією, коли психологічно травмованими стають і дорослі, і діти, вкрай необхідною стає гуманізація освіти. Необхідною умовою такої гуманізації є створення оптимального педагогічного спілкування - такого спілкування педагога з дітьми, яке забезпечує ефективні умови для розвитку особистості і творчого потенціалу дітей. Але чи буде педагогічне спілкування оптимальним, чи буде сприяти прояву найкращих гуманістичних сторін психічного світу дитини і забезпечить їх розвиток, в основному залежить від педагога - від ступеню розвитку його психологічної культури і професійності.

Я працюю у закладі дошкільної освіти практичним психологом 18 років, мені було цікаво спостерігати **за взаємодією вихователів з дітьми**. Спостерігаючи за ними, я ставила собі запитання і намагалась знайти відповідь: у групі два вихователі, чому діти з одним вихователем відкриті, слухаються і «чують» його, а з іншим вихователем немає контакту, порушують дисципліну, їм не цікаво. І зрозуміла, що багато залежить від самого педагога, від того, чи встановив він контакт з дитиною чи ні. Спостерігаючи за спілкуванням вихователя з дітьми, я, як практичний

психолог, відразу могла визначити стиль спілкування: авторитарний чи демократичний. Для цього не потрібні були ніякі діагностичні матеріали. Коли вихователь використовує авторитарний стиль у роботі із дошкільнятами, діти бояться такого педагога, вони не можуть проявляти вільно свої емоції, вони сковані, або ж не сприймають дорослого. Чим частіше такий педагог робить зауваження, тим менше діти на нього реагують.

Демократичний стиль у спілкуванні з дітьми – інша справа. Діти тягнуться до педагога, який проявляє помірну строгість. Такий вихователь поспілкується з дітьми на вільні теми, посміється з ними, сяде поруч і пограється з ними в їх улюблену гру. Він не кричить, він може лише трішки підвищити голос, щоб діти зрозуміли, що дорослий не задоволений їх поведінкою. І обговорить відразу поведінку з ними. Такого вихователя хочеться слухати.

Щоб встановити контакт з дітьми, потрібно багато: це і демократичний стиль спілкування, проникнення у різноманітний дитячий світ, і навчання через гру. Адже гра - найбільш доступний для дитини вид діяльності, своєрідний спосіб переробки отриманих вражень. Ігри доставляють дітям радість від задоволення потреби в русі, в наслідуванні. Малюкам подобається і сам процес спорудження будівлі з будівельного матеріалу - або з піску, в той же час помітна радість від результатів докладених зусиль, вияву самостійності, фантазії. А вихователь, взаємодіючи з дитиною у процесі гри, налагоджує із нею контакт.

Протягом багатьох років, спостерігаючи за взаємодією дорослого і дітей, і виявивши проблеми педагогічних працівників, я розробила **діагностичний інструментарій методики**, метою якої було визначити, якому ж вихователю в групі дитина віддає перевагу.

Наприклад, у групі працюють Алла Петрівна і Ольга Василівна. Кожна з них хоче заради цікавості дізнатися, кого ж діти більше люблять. Якщо Алла Петрівна проведе таке опитування з дітьми, питаючи: «Хто тобі з вихователів найбільше подобається?» дитина відразу скаже: «Ви!». Те ж саме діти скажуть і Ользі Василівні: «Ви!». Чому так відбувається? Діти під впливом одного дорослого, знаходячись наодинці з ним, скажуть те, що хоче почути дорослий.

Хоча, були випадки, коли діти обирали одночасно двох вихователів. Це рідкість. Тому, що діагностику повинен проводити практичний психолог. З кожною дитиною індивідуально. При спілкуванні з психологом діти почувають себе розкутими, розслабленими і відкритими.

Після проведення діагностики обробляються результати, хто з вихователів менше отримав симпатії з боку дітей, хто більше. І розробляються рекомендації тому вихователю, який отримав найменше симпатій з боку дітей.

Л.В. Шкребтiєнко,

учитель початкових класiв Черкаської спецiалiзованої школи I-III ступенiв №20 Черкаської мiської ради

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ СЕРІЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ З ПЕСИКОМ ПАТРОНОМ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

ЗУСТРІЧ 1

Тема. Що для мене означає війна? Знайомство з песиком Патроном

Мета: формувати відчуття приналежності до українського суспільства, узагальнити уявлення дітей про війну; формувати віру у швидку перемогу над окупантами; вправляти в умінні підтримувати одне одного в складних ситуаціях; сприяти поліпшенню психологічного клімату в класі.

Хід зустрічі

Вітання

Учитель. Я бажаю здоров'я, радості, знань всім тим, хто ліворуч від мене.

Я бажаю здоров'я, радості, знань всім тим, хто праворуч від мене.

Я бажаю здоров'я, радості, знань всім тим, хто попереду від мене.

Я бажаю здоров'я, благополуччя всім людям, що живуть у моєму місті.

Я бажаю здоров'я, щастя, злагоди та миру всім людям України.

Я бажаю здоров'я, щастя й миру всім людям планети Земля.

(Діти стоять у колі, передаючи рухами слова вірша.)

Обмін інформацією

Вправа «Абетка асоціацій»

Учитель. Ми бажаємо миру всім людям, бо розуміємо, наскільки він важливий для щасливого життя. В Україні щасливе життя закінчилося 8 років тому, коли у нас розпочалася війна. А 24 лютого 2022 року росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну. І зараз війна триває.

Війна завжди була для людей одним із найбільших лих протягом всієї історії. А що вона означає війна для вас? Давайте складемо абетку асоціацій до слова «ВІЙНА».

А – агресія, армія

Б – битва, біль, боротьба

В – вибухи, вбивство

Г – голод, горе

Ж – жорстокість, жах

З – зброя, залякування

Складання сенкану

Учитель. Давайте спробуємо скласти вірш-сенкан до слова «ВІЙНА».

Приклад:

ВІЙНА

Страшна, жахлива

Лякає, вбиває, грабує

Війна – це загублені життя.

Біль

Знайомство з песиком Патроном

Учитель. До нас завітав гість. Це найвідоміший український песик-сапер Патрон. (Можна використати іграшку або малюнок). Він став справжнім героєм,

адже мужньо допомагає нашим рятувальникам розмінювати території України. Завдяки своєму потужному носу Патрон знайшов понад 250 мін і снарядів.

Привіт, малята! Я – пес Патрон!

Вибухівку шукати я чемпіон.

Я пес-рятувальник і пес-волонтер,

а ще я умілий песик-сапер.

Учитель. Яка інформація відома вам про славнозвісного пса? (Якої породи? Хто господар? Де мешкає?)

Вправа «Розшифруй анаграму»

Учитель. Добре, що є тварини, які допомагають нам у цей складний час. Але і ми, і дорослі, і діти повинні вміти підтримати один одного і себе в моменти емоційного напруження. Пес Патрон пропонує вам розшифрувати анаграми та зібрати слова підтримки під час війни.

БЕТЕ ЛЯЛЮБТЬ тебе люблять

ЕН МУСУЙ не сумуй

ТРИЙСЯМА тримайся

Я З БОТОЮ я з тобою

ЕН ЛЮХВИЙСЯ не хвилюйся

ИТ ВИЙЛИСМІ ти сміливий

СЕУ ДЕБУ БОДРЕ усе буде добре

Учитель. Чи доводилося вам когось підтримувати під час війни? А хто і як підтримував вас?

Групове заняття

Створення щита Перемоги

Учитель. Пес Патрон пропонує створити щит, який допоможе нам іти до перемоги в цій війні?

(На дошці прикріплений ватман із зображенням щита. Діти по черзі висловлюють свою думку, обґрунтовують її і записують узагальнююче слово на щиті. У центрі записують головні слова, на які діти виходять в процесі виконання вправи - Віра, Любов, Єдність... Готову роботу розмістити в класній кімнаті.)

Гра «Пазли»

Діти об'єднуються в групи і збирають розрізані частинки зображення пса Патрона.

Теми для щоденника вражень:

Що для мене означає війна?

Патрон – легендарний пес-сапер.

Я вдячний/вдячна за підтримку...

ЗУСТРІЧ 2

Тема. Життя – найвища цінність кожної людини. Безпека та небезпека. Подбай про свою безпеку

Мета: формувати у дітей ціннісне ставлення до свого життя та здоров'я; сприяти формуванню бажання і уміння дбати про свою безпеку, не здаватися у складних життєвих ситуаціях.

Хід зустрічі

Вітання

Учитель

Добрий день, малята,

Хлопчики й дівчата.

З давніх пір і понині
Кажуть в нас в Україні
Здоровенькі були!
Другу руку простягни,
Посмішку усім пошли.
Добрий ранок!
Добрий день!
Нашу зустріч розпочнемо!

Вправа «Коло здоров'я»

Діти стають в коло, беруться за руки, запліщують очі і стоять так одну хвилину, подумки бажаючи один одному здоров'я.

Обмін інформацією

Учитель. Продовжимо наші зустрічі із песиком Патроном. Як ви думаєте, діти, що для кожної людини є найціннішим? Обґрунтуйте свою думку.

Безумовно, це – життя. Людське життя дається тільки раз, і кожному дуже хочеться, щоб воно було щасливим, успішним та радісним. Таким було життя і у нас до війни, і у песика Патрона.

*Зовсім недавно я грати любив
м'яча і трохи котів.*

*Проте завершилась яскрава пора,
до нас в Україну увірвалась війна.*

Учитель. 24 лютого 2022 року, коли росія здійснила повномасштабне військово-терористичне вторгнення в Україну, у нашій державі указом Президента введено воєнний стан. Військові дії країни-агресора завдали великих втрат нашій країні, загинули тисячі українців... На жаль, військові дії продовжуються на території України і зараз. Саме тому, нам потрібно бути максимально обережними, дотримуватися правил поведінки в умовах воєнного стану. Зараз у нашій країні надзвичайна ситуація. Як ви це розумієте?

Надзвичайна ситуація — порушення нормальних умов життя і діяльності людей, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Складання асоціативного куца

Учитель. Песик Патрон цікавиться, чи розумієте ви, що таке безпека і що таке небезпека? Поміркуйте, які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слова «БЕЗПЕКА», «НЕБЕЗПЕКА»?

Отже, **безпека** – це коли ніщо не загрожує твоєму життю та здоров'ю. **Небезпека** – це ситуація, коли щось або хтось може тобі зашкодити.

Песик Патрон один із тих, хто дбає про нашу безпеку. А хто ще турбується про нас у час небезпеки?

Песикові Патрону цікаво, чи може дитина сама подбати про свою безпеку?

Так, може. Для цього потрібно знати та дотримуватися правил безпечної поведінки під час війни. А якщо і потрапляєте в складну ситуацію, то ніколи не здаватися і не опускати рук. Якими б не були обставини, вихід завжди є і іноді дуже несподіваний. Послухайте притчу про двох жабок.

Одного разу дві жабки гралися, стрибали, аж поки впали у глечик зі сметаною. І почали тонути. Але ж тонути їм, звісно, не хотілося, і тоді стали вони плавати й борсатися. У глечика були дуже слизькі й високі стінки, і жабкам було аж ніяк звідти не вибратися.

Одна жабка думає: «Все одно мені звідси не вилізти, нащо ж мені дарма борсатися, краще вже одразу потонути.» Подумала так і потонула.

А друга жабка думає: «Е, ні, потонути я завжди встигну, я краще ще трохи поборюся, поплаваю, хто знає, може воно щось із того й вийде». Тільки – ні, нічого не виходить, як не плавай, далеко не відпливеш. Проте не здається жабка. «Нічого! Адже я ще жива – отже, треба жити!» З останніх сил бореться хоробра жабка зі своєю жаб'ячою смертю, дригає

лапками і думає: «Ні, не здамся!» Як раптом – що таке? Під ногами у жабки не сметана, а щось тверде, наче земля. Подивилася вона униз і здивувалася: грудка масла! «Адже це я сама, своїми лапками з рідкої сметани тверде масло збила!» – зраділа жабка. «Отже, добре я зробила, що одразу не потонула!» Подумала жабка так та й вистригнула з глечика.

Учитель. Яка жабка розуміла, що життя – це найголовніша цінність? Обґрунтуйте свою думку.

Так, перемагає той, хто не здається. З будь-якого, здавалося б, безвихідного становища, потрібно завжди шукати вихід, не втрачати надії, не зневірюватися, а намагатись заспокоїтись та тверезо оцінити ситуацію.

Групове заняття

Складання портрета зловмисника

Учитель. А ще краще запобігати виникненню небезпечних ситуацій. Песик Патрон закликає вас бути максимально обережними. На вулиці та спілкуючись в соціальних мережах, уникайте незнайомих людей, бо серед них можуть бути зловмисники. Давайте складемо портрет зловмисника. Який зовнішній вигляд, які ознаки, яка поведінка людини-зловмисника?

Роз'єднайте слова і прикріпіть їх у контурах людини. (Контур людини накреслений на дошці, слова надруковані на аркушах.) нервовий агресивний розгублений злий занадто люб'язний

Хочевипитатиінформацію

Дочогосьнамагаєтьсяхилити

Хочепідкупитиобіцяєподарунки

Проситьнеговоритибатькам

Завжди будьте пильними, довіряйте лише добре знайомим людям.

Складання пам'ятки

Пам'ятка «Як діяти, якщо ти опинився в небезпечній ситуації»

1. Оціни рівень небезпеки. Якщо ситуація загрожує твоєму життю, часу на роздуми немає, дій негайно.
2. Якщо загрози життю немає, спочатку заспокойся.
3. Якщо сам впорався з ситуацією, склади план дій і виконуй його.
4. Якщо тобі потрібна допомога, звернися до рятувальних служб, родичів, сусідів, випадкових перехожих.
5. Якщо допомога не надходить, не втрачай надії, ситуація може змінитися на краще наступної миті!

Учитель. Щоб краще запам'ятати, як діяти в небезпечній ситуації, давайте складемо пам'ятку.

Діти об'єднуються у групи і з окремих речень (надрукованих на аркуші) утворюють логічний ланцюжок дій у разі небезпечної ситуації (нумерація відсутня).

Теми для щоденника вражень:

- Щасливі хвилини мого життя.
- Якщо мені загрожує небезпека, то я ...
- Чого мене навчила притча про жабок.

ЗУСТРІЧ 3

Тема. Правила безпечної поведінки від песика Патрона

Мета: формувати навички безпечної поведінки під час війни у місті, за містом, у ситуації, коли побачив підозрілий предмет; учити осмислювати і оцінювати ситуацію та приймати рішення, які захистять від небезпеки; розвивати творчу уяву, навички володіння жестами і мімікою.

Хід зустрічі

Вітання

Учитель.

Добридень, мати Земля! Прийми нашу любов і побажання миру, злагоди і процвітання!

Добридень, чиста Вода! Прийми нашу любов і побажання джерельної чистоти і благодаті!

Добридень, життєдайне Повітря! Прийми нашу любов і найкращі побажання!

Добридень, ласкаве Сонечко! Прийми нашу любов і побажання посилати на Землю промені сили, натхнення і здоров'я! (Слова вчителя супроводжуються рухами.)

Спробуйте відчути міць природної енергії, яку нам дають Сонце і Земля, Віра, Надія, Любов.

Руханка з песиком Патроном (<https://www.youtube.com/watch?v=mumfSs2bP6Q>)

Учитель. Знову сьогодні у нас в гостях песик Патрон. Він з подарунком для вас, веселою руханкою.

Обмін інформацією

Учитель. Сьогодні ми з песиком Патроном ідемо на прогулянку. Уявімо, що ми виїхали за місто. Ось ліс, ось зелені поля, ось стежка між ними, узбіччя біля стежки – як вам здається, чи безпечно тут? Чи можна далі продовжувати свій шлях? Обґрунтуйте свою відповідь.

У лісі, на узбіччі стежок і доріг, у полях, у траві можуть ховатися міни чи інші предмети, які можуть вибухнути. А це дуже небезпечно. Песик Патрон нам щось хоче сказати.

Якщо ви з друзями ідете гуляти,

Уважно дивіться куди наступати,

Багато предметів ти можеш знайти

Та можуть вони небезпечно нести.

Учитель. Тепер, усюди і завжди потрібно бути уважними. Навіть у тих місцях, які раніше були знайомими й безпечними – тепер може чатувати небезпека. Щоб вберегти себе, своїх рідних та друзів песик Патрон пропонує вивчити правила безпеки. Знайомтеся!

№1. Будь уважним! (Показуємо руками, ніби дивимось у бінокль.)

№2. Не підходь! (Показуємо правою рукою долоню.)

№3. Не чіпай! (Руки навхрест.)

№4. Поклич дорослого і зателефонуй 101! (Показуємо, ніби телефонуємо.)

Учитель. А зараз усі разом повторимо наші дії використовуючи руки.

Перегляд мультфільму «Україна про міну безпеку: лісовий скарб» (<https://www.youtube.com/watch?v=V5JZWI8TrEY>)

Учитель. Чи все правильно зробив хлопчик? Чи врятував він своїми діями життя свого котика і своє? Який номер набрав на телефоні?

Песик Патрон пропонує вам у телефоні записати номер, який будемо використовувати, коли телефонуватимемо за допомогою. (Діти на намальованому телефоні записують номер 101.)

А ми продовжимо нашу прогулянку з Патроном на дитячий майданчик. Скільки всього розкидано! М'яч, машинка... Чи безпечно тут? Чи можна гратися на цьому майданчику?

Ні, не можна! Небезпечно! Давайте пригадаємо правила від песика Патрона. (Діти повторюють правила з рухами.) Беремо у руки мобільки і телефонуємо 101. А що потрібно сказати?

- Доброго дня! Мене звуть Дмитро. Ми виявили на дитячому майданчику міну, приїжджайте. (Назвати адресу)

Перегляд мультфільму Пес Патрон: Правила поведінки на замінованих територіях (<https://www.youtube.com/watch?v=cR0rXKcfDt4>)

Учитель. За номером 101 викликають спеціально підготовлених людей, які знають, як знешкоджувати міни та інші вибухонебезпечні предмети. Песик Патрон знайомить нас із своїми колегами – рятувальниками. Це люди, які працюють у Державній службі з надзвичайних ситуацій.

Рятувальники закликають! Ідучи на прогулянку не підходьте далеко від дому! Знаходячись на вулиці не підходьте та не торкайтесь до невідомих речей! Навіть звичайні побутові предмети можуть бути заміновані, тому не беріть у руки іграшки, коробки, телефони, цінні речі тощо. Побачивши будь-які підозрілі предмети, будь ласка, повідомте дорослих! Прогулянки в лісі – заборонені!

Учитель. Діти, ви дуже допоможете песику Патрону і рятувальникам, якщо навчитесь застосовувати вивчені сьогодні 4 правила. Давайте їх повторимо. (Діти повторюють правила з рухами.) Пропоную домалювати герою бінокль, яким він відтепер роздивлятися.

3. Групове заняття

Вправа «Театр пантоміми»

Дітям потрібно за допомогою пантоміми розіграти невеличку виставу. Спочатку учні обирають собі ролі. Потім учитель читає розповідь, а діти за допомогою міміки і жестів відтворюють почуте.

Прогулянка в лісі

Зранку ми з друзями вирішили прогулятися в лісі. Тут нас зустріли осика, вільха, дуб, береза, які злегка шурхотіли своїми листочками. Біля коренів дерев бігали мурашки. Поряд з нами стукав дятел, а вдалині закувала зозуля. А он в бік хаші побіг, плутаючи сліди, полохливий сірий зайчик. Легкий вітерець гойдав стебла дикої конюшини й ромашок. Повз нас пролетів великий яскравий метелик. Своєю появою ми злякали білку. Відчувши небезпеку, з блискавичною швидкістю вона злетіла на дерево. А скільки тут росте різноманітних грибів! Ось ховаються в траві міцні боровики. На низьких пенечках туляться одне до одного опеньки. У кущах в густій траві ми побачили їжачову родину. Коли ми наблизилися, їжачиха і маленькі їжачки згорнулися в клубок. На тлі трави чотири клубочки виглядали майже непомітно. А це що? Це теж їжачок? Ні, це якийсь дивний незнайомий предмет з проводами, чи антеною, з прив'язаною мотузкою, чи дротом, а зсередини нього доноситься клацання. Що будемо робити? (Діти повторюють правила з рухами.)

Гра «Продовж речення»

1. У кущах, на полях, де трави по коліна
Може ховатись небезпечна...(міна)
2. Не гуляй на полях та узбіччях доріг,
Не ходи у зруйновані хати,
Небезпечний снаряд там залишиться міг
і він шкоду може...(завдати)
3. Будь обережний, під ноги дивись
І покинутих місць...(стережись)
4. Ти маєш, малюче, всі правила знати,
У лісі чи в полі тепер...(не гуляти)
Уважно слідкуй, куди наступати,
Уламки металу у руки...(не брати)
5. Будь уважним – себе бережи
Й до перемоги ти вперто...(іди)

4. Теми для щоденника вражень:

Чотири правила безпечної поведінки від Патрона. Якщо я побачу підозрілий предмет... Чому так важливо виконувати правила безпечної поведінки?

ЗУСТРІЧ 4

Тема. Коли звучить сигнал повітряної тривоги

Мета: сприяти розвитку навичок безпечної поведінки та чітких дій під час повітряної тривоги; сприяти поліпшенню психологічного клімату в класі;

розвивати творчу уяву і фантазію; виховувати повагу та уважне ставлення одне до одного.

Хід зустрічі

Вітання

Учитель. Доброго ранку, ліси і поля,
Доброго ранку, Україно моя!
Доброго ранку, ріднесенька школо!
Доброго ранку, земле моя!
Доброго ранку, діти веселі,
Доброго ранку! Всім миру й тепла!

Створімо гарний настрій. Знайдіть мовчки очима сусіда й посміхніться так, щоб стало приємно і йому, і вам. Дякуємо за позитивний настрій!

Обмін інформацією

Учитель. Сьогодні ми поговоримо про повітряну тривогу.

Якщо почув тривогу ти,
Пес Патрон може допомогти!

Швидко правила згадай

Не панікуй і в укриття тикай!

Що ж робити, коли ви почули сигнал повітряної тривоги? Пес Патрон нагадає основні правила під час повітряної тривоги. А щоб краще їх запам'ятати, запишемо їх на саморобних долоньках.

Діти обводять на аркуші паперу свою долоньку і пишуть на кожному пальчику по одному правилу.

Перегляд мультфільму «Що робити, коли лунає сирена?» (<https://www.youtube.com/watch?v=mbrScAMusbk>)

Групове заняття

Гра «Пазли»

Учитель. Пес Патрон пропонує запам'ятати, як треба себе поводити в укритті. Складіть пазли і прочитайте правила від песика Патрона. (Діти об'єднуються в групи, складають із частинок пам'ятку, потім читають її.)

Учитель. Ще одна добра порада від Патрона. Візьміть із собою в укриття іграшку-супергероя. Виберіть маленьку іграшку або талісман, який ви зможете покласти в кишеню. Це може бути

навіть мушля з відпустки на морі або камінчик із рідного двору. Також такий талісман можна виготовити разом з батьками. У хвилини, коли буде страшно чи самотньо, ви можете брати цю іграшку в руки, розмовляти з нею, розповідати їй про свої почуття.

Вправа «Намалюй свою фортецю»

Учитель. «Побудуємо» захист нашої класної кімнати. Намалюйте на ватмані замок чи фортецю. Зверніть увагу на кордони цієї фортеці, як їх можна посилити, захистити. Можна використовувати олівці, фарби, фломастери, будь-які матеріали.

Теми для щоденника вражень:

Коли звучить сигнал повітряної тривоги, я...
Чому так важливо бути в укритті?
Мені допомагає заспокоїтись...

ЗУСТРІЧ 5

Тема. Здобуде перемогу Україна, і знов настане мир на нашій землі. Підсумкове заняття

Мета: повторити основні правила поведінки під час війни; формувати громадянські якості: єдність та патріотизм; сприяти розумінню дітьми думки, що перемога залежить від кожного з нас; розвивати уяву, віру в свої можливості; виховувати почуття любові, відповідальності, вдячності.

Хід зустрічі

Вітання

Учитель.

Доброго здоров'я, діти, доброго вам дня!

Хай вам ясно світить сонце у вікно щодня.

Хай сміється мирне небо і дивує світ.

А Земля нехай дарує вам барвистий цвіт.

Вправа «Дотягнись до зірок»

Усі, стоячи в колі, заплющують очі й роблять три глибокі вдихи та видихи. Потім уявляють, що над ними нічне небо, повне зірок. Необхідно відшукати яскраву зірку, яка асоціювалась би із власною мрією. Далі діти поступово простягають руки до неба, ніби намагаються торкнутись до своєї зірки. Після закінчення вправи можна обговорити свої «зірки».

Обмін інформацією

Учитель. Звичайно, головна наша мрія і головне наше бажання, щоб швидше настала перемога. Думаю і песик Патрон Патрон хоче пошвидше повернутися до мирного життя. Та боротьба із ворогом триває. Наші захисники й захисниці роблять неймовірні речі на фронті - знищуючи живу силу і техніку ворога. Вони запекло обороняються від окупанта і переходять у контрнаступи. На наших заняттях ми згадували людей, які дбають про нашу з вами безпеку. А давайте поміркуємо, що можемо зробити ми задля нашого безпечного майбутнього.

Все, що робить кожен з нас - частина великого. І ви теж повинні долучатися і наближати нашу країну до перемоги. Наприклад, можете плести разом з батьками маскувальні сітки, кікімори, виготовляти обереги для наших героїв, писати їм листи, малювати малюнки, які зігріватимуть і захищатимуть їх під час обстрілів.

А ще потрібно дбати про свою безпеку щодня і щогодини. Сьогодні у нас підсумкове заняття. Отож, песик Патрон хоче дізнатися, як ви засвоїли правила поведінки, яких треба дотримуватися під час війни.

Гра «Плесни-тупни»

Учитель. Якщо ви погоджуєтеся з думкою, плесніть, а коли ні – то тупніть. (Правильні відповіді виділено курсивом.)

- Довіряй тільки близьким знайомим (батьки, родичі, друзі, сусіди, вчителі тощо).
- Ти можеш довіряти будь-кому, адже у війну тобі всі допоможуть.
- Не погоджуйся на пропозиції незнайомих людей.
- Не ігноруй звуки сирен, сигналів про повітряну тривогу чи іншу тривогу.
- Ти можеш не реагувати на звуки сирен, якщо з тобою хтось є.
- Не виходь під час повітряної тривоги на вулицю, можна лише у випадку, щоб дістатися безпечного місця (укриття).
- Ти можеш вийти під час тривоги в безпечне місце на вулиці.
- Обговори з дорослими де знаходяться пристосовані для укриття місця.
- Категорично забороняється піднімати чи переносити іграшки, мобільні телефони та інші речі, які ви побачили на вулиці та обов'язково повідомте про свою знахідку дорослих.
- Ти можеш підняти знахідку на вулиці, якщо поруч є дорослий.

• Я можу гуляти в лісі з друзями і не казати про це батькам.

• Я обов'язково зніму не відео, якщо побачу військових, військову техніку, масові заворушення, стрілянина та викладу в Інтернет.

Учитель. Дуже добре! Ви маєте пам'ятати, що ваша безпека – у ваших руках! Тому вам треба знати ці правила, аби захистити себе, а, можливо, і своїх рідних.

Групове заняття

Учитель. Бережіть себе і любіть нашу рідну неньку Україну!

Любіть Україну, як сонце, любіть,

як вітер, і трави, і води,

В годину щасливу і радості мить

Любіть у годину негоди!...

Любіть Україну ві сні й наяву,

вишневу свою Україну,

красу її вічно живу і нову,

і мову її солов'їну.

В. Сосюра

Вправа «Вінок любові до України»

Учитель. Давайте подаруємо нашій рідній Україні найкращі побажання. Складемо віночок із наших люблячих сердець.

На дошці прикріплена карта України. Діти вирізають з паперу сердечка, пишуть на них побажання (наприклад, миру, сили, процвітання, мудрих людей, здобутків), розмальовують їх і прикріплюють на карті по контуру країни.

Учитель.

Настане день і зацвіте калина

І заспівають ніжно солов'ї.

Здобуде перемогу Україна

І знов настане мир на нашій землі!

Надія Калапунь

Ось і добігли до кінця наші зустрічі з песиком Патроном. Але він обов'язково до нас ще не раз завітає. Патрон сподівається, щоб ви запам'ятали правила безпечної поведінки, а, головне, будете їх обов'язково дотримуватися.

Вправа «Дякую песикові Патрону»

Учитель. Розфарбуйте або намалюйте песика Патрона і напишіть, за що ви йому дякуєте.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкретієнко Л.В. Проект «Подорож країною Здоров'я»: навч. посіб. Черкаси, 2018. 278 с.
2. Ранкові зустрічі. 2 клас. I семестр. / авт.-упоряд. С.В. Сигида. – Х. : Вид. група «Основа», 2019.
3. Ранкові зустрічі. 2 клас. II семестр. / авт.-упоряд. С.В. Сигида. – Х. : Вид. група «Основа», 2019.
4. Малюнок пса Патрона. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/16/248277/>
5. Малюнок пса Патрона. URL: <https://bit.ly/3sRf2Mn>
6. Надзвичайна ситуація. Вікіпедія. URL: <https://bit.ly/3zCoWVZ>
7. Притча про двох жабок. URL: https://xn--80aauc.xn--j1amh/dvi_zhabki.html
8. Пам'ятка: як діяти в небезпечних ситуаціях. URL: <http://oirop.ed-sp.net/?q=node/13492>
9. Урок із мінної безпеки. URL: <https://uni.cf/3DujGI>
10. Картинки. URL: <https://bit.ly/3h8mPCL>
11. Віршики про песика Патрона. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rsv5qs8g3dU>
12. Іграшка-талісман. URL: <https://bit.ly/3TZXjOV>
13. Намалуй свою фортецю. URL: <https://bit.ly/3FFJp02>
14. Розмальовка песика. URL: <https://bit.ly/3WnXdSK>

Н. Є. БАХАРЄВА,

заступник директора з виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №18 імені В'ячеслава Чорновола Черкаської міської ради Черкаської області

І РОЗКВІТНЕ УКРАЇНА СИЛОЮ ЄДНАННЯ!

РОЗРОБКА ПАТРІОТИЧНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ СЕРЕДНІХ І СТАРШИХ КЛАСІВ

*Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.*

П. Тичина

Мета: ознайомити учнів з історією здобуття державності України, формувати повагу до її символів; розвивати прагнення берегти та захищати рідну країну, мати активну життєву позицію; виховувати почуття патріотизму.

Обладнання: сцена святково оформлена: державна символіка України, вишиті рушники. На екран висвітлюється образ Богородиці. Звучать

позивні, гасне світло, по обидва боки сцени виходять хлопчик і дівчинка зі свічками.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Дівчинка

*Діва Пресвятая, Матір матері,
Пригорни до серця всіх своїх синів,
Освіти їм душі світлом золотим,
Виповни любов'ю неспокійний дім.*

*Хлопчик
Научи, як землю вберегти від зла,
Розумом, діянням і крилом тепла.
Зоряна Богине, сонцем доброти,
Землю України щастям освіти.
Звучить музика. Голос за сценою*

Диктор

*Тобі, Україно, мій мужній народе,
Складаю я пісню святої свободи,
Усі мої сили і душу широку
Й життя я віддам до останнього кроку,
Аби ти щаслива була, Україно,
Моя Батьківщино!*

З обох боків виходять ведучі, 1 хлопчик і 1 дівчинка в українських костюмах. На фоні ліричної музики і відео <https://youtu.be/Pu8tL3ptXRM>

Ведучий 1. Україна – це отча земля, рідний край. Її не обирають, вона, як і мати – твоя доля. Україна! Країна хвилюючої краси, радості і печалі, розкішний вінок з рути і барвінку, чорнобривців і калини.

Ведучий 2. Наша держава розташована в центрі Європи. Через усю Україну з півночі на південь протікає могутній Дніпро – одна з найбільших річок Європи.

Ведучий 1. На берегах Дніпра розташована столиця нашої держави, її серце – місто Київ.

Ведучий 2. З півдня Україну омивають моря – Чорне і Азовське.

Ведучий 1. На заході здіймаються у небо вершини Карпат. На півночі територія покрита густими лісами.

Ведучий 2. А далі на південь природні пейзажі змінюються, переходять у вільні степи...

Ось така дивовижна наша ненька Україна.

Ведучий 1. Справді, немає у світі кращого неба, ніж небо України. Високе, мов наш дух, воно благословляє свою Україноньку, береже у віках її материнську любов, тому його ніколи не віддалити від рідної землі.

Ведучий 1. Україна – це територія гідності і свободи. Це бентежна історія мужнього народу, що віками боровся за волю, за єдність, за своє щастя.

Учень. Я – українець! Понад усе в житті люблю своїх рідних, лагідну і щирю нашу мову, отчий край, де я виріс, рідну мою землю.

Учениця. Я – українка! Добра господиня, вірна заповітам батьків і дідів наших, славна берегиня свого роду й України.

Разом. Україна – це наша Батьківщина!

Звучить запис пісні Т. Петриненка «Україно» з відеокліпом <https://www.youtube.com/watch?v=Yv9W-IM83bY> (2:24)

Ведучий 1.

*Так би, людоньки, вік нам жити,
Набиратись духовних сил,
Бога славить, дітей ростити,
Світла прагнути і краси!*

Ведучий 1. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила рішення епохальної ваги – проголосила Акт незалежності української держави. Свої символи, своя, найкраща у світі рідна українська мова, своя суверенна держава, Конституція – це те, до чого ми йшли крізь століття, долаючи перешкоди. Але виявилось, що випробування для нас тільки починаються. Зухвала російська держава вичікувала зручного моменту, щоб знову посягнути на нашу святу землю.

Ведучий 1. Кремлівська влада та колишні керівники України, які знищили українську армію, приготували для українців ще одне страшне випробування – ВІЙНУ!

Ведучий 1. Ніхто не міг уявити, що у 21 столітті розпочнеться вбивча війна між народами. Російська армія, прикриваючись гаслом про захист російськомовних українців від фашистської хунти, розпочала знищення України зі Сходу.

Ведучий 1. Розпочалась неоголошена війна. Розпочалась мобілізація цвіту нашої держави – молодих хлопців, татусів, братів, сусідів у зону АТО для захисту кордонів і цілісності Української держави.

Один куплет пісні «Ой, у лузі червона калина...»

<https://www.youtube.com/watch?v=Sw8V92gH71w> (0:52)

Ведучий 1

*Боже, дай усе це винести, не впасти,
Набратись мудрості одвічної і сили.
Рятуй народ мій, Україну від напасті.
Розчисти зло, котре так підло натрусили.*

Ведучий 1

*Нові загарбники чи юди
Війну несуть за срібняки...
І піднялись в єднанні люди,
Щоб рідні захистить стежки.*

Ведучий 1

*Здригнулася земля, зайшлася криком:
«Сину! Збережи і захисти».*

Вийшла мати із іконним ликом: «Йди, синочку. Хто ж, якщо не ти».

Ведучий 1

*Спалахнуло небо, впало крижнем:
«Сину, збережи і захисти»,*

Вийшла жінка з немовлятком ніжним: «Йди, коханий. Хто ж, якщо не ми».

Ведучий 1

*І уже ні сина, ані мужа,
лиш чорніє спалена земля.
Та пліч-о-пліч стали біль і мужність,
Дух і віра, небо і земля.*

Ведучий 1. Але і цього було мало для ворога... 24 лютого 2022 року він змінив наше життя. З повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни, розв'язаної рф 2014 року, участь у якій вона постійно заперечувала.

Ведучий 1. Армія ворога обстріляла прикордонні застави, завдала удари з повітря по понад 40 об'єктах військової інфраструктури майже усіх регіонів України. Одночасно розпочався рух танкових колон і живої сили ворога.

Ведучий 1. Російський напад на Україну став найбільшим випробуванням для нашої країни за весь час її незалежності. Для українців боротьба проти російської навали – це боротьба за майбутнє українського народу, української держави, української нації.

Ведучий 1

*В моїй Україні сьогодні війна,
Небачена людством донині.
Весь світ пробудила страшна новина –
Вночі, о четвертій годині*

Ведучий 1

*Моя Україна – Чорнобиля дзвін
І «Привид» у небі нестримний.*

Це армія наша – безстрашний загін,
Це острів Зміїний.
Палає Херсон, Запоріжжя горить,
Маріуполь і Харків в руїнах.

Та з Києва голос:

«Тримаємо стрій! Моя Україно!»

Відеокліп <https://youtu.be/MNpaKWToZ0M>

Ведучий 1. Кожного дня ми платимо занадто високу ціну за свою свободу і незалежність – життя наших захисників і захисниць, життя дітей, зруйновані долі, міста і села.

Мовчить будинок. Завмерли кроки.

А він ще вчора ростив малят.

Лічили діти на пальцях роки.

Не буде більше у ньому свят.

Ковтнула вирва високі стіни,

Перекосився побитий дах.

У чорних вікнах блукають тіні,

Блукають злидні, блукає страх.

Мовчить будинок. Там тільки вітер

Веде розмови свої пусті.

Там тільки вітер, безхатко вітер

Гойдає люльку на самоті.

Наталя Карпенко

Відео про українських дітей, які постраждали від війни

<https://youtu.be/8ob1hP-21jo> (демонстрація відео під час читання поезії без звуку, звук додається після слів читців)

Ведучий 1. Більше 1097 дітей постраждали в Україні внаслідок збройної агресії РФ. 749 – поранено, 383 дитини загинуло, депортовано 7552, зникла 231 дитина. Усі вони мали мрії... мрії, які зруйнувала війна.

Згадаємо тих, хто перетворився на маленьких янголів. Їхні голоси завжди лунатимуть у наших серцях.

Ведучий 1. Вшануймо пам'ять загиблих хвилиною мовчання.

Хвилина мовчання https://youtu.be/7eg_llqflAc

Ведучий 1. Ніщо так не об'єднує людей, як біда. Сьогодні вона на всіх одна... Війна. Вона стала частиною нашого життя, а перемога у ній стала спільною метою всього українського народу.

Ведучий 1. Окупанти, посягнувши на українські землі, сподівались захопити вільний народ за декілька днів, але звитяга, сміливість та хоробрість українського воїна, єдність, віра та любов українського народу не припиняють дивувати світову спільноту. Волонтерський рух, єдність політичних сил, допомога і надання прихистку мешканцям з окупованих територій – ці чинники є силою єдності народу на шляху до ПЕРЕМОГИ.

Коли нас нищать, а ми ще живем,

Коли нас палять, а ми квіти сієм,

Це значить, що міцнієм з кожним днем

І не втрачаєм світлої надії!

Коли нас хочуть запрягти в ярмі,

А ми свій дух гартуємо у герці,

Це означає, що ми все ж живі,

Живем з міцною вірою у серці!

Коли врожайні ниви у воєні,

А ми стрічаєм осінь короваем,

Це значить не спіткнулись на стерні,

Тугий вінок достатку заплітаєм!

Коли сирена серце в нас вийма

І тугою проноситься над краєм,

Гуртуємося силами всіма

І славень свій натхненно заспіваєм!

Коли кровавлять, зранені серця,

Кругом болючі втрати та руїни,

Не зйдем з поля бою до кінця

В ім'я прийдешнього та України!

...Хай синьо-жовтий прапор майорить!

Помимо болю, смутку та тривоги

Ми віримо: настане світла мить,

Мить нашої святої Перемоги!

А. Перехрест

<https://youtu.be/2XosM7DiTNQ> На сцену виходять ведучі та Україна – Мати (дівчина в українському вбранні)

Ведучий 1. Ми, українці, виборюємо своє право жити в майбутньому як нація, що спроможна самостійно обирати свій шлях розвитку. Сучасна творчість митців стоїть на захисті нашої культури, самобутності, і несе у світ меседж: «Україна – це незалежна, вільна країна, яка бореться за себе і за увесь світ зі злом – рашизмом, та обов'язково перемаже у цій битві».

Ведучий 1. Наша Батьківщина перемагає на багатьох фронтах. Країни світу стали справжніми друзями України в період війни. Ми змогли згуртувати навколо себе Європу та весь світ. А це велика перемога й могутня наша зброя. Ніщо не може подолати Україну! Перемаже й розквітне Україна силою єднання!

Мати - Україна.

Я – Україна!

Лиш перед Богом я на колінах.

Кличу вас люди зліва і справа

В святу Державу, в мою Державу!

Єднайтесь, сестри, єднайтесь, браття,

Пора звільнитись нам від прокляття!

О, мій народе, пресвятий і бойовий, і трудовий,

Талановитий, мій народе!

Усі серця свої відкрий для віри, правди і свободи!

Ведучий 1

Я вірю, Вітчизно, ти станеш на ноги,

Махнуть золотистим крилом рушники,

І щастя затьмить всі печалі й тривоги

На вічні роки і прийдешні віку!

Ведучий 1

Ми вірим в майбутнє твоє, Україно! –

Говорять сьогодні дорослі й малі.

Бо ти в нас – найкраща, бо ти в нас єдина,

Немає такої, як ти, на землі.

Разом: Все буде Україна! Героям слава! **<https://youtu.be/PRtve200Q9I>**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарас Петриненко Україна. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yv9W-IM83bY>
2. Трух Григорій, Чернецький Степан. Ой у лузі червона калина. <https://www.youtube.com/watch?v=Sw8V92gH71w>
3. На землі, в повітрі і на морі | Новий Супер Хіт України. URL: <https://youtu.be/MNpaKWToZ0M>
4. Українські діти, які постраждали від війни | Як тебе звати 2022. URL: <https://youtu.be/8ob1hP-21jo>
5. Вшанування пам'яті загиблих - загальнонаціональна ХВИЛИНА МОВЧАННЯ в Україні. URL: https://youtu.be/7eg_llqflAc

Г.П. МУЛЬЧЕНКО,

учитель зарубіжної літератури Вишнопільської ЗОШ I-III ступенів
Тальнівської міської ради Черкаської області

"ТИ – ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ" УСНИЙ ЖУРНАЛ

Мета: ознайомити учнів з історією України, шляхом становлення незалежності Української держави; розширити і поглибити поняття громадянськості, розвивати в дітей прагнення бути свідомим громадянином, патріотом України; виховувати любов до рідної землі, прагнення своєю працею примножувати здобутки українського народу.

Обладнання: вислови про Україну; українська символіка; букет із чорнобривців, калини, верби; хліб на вишитому рушнику; стенд «Наші захисники»; карта України; презентації та відеоматеріали.

Форма проведення: усний журнал.

Вислови:

*Всім серцем любить Україну свою,
І вічні ми будемо з нею. (В.Сосюра)*
*Свою Україну любіть,
За неї Господа моліть. (Т.Шевченко)*
*Батьківщина без нас обійтися може,
Ми без неї – ніщо. (В.Сухомлинський)*
*Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

(В.Симоненко)

План заходу

1. Вступ. Легенда про Україну.
2. Сторінка перша «Україно! Це твої символи!»
3. Сторінка друга «Незалежність – назавжди!»
4. Сторінка третя «Ми свідки сучасної історії»
5. Сторінка четверта «Я люблю тебе, Україно!»
6. Заключна частина.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Святково прибранна класна кімната: державна символіка, жовто – блакитні повітряні кульки, учні в українському вбранні, на столі хліб на вишитому рушнику і букет квітів, на дошці – вислови про Україну та план заходу.

Учитель. Вітаю вас, дорогі діти, на нашому виховному заході, що має назву «Ти – громадянин України». Розпочати його я хочу чудовою легендою:

Багато планет, різних і таких не схожих одна на одну, створив Бог. Та всі вони були мертві. Але якось набрав Творець пригорщу родючих ґрунтів і голубих вод та й кинув чудодійний дар на планету, що пролітала поблизу. За мить та планета ожила і заграла всіма барвами.

Минуло багато часу, і вирішив Творець провідати ту планету. Дістав він із Божої скрині мішок і склав у нього весь свій скарб: золото і срібло, діаманти й кришталь, руду і сіль, вугілля і граніт... Кинув свій мішок у напрямку живої планети, яку щойно назвав Землею.

Раптом мішок зі скарбом розв'язався, і почали висипатися з нього Божі дари на планету. А найбільше їх потрапило на слов'янську землю. Минули тисячі років. Якось зібрався Творець поглянути на цю маленьку планету. Облетів довкола неї й побачив дивовижний куточок, кращого від якого не було на всій цій Землі. І виукнув Господь: - Це справжній рай!

Ступив на казкову землю, яка так припала йому до душі, і нарік її Україною. Адже в цій назві було слово «рай». Ось так і виникла українська земля, яку сам Творець хотів би мати за рай.

Наша Україна – райська земля безмежних степів, незорих ланів, прадавніх таємничих лісів. Це земля могоутніх і славних предків, які залишили

нам у спадок священні звичаї та прекрасні поетичні традиції, безцінні дари – слово і пісню.

Проїшов деякий час. І вирішив Господь роздати землі державам. Багато зібралось їх біля Божого порогу. І кожна держава сподівалася отримати свою, найкращу часточку на планеті. А потім усі вони, отримавши, що хотіли, розходилися господарювати на своїх, Богом даних, землях. Але до загальної черги не встигла держава Україна. Важко працювала, втомилася і, втомлена, ледве прийшла до Бога. Стала осторонь і не сміє очей підняти. Господь побачив завітчану красуню, покликав до себе і запитав: «Ти спізналась, Україно, поглянь – усі розійшлися зі своїми наділами. Де ти була?»

Працювала, - опустила очі, з яких рясно поспілились сльози – перли, - прости мені, Господи, піду я...

Поглянув Господь на дівчину – Україну, на її спрацьовані руки, на її втомлене, але таке гарне обличчя і відповів:

Знаю тебе, Україно, добре знаю. Знаю серце твоє вразливе та ніжне, знаю душу твою співаючу й просту. Знаю, як ти спиш і прокидаєшся, як плачеш і радієш. Як працюєш важко. Як співаєш щиро. Знаю, як любиш простір і небо, волю і життя. Знаю, бо сам створив тебе такою. Не йди, зачекай...

А Україна йому відповідає:

Якщо немає в тебе, Господи, землі для мене, піду я. не забирай ні в кого, щоб мені дати. Мені чужого не потрібно...

Господь погладив схилену голову заплаканої дівчини – України і відповів:

Не журись, Україно. Посміхнись і радій. І співай пісню гарну! Нову пісню. Тому, що вподобав я тебе і не дам тобі сумувати! Є у мене земля! Моя земля. Залишив її собі, але з радістю віддам тобі! Пануй, господарюй, працюй і радій! Це земля, де перегукуються степи з небом, а зоряний простір вкриває собою тишу дерев, де гори шепочуться з ріками, а у небі співає жайвір. І сонце там особливе, і люди надзвичайні. Твої люди, Україно! Живи і радій! А я з цього часу буду назавжди з тобою. Бо ти та земля, той край, що в серці Могому...

І Україна живе, і знають її людей у всьому світі.

Учитель. Щасливі ми, що народилися на такій чудовій, багатій, мальовничій землі – на нашій славній Україні! Тут жили наші діди і прадіди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду українського, що сягає сивої давнини. Материнський образ України встає з полинових степів і глибинної чорноземної скиби, як барва зоріє із зажури поліських озер, що чистими очима довірливо дивляться на світ, виростає недосяжно на повен зріст із карпатських верховин.

Нема життя без України, бо Україна – це мати, яку не вибирають, бо Україна – це доля, яка випадає раз на віку, бо Україна – це пісня яка вічна на цій землі.

Відеоролик «Це моя Україна»

Учитель. Щоб наш захід пройшов цікаво, пропонує провести його у формі усного журналу.

Отож, **сторінка перша «УКРАЇНО! ЦЕ ТВОЇ СИМВОЛИ!»**

Ми з вами заглянемо в історію нашої Батьківщини, дізнаємося звідки пішла її назва, ознайомимося з її символами. Адже у нашого народу глибоке тисячолітнє коріння. Українці, як і інші народи,

пройшли довгий шлях розвитку. Україна може пишатися своєю древньою величною історією.

Учень. Назва «Україна» зустрічається ще в киево – руський час. Першу згадку про Україну зафіксовано в Іпатіївському літописі 1187 року. Вона пов'язана з Переяславським князівством.

Інше джерело в 1189 році називає Україною частину Галицького князівства, розташовану між Південним Бугом і Дніпром. Цю назву згадували, описуючи події 1213 року, коли князь Данило Галицький відвоював у поляків ряд населених пунктів. У літописах назва «Україна» вживалася паралельно з термінами «Русь», «Київська Русь», а народ називався «руським», «русинами».

На старих західноєвропейських картах, які досліджували вчені Аделунг, Бокачов, Лербер, територія нашої Вітчизни завжди охоплювалася назвою «Україна».

Дуже цікаві факти французького інженера Боплана, який протягом 17 років перебував на Україні і в 1650 році видав книгу «Опис України». Назву «Україна» знаходимо і на великих глобусах.

Назва «Україна» існувала аж до часів Петра I. А пізніше таємним розпорядженням царського уряду в 1863 році було заборонено вживати назву «Україна», наказувалося називати Малоросією, а народ – малоросами. В цей час також вийшов Валувєвський указ про заборону української мови.

Але Україна пройшла всі випробування, лихоліття, сваволю і вистояла. Бо, як писав відомий французький вчений Й.Г.Коль у 1841 році, «Немає найменшого сумніву, що колись велетенське тіло російської імперії розпадеться і Україна стане вільною державою. Час цей наближається поволи, але неухильно. Українці є нація з власною мовою, культурою, історичною традицією. Україна роздерта поміж сусідами. Але матеріал для Української держави готовий: коли не нині, то завтра з'явиться будівничий, що збудує з тих матеріалів велику незалежну Українську державу». І цей час настає. Сьогодні Україна – незалежна, і як інші країни, вона має свої символи – герб, прапор, гімн.

Учениця. Про утвердження нашої державності й самостійності свідчить те, що ми маємо малий герб України – тризуб. Як державний герб України тризуб на синьому тлі введений законом, прийнятим українською центральною радою в Києві у 1918 році. У проекті Конституції, представленому конституційною комісією в жовтні 1928 року, в ст. 9 записано: «Державним гербом Української держави є тризуб золотого барви на синьому тлі. Право вживання тризуба мають виключно державні установи»

Поява тризуба на Україні пов'язана з дохристиянським культом Сонця – Вогню. Він графічно передає єдність жіночого і чоловічого начал, що породжує третю силу – синівське начало. Тризуб здебільшого зображають золотим або жовтим на синьому тлі. Жовто-золотий – це колір небесних світил, сонячного промінця, без якого неможливе життя.

У наш час Верховна Рада України затвердила тризуб як малий державний герб. У статті 20 Конституції України записано: «Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб і Державний Гімн України».

Державними барвами Української держави є барви синя і жовта. Чисте небо – символ миру (синій) та пшеничне поле – символ достатку (жовтий). Синьо-жовте сполучення на українському прапорі – одне з найдавніших. Походить воно від герба Галицько-Волинського князівства – золотого лева на синьому полі.

Наш стяг пшениця у степах під голубим склепінням неба... Він втілює віковічні прагнення нашого народу до миру, праці, краси.

Учень. Пісні Михайла Вербицького на слова Чубинського «Ще не вмерла Україна» судилося стати національним гімном України. Хоч з'явилися й інші патріотичні пісні, які виконували роль гімну. Це «Заповіт» Шевченка, «Вічний революціонер» Франка та багато інших. Проте саме пісня Чубинського і Вербицького змогла об'єднати навколо себе патріотів, одержимих великою метою – побудовою соборної незалежної України.

Звучить Гімн України.

Учениця. Звичайно, скажеш одне слово «Україна» - і в уяві обов'язково постають тополя в полі, хрущі над вишнями, калина в лузі, верба край долини...

КАЛИНА В УКРАЇНІ – символ рідної землі і вічної пам'яті про тих, хто у мужній борні віддав своє життя за щастя і волю народу, тому й садять її на могилах загиблих.

Калина – це і той символ, що пам'ять людську береже, символ безсмертя, невіддільний від життя, це наш духовний світ.

Пісня «На калині мене мати колихала»

Учень. Верба – також символ, який опоетизований в народній творчості і художній літературі. Близько 500 видів верби росте на нашій планеті, а 30 – на Україні.

Дуже любив Україну славний її син Т.Г.Шевченко, який у своїх творах оспівував її красу. 365 разів Кобзар використав слово «калина», а будучи на засланні в Орській фортеці, він посадив гілку верби і викохав її. Для нього вона була уособленням України. А відомий український поет В.Симоненко писав:

А якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.

Учениця. Хліб і рушник – одвічні людські символи. Хліб – сіль на вишитому рушникові були високою ознакою гостинності українського народу.

Хліб був мірилом життя, культури, жоден обряд не обходився без нього. Святість і пошана до хліба передавалися з покоління в покоління дітям і внукам.

Хліб на столі. Зайшовши до хати, возрадуйся йому, віддаймо шану тим, хто зростив його. Хай завжди він буде в хаті, прикрашений вишитим рушником. А найпершою молитвою нашою хай буде хвала хлібові, прохання, щоб він не зачерствів, бо, як мовить народ, коли черствіє хліб, то і черствіють душі.

Учитель. Розмову про Україну та про її символи можна вести без кінця – краю, бо така багата і щедра наша земля, така славна її історія.

Любімо свою землю, випрошуймо у Всевишнього ласки і допомоги, вивчаймо, знаймо і поважаймо її символи, не даймо нікому скривдити її

*Молись, дитино, за Україну,
Що нам безсмертне життя дає.
А по молитві ставай до чину,
Ставай до праці, дитя моє.
Молитва небо здійснює вгору,
Заводить сонце в душі алмаз,
А праця творить землі опору
Та від скорботи рятує нас.*

Сторінка друга «НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – НАЗАВЖДИ!»

Учитель. Україна здобула волю і незалежність. Перед усім світом постала держава з давньою славною історією, оригінальною духовною культурою, зі своїми символами, мовою, чесними, працьовитими, миролюбними людьми – українським народом.

А чи могло бути інакше? Ні, інакше бути не могло. Не могла бути марно пролита кров тих, хто боровся за волю і незалежність, тих, хто вірив у перемогу, і тих, хто вірив у воскресіння. Хіба міг не почути Всевишній тих молитв, з якими звертався до нього славний син Тарас Шевченко.

Учень.

*Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопилося,
І на Україні понеслось,
І на Україні освятилось...*

Учитель. 2016 рік названий Роком Державності – на честь низки історичних подій, які привели до проголошення, а потім відновлення Україною незалежності. Спробуймо пригадати як це відбувалося.

Фотолітопис незалежності України

Учитель. Ми згадали тільки деякі важливі події з життя молоді Української держави. Але ми з гордістю можемо сказати: є незалежна Українська держава з своєю землею, своїм народом, своїми символами, своєю рідною мовою, традиціями і культурою, і, нарешті, з своїм Основним законом – Конституцією.

Сторінка третя «МИ СВІДКИ СУЧАСНОЇ ІСТОРІЇ»

Учитель. Ми свідки історії, тому що історія – це ми з вами. Ми сьогодні живемо в дуже складний час – час великих змін. Ми знову переживаємо складний етап становлення державності. Але український народ єдиний, це в черговий раз довела Революція Гідності. Ці історичні події свідчать про те, що наш народ прагне до вільного, щасливого життя.

Багато жахів припадає на долю українського народу. Але ми зуміємо вистояти та врятувати своє майбутнє. Дуже важливо, щоб кожен громадянин України згадав, за що він любить свою країну, свою рідну землю. І щоб кожен усвідомив, за що віддали і віддають своє життя сьогодні тисячі мужніх людей.

Презентація «Герої небесної сотні»

Учитель. Суспільно – політичні події сьогодення не залишають байдужими нікого. Наші односельчани теж захищають сьогодні кордони нашої держави. Пройшовши всі випробування 13 наших захисників демобілізувалися і повернулися до рідного села, ще 12 осіб і сьогодні захищають незалежність нашої держави. Ми не маємо права забувати їх імена.

Презентація стенду «Наші захисники»

Учитель. Всі вони є яскравим прикладом для наслідування молодому поколінню, взірцем мужності, сміливості та патріотизму. Всі вони герої. Всі вони заслуговують шани і поваги.

Сторінка четверта «Я ЛЮБЛЮ ТЕБЕ, УКРАЇНО!»

Учитель. Громадянин України – це ти і я, це люди, які постійно живуть в Україні, люблять її і є патріотами своєї Вітчизни, готові захищати її територію, ідеали, працювати на її розвиток і процвітання, вчитись, удосконалювати свою майстерність, шанувати традиції, бути законослухняними, знати права і обов'язки, добре знати історію Батьківщини, традиції, мову, культуру, бути добрими, чесними, милосердними, працелюбними.

Ми любимо нашу Україну, бо ми тут народились, вперше зіп'ялись на ноги і пішли у світ тими стежками, які простяглися від рідного порога у широкий світ. Для кожної людини наймильша та земля, де вона народилась і виросла. Рідна земля, як мати – добра, щира, мила. Вона готова захистити кожного з нас. Але й людина у свою чергу має бути готовою захистити рідну землю, бути справжнім патріотом своєї Батьківщини. Свідомо трудитися, щоб країна була багатою – тоді всім житиметься добре, заможнo і безпечно.

Учениця

*Ось небо блакитне і сонце в зеніті!
Моя Україна – найкраща у світі!
Моя Україна – це ліс і озерця,
Безмежні степи і чарівні джерельця.*

*Красиві пейзажі і гори високі,
Маленькі струмочки і ріки глибокі.
Міста старовинні і замки прекрасні,
Великі будови і дуже сучасні.
Сади чарівні, мальовничі села,
Моя Україна – це пісня весела.
Це щира, багата, як світ, її мова,
Крилата, така мелодійна, чудова!
Її береги – верба і калина,
Найкраща у світі – моя Україна.
Бо нам найрідніша, Вітчизна і мати.
То як же нам, діти, її не кохати!
Моя Україна – козацька слава!
Така волелюбна і мирна держава.
Вона дорога нам, і рідна, і мила,
Бо світ перед нами, як мати, відкрила.
Вітчизна свята, дорога Україна,
Для кожного з нас ти у світі – єдина.*

Надія Красоткіна

Відеоролик «Я люблю Україну»

Учитель. Ось на вишитому рушникові лежить духмяний хліб – основа людського життя, символ достатку і процвітання народу. Я дарую вам, діти, цей хліб, щоб дорога ваша по життю була легкою, щоб ви були здорові, в синьому небі України був мир, а поміж людьми любов і злагода. І щоб ви завжди пам'ятали: ви діти своєї рідної милої України, зі своїми звичаями, традиціями, легендами та казками, зі своєю чистою, як роса, і багатою, як земля, українською мовою.

(Діти пригощаються смачним короваєм.)

Учитель. А на закінчення ми сплетемо віночок з квітів любові для нашої милої й рідної України. Перед вами, діти, лежить кольоровий папір, виріжте із нього чудові квіти, вдихніть у свою роботу любов, а з квітів любові ми сплетемо віночок навколо карти України, щоб наша рідна Батьківщина процвітала, була ще кращою, красивішою і жила у любові своїх синів і доньок, які сьогодні ще сидять за партами і старатимуться добре вчитись, щоб стати гідними громадянами своєї держави у майбутньому.

(Діти вирізають квіти і навколо карти України на плакаті наліплюють їх так, щоб вийшов віночок)

Учитель. Бути українцем – значить вірити в Україну, як вірили в неї генії і безстрашні захисники українського народу. Така віра робить людину щасливою від думки про те, що вона є частинкою своєї Батьківщини. Нам потрібно пам'ятати про численні втрати, і вірити в те, що ми обов'язково вистоїмо і переможемо. Україна стане мирною і вільною державою.

Відеоролик «Слава Україні!»

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховуємо громадянина: методичний посібник для організаторів виховного процесу в навчально-виховних закладах та студентів педагогічних вузів. Рівне, 1998. 123с.
2. Качинська Л.Л. Години спілкування: педагогічні технології та досвід (на допомогу класним керівникам 7 – 8 класів в проведенні годин класного керівника). Рівне, 2004. 124 с.
3. Качинська Л.Л. Години спілкування: педагогічні технології та досвід (на допомогу класним керівникам 9 – 11 класів в проведенні годин класного керівника). Рівне, 2004. 132 с.
4. Людина починається з добра. Виховні години для учнів 5 – 9 класів / Укладачі Г.С.Грай. Тернопіль: Астон, 2004. 176 с.
5. Красоткіна Н.Г. Ми діти твої, Україно! (розробки бесід з дітьми, тематичні казки та сценарії виховних заходів). Київ: Початкова школа, 2001. 160 с.
6. Середюк Г.М. Педагогічний пошук класного керівника. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 120 с.

Н.С. НЕГОДУЙКО,

учитель історії та географії Паланської ЗОШ I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області

«ТОМУ ЩО УКРАЇНЕЦЬ»

ПРОГРАМА ГУРТКА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У ході всього історичного розвитку український народ постійно зазнавав гноблення, проте завжди прагнув до незалежності. Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією і розпочатою війною, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

У державних національних програмах «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності», «Методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (додаток до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-305 від 26.06.2015 р.)», Законах України: «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національній доктрині розвитку освіти в Україні» як стратегічні розглядаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника.

Національне патріотичне виховання є складовою частиною політики національної безпеки держави в гуманітарній сфері, спрямованої на формування національної ідентичності молоді, поваги до рідної країни, готовності захищати свою Вітчизну. Воно являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формування у молодих громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Патріотизм виховує у людини почуття громадянськості. Громадянськість – це складне особистісне утворення, яке включає в себе почуття поваги і любові до рідної країни, політичну і моральну відповідальність, правову культуру, усвідомлення власної гідності, повагу і довіру до співгромадян.

Громадянськість та патріотизм включають в себе також усвідомлення того, що всі ми повинні особисто докладати зусилля до розбудови власної державності, так як ніхто за нас не виконає цю історичну місію.

Патріотизм повинен зароджуватися в родині, формуватися в школі і супроводжувати людину все

життя. Не дарма кажуть: «Діти – наше майбутнє!» Педагоги, завдяки плідній співпраці з батьками, виховують майбутнє української нації. Формують відповідального, відданого громадянина-патріота своєї держави. Невпинно доводити, пропагувати ідею автохтонності українського народу та самобутності його культури – саме на це спрямована робота гуртка «Тому що УКРАЇНЕЦЬ».

Пояснювальна записка

Позашкільна освіта є однією складовою виховного процесу, продовжує формувати у підростаючого покоління інтерес до різноманітних професій, до історії людства загалом та своєї Батьківщини зокрема.

Мета гуртка: активізація діяльності з виховання у дітей та учнівської молоді почуття патріотизму, національної гідності, готовності до виконання громадянських обов'язків, особистісних рис громадянина України, успадкування духовних надбань українського народу, набуття соціального досвіду, фізичної досконалості, художньо-естетичної, інтелектуальної та правової культури.

Завдання:

- поглибити знання учнів з історії української державності, культури та традицій;
- формувати високий рівень національної та правової свідомості;
- стимулювати усвідомлення необхідності досконалого знання державної мови;
- сприяти розкриттю творчих здібностей і талантів дітей;
- виховувати повагу до державних символів України, Конституції;
- виховувати відповідальну, чесну, порядну особистість, гідного громадянина своєї держави;
- формувати здатність і прагнення особистості стати на захист суверенітету та територіальної цілісності своєї Батьківщини;
- виховувати толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей.

Робота гуртка спирається на такі принципи національно-патріотичного виховання:

• **ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ**, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

• **ПРИНЦИП САМОАКТИВНОСТІ Й САМОРЕГУЛЯЦІЇ** забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття

самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- **ПРИНЦИП ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ** передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів;

- **ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДНОСТІ** обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- **ПРИНЦИП ІСТОРИЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ** спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- **ПРИНЦИП МІЖПОКОЛІННОЇ НАСТУПНОСТІ**, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Очікувані результати:

- У результаті гуртка спрямованого на національно-патріотичне виховання очікується:

- забезпечення у молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті;

- готовність молоді до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави;

- створення та забезпечення умов для ефективного впровадження системи національно-патріотичного виховання молоді.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	Кількість годин		
	всього	Теоретичних	Практичних
Вступ	1	1	
Розділ I. Витоки українського народу	5	4	1
1. Первісна людина на території України та пам'ятки її культури.			
2. Виникнення перших державних об'єднань на території України.			
3. Проблема походження та розселення слов'ян. Східні слов'яни у давнину.			
4. Теорії походження українського народу.			
5. Трипільська культура як історичний феномен.			

Розділ II. Формування території України	4	3	1
1. Сутність поняття «країна» та «держава»			
2. Державні утворення на території України без українських ознак.			
3. Державні утворення на території України з урахуванням українських ознак.			
4. Формування української державності.			
Розділ III. Державні символи України	5	4	1
1. Символи України крізь віки – обереги народу і держави.			
2. Державний герб України.			
3. Державний прапор України.			
4. Державний гімн України.			
5. Конституція – основний закон держави.			
Розділ IV. Українська культура як самобутнє духовне утворення.	4	3	1
1. Загальна характеристика української культури та її своєрідність.			
2. Поняття «етнічна культура».			
3. Традиції українського народу.			
4. Сімейні обряди та звичаї.			
Розділ V. Військово-патріотичне виховання.	10	8	2
1. Військове мистецтво козаків. Особливості козацького війська.			
2. Використання рухомих таборів.			
3. Військово-морське мистецтво козаків.			
4. Перший український полк імені Богдана Хмельницького.			
5. Герої Крут			
6. Роль української армії у Першій та Другій світовій війні.			
7. Миротворчі місії України.			
8. Події XXI століття: АТО чи загроза втрати незалежності.			
9. Навчально-польові збори.			
10. Правила поведінки зі зброєю			
Розділ VI. Сучасна Україна	5	4	1
1. Участь та роль України у міжнародних організаціях.			
2. Досягнення українців у науці і техніці.			
3. Досягнення українців у освіті, культурі та спорті.			
4. Участь українців в освоєнні космічного простору.			
5. Геополітичне положення України.			
Підсумкове заняття: «Я українець і я цим пишаюсь».	1	1	

Зміст діяльності:

Вступ:

Мета, структура та завдання роботи гуртка «Тому що УКРАЇНЕЦЬ».

Розділ I. Витоки українського народу:

Розглянути та охарактеризувати основні теорії походження українського народу, процес розселення слов'ян та виникнення перших державних об'єднань на території України: Антське царство, державні утворення трипільців, скіфів, кіммерійців, таврів та сарматів. Грецькі міста-держави Північного Причорномор'я.

Практичне заняття: Трипільська культура як історичний феномен.

Розглянути особливості трипільської культури. Дослідити поселення трипільської культури на території України. Ознайомити учнів із особливостями роботи археологів.

Розділ II. Формування території України:

З'ясувати і чітко визначити ознаки країни та держави, їх відмінні риси. Дослідити державні утворення на території України без українських ознак: князівство Молдавія, королівство Угорщина, Польське королівство, Московська держава, Кримське ханство, Генуезька республіка, Рейхкомісаріат «Україна», Дистрикт Галичина, Трансністрія. Дослідити державні утворення на території України з урахуванням українських ознак: Київська Русь, Галицько-Волинська держава, Велике князівство Литовське, Гетьманщина, УНР, ЗУНР, УРСР.

Практичне заняття: Формування української державності.

Простежити процес формування української державності та здобуття незалежності. Розглянути основні державотворчі документи: Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності України, Референдум 1991 року.

Розділ III. Державні символи України:

Поглибити знання учнів про державні символи України: герб, прапор, гімн. Ознайомити учнів із народними символами України: батьківська хата, материнська пісня, святий хліб, вишитий рушник, червона калина, зажурена верба, хрещатий барвінок, дивовижна писанка, вірний своєму краю лелека.

Практичне заняття: Конституція – основний закон держави.

Розглянути історію створення Конституції України. Дослідити текст основного закону держави.

Розділ IV. Українська культура як самобутнє духовне утворення:

Охарактеризувати культуру українського народу та довести її своєрідність та самобутність. Розглянути традиції та звичаї українського народу та основні сімейні обряди.

Практичне заняття: Сімейні обряди та звичаї. Інсценізувати один із обрядів (за вибором гуртківців).

Розділ V. Військово-патріотичне виховання:

На прикладі військового мистецтва козаків, участі українців в локальних та світових збройних конфліктах пропагувати мужність української армії та військову міць нашої держави.

Практичні заняття проводяться з дозволу адміністрації навчального закладу та за згодою батьків гуртківців.

Практичне заняття №1: Навчально-польові збори.

Тактика ведення вогню. Надання першої медичної допомоги в польових умовах при різних видах поранення.

Практичне заняття №2: Правила поведінки зі зброєю.

Розглянути основні правила поведінки зі зброєю. Стрільба по мішенях.

Розділ VI. Сучасна Україна:

Розглянути головні здобутки українців у науці, техніці, освіті, культурі, спорті та інших сферах суспільного життя. Визначити місце і роль України у міжнародних організаціях.

Практичне заняття: Геополітичне положення України.

Визначити позитивні і негативні риси геополітичного положення України, її місце на політичній карті світу.

Підсумкове заняття: «Я українець і я цим пишаюсь»:

Згадати основні напрямки та підвести підсумки роботи гуртка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бреус Н.М. Теоретичні основи патріотичного виховання як сучасного педагогічного процесу. Проектна діяльність у патріотичному вихованні. Плакаємо патріотів України (збірка статей освітян Черкащини). Черкаси: Видавництво Черкаського ОІПОПП, 2011. 116 с.
2. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методич. посіб. Київ: Вища школа, 1997. 452 с.
3. Відмиш Л.І. Система національного виховання: шляхи та засоби реалізації Виховна робота в школі. 2011.№8. С. 7-9.
4. Єрмоленко Н.І. Формування національно-патріотичних якостей учнів у загальноосвітній школі. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2014. №6. С. 33-34.
5. Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді. Державний вісник України. 2002. №2. С. 15-19.
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015. №641.
7. Кудін В.С. Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді засобами позашкільної освіти. Черкаси: Видавництво Черкаського ОІПОПП, 2008. 44 с.
8. Лещук В. Військово-патріотичне виховання старшокласників: реалії та перспективи. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2014. №51. С. 174-178.
9. Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді. Позакласний час. 2005. №3-4. С. 28-29.
10. Сьомін С.В. Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України. Національна безпека. 2014. №34. С. 3-4.
11. Фрига І.О. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних умовах.: Збірник наукових праць. Хмельницький, 2014. 215 с.

О. А. Маслюк,

учитель початкових класів Смілянської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10 Смілянської міської ради

«НОВОРІЧНИЙ ЧОБІТОК» СЦЕНАРІЙ НОВОРІЧНОГО СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета:

- розвивати в учнів навички сценічної гри, артистичні здібності, вміння перевтілюватися, фантазувати, мислити;
- формувати творчу уяву, культуру мовлення та спілкування;
- виховувати емоційно-дійове сприйняття танцювальної музики та виконавські навички; дати можливість дітям проявити радісні емоції і підняти гарний настрій.

- **Реквізит:** декорації до свята, ялинка, подарунки.

Дійові особи: Зима, Червона Шапочка, Зайчик, Лисичка, Вовчик, Ведмедик, Дід Мороз, Снігуронька.

Зала прибрана, немов зимовий ліс. На передньому плані кілька пухнастих ялинок. Посередині-велика, новорічна, ліворуч-дві кучугури. На передньому плані Новорічний чобіток.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ**Автор**

Сьогодні весело у нас —
Ми Новий рік стрічаємо,
І всіх, хто в залі є в цей час, ми гаряче вітаємо.
Ялинка сяє від прикрас, і зал горить вогнями.
Всіх друзів просимо до нас стрічати свято з нами.
Нині свято Новорічне.
Але свято це — незвичне,
Всі сніжинки-веселинки
І звірята лісові
Круг ялинки зустрічаються,
Всі в казках разом збираються.
Ось послухайте, будь ласка,
Розпочинається Новорічна казка.
За лісами, за морями
Відчиняє сонце брами
А за брамами отими
Золотими, чарівними,
Диво-казка походжає,
Нас до себе закликає.

Дід Мороз червоний ніс
Все пройшов із краю в край,
Всі доріжки і стежини
Був у кожної дитини.
Було в нього безліч справ,
Всі листи він прочитав,
Чемних всіх обдарував,
Неслухняним — шлях вказав.
Так ішов за кроком крок
Й загубив свій чобіток.
Були в ньому подарунки
Всім звірятам по частунки.
Ну а цей - порожній вже,
Він роздав із нього все.
Залишив його у лісі,
Може комусь знадобиться.
Подарунки йшов шукати,
Щоб звірятам обдарувати.

Звучить фонова мелодія. Забігає Зима.

Зима

Вже ступає Новий рік
В кожну школу на поріг.
Зал в святковому наряді,
Всім гостям ми будем раді.
Чи впізнали ви мене?

І хвилинки не мине
Як загадку відгадаєте,
Вмить усі мене впізнаєте.
"Що за пташка прилетіла,
Землю крилами накрила?
Крилами сніжними,
Білими і ніжними".
Так, це я, зима голубонька,
На крилах літала,
В гості завітала.
Принесла вам Новий рік,
Подарунки і пиріг,
Біле чисте поле
І Різдво Христове.
Побачила чобіток
Ой, будиночок який!
І великий, і м'який.
Буду я у ньому жити,
Жити добре, не тужити.
Тільки тут не видно сонця...
Заморозила віконце.

Автор

Живе Зима, поживає,
Горя і біди не знає.
Коли лісом Червона Шапочка іде
І чобіток знайде.

Звучить мелодія, заходить Червона Шапочка

Червона шапочка

До бабусі в гості я
Іду-поспішаю,
По стежинці лісовій.
Пісеньку співаю.
Я нікого не боюся,
По лісі блукаю.
До бабусі я прийду,
Зі святом привітаю.
Пиріжечки я смачні
Несу до бабусі,
Вовка сірого і злого
В лісі не боюся.
Тільки змерзли мої ноженята.
Пальчики мої щемлять,
Щоки з холоду горять.

Побачила чобіток.

Червона Шапочка
Хто в хатиночці живе?
Може, впустите мене?
Зима
Це – я, Зима - голубонька,
Будь мені ти за подружку.
Будемо ми разом жити,
Жити дружно, не тужити.
Червона Шапочка
Буде все у нас, як слід,
Приготую я обід,
Наварю борщу смачного,
Ще й коржиків спечу до нього.

Звучить мелодія, Зима і Червона Шапочка, взявшись за руки, стрибають і заходять у «хатинку».

Стрибає зайчик.

Зайчик
Подивіться – тут не пусто.

Мабуть, там лежить капуста!

Мій хвостик тремтить,
До хатиночки біжить.
Автор
Хтось у двері знову стука.
Це ж Зайчик довговухий.

Зайчик

Гей, господарі, впустіть,
Від морозу захистіть.
В мене вже аж вушка сині,
В вашій хочу жить хатині.

Зима. Хочете із нами жити?

Червона Шапочка. А що вмієте робити?

Зайчик

Зайчик я — молодець,
І веселий стрибунець,
Вмію город саджати,
І сапати, й поливати.
Тож коли надійде літо,
Жити будете ви сито.
Годі думати, впускайте.
У свою сім'ю приймайте.
Зима і Червона Шапочка
Добре вже, ідть до нас,
Разом плине швидше час.

Звучить мелодія, всі четверо беруться за руки, йдуть колом і заходять до «хатинки»

Автор
Втрюх господарюють,
Прибирають і готують.
Як роботи вже немає,
Зайчик на бандурі грає,
Червона Шапочка пісеньок співає.

Зиму звеселяє.

Добре друзям разом жить.

Автор

Бігла Лисонька-сестричка.
Бачить — хатка невеличка...
Хатка затишна, тепленька —
Чепурненька і гарненька.

Звучить мелодія, заходить Лисичка

Лисичка

Скоро ж свято.

Де я буду святкувати?

Снігом вкрила все Зима,

Поживитись чим нема.

А тут пахне пирогами

Із картоплею, з грибами.

В чобіток я попрошуся,

Може, й жити тут лишуся...

Автор. Стукає у двері й каже чемно.

Лисичка

В лісі холодно і темно.

Як не пустите до хати

Доведеться пропадати.

Зима. Що таке ти кажеш, любя?

Червона Шапочка

В дім заходь, сідай до гурту

Місця вистачить для всіх.

Краще ось скуштуй пиріг

Лисичка

Не пиріг, а смакота,

Він смачніший від торта.

Господарю й господиням

Дуже вдячна за гостину.

Звучить мелодія, заходить вовчик

Вовчик

Я вовчик сіренький,

Жвавий, веселенький.

По лісу все гуляю.

Їстоньки шукаю.

Ой який же я голодний!

Ой який же я холодний!

Лиха Баба Завірюха
Приморозила всі вуха
Ой як пахне пирогами
Ще й борщем з грибами.
В хатинку попрошуся —
Тут і поселюся.

Автор. Хтось у двері грюк-грюк-грюк.

Вовчик. Хто живе тут стук-стук-стук?

Зима. Я — Зима Білосніжна .

Червона Шапочка. Я — Червона Шапочка.

Зайчик. А я Зайчик — Побігайчик.

Лисичка

Ну, а я — Лисичка,

Звірям всім сестричка.

Вовчик

А я сірий Вовчик-братик,

Ви впустіть мене до хати.

Сумно одному ходити.

Як без друзів в світі жити?

Звірята (разом):

Друзів завжди раді мати.

Просимо ми вас до хати.

Звучить мелодія, звірята стають в кружок і заходять у хатинку.

Автор

Весело живеться їм

У будиночку своїм.

Протоптали всі доріжки,

Грають весело у сніжки.

Танцювали, веселились

І ведмедика збудили.

Співають Пісню. Під мелодію заходить ведмедик. Чути стукіт в двері

Ведмедик

Що за шум? Що за гам?

Ось я зараз вам як дам!

Ви чому тут кричите,

Мені спати не даєте?

Зима

Чом, Ведмедик, нас лаєш?

Ніби ти того й не знаєш,

Що сьогодні Новий рік

Вночі ступить на поріг?

Отже, в нас сьогодні свято.

Нумо, разом святкувати!

Ведмедик

Що ж, тоді зайду до вас

З Новим роком! В добрий час!

Автор

Гарно, дружно живуть звірі,

Всі у злагоді і мирі.

Чути танці, чути сміх,

Радість порівну на всіх.

Та ось всі притихли вмить,

Чують Дід Мороз спішить.

Звучить мелодія, заходить Дід Мороз

Здрастуйте, малі звірята,

Вас вітаю з святом, друзі!

І бажаю в цьому крузі,

Вам зустріти Новий рік.

Подарунки є для всіх.

Але щоб вам їх дістати

Треба ще попрацювати.

Нумо швидше танцювати.

Хоровод «Знов до нас прийшла Зима»

Я не сам до вас прийшов

В нічку чарівницю

Ви Снігуроньку покличте

Мою помічницю

(Діти кличуть Снігуроньку)

Снігуронька

Лісом—бором я блукала.

До вас доріженьку шукала.

Звірят в лісочку запитала —

бо, де живе, ще не знала.
Як хороше у вас, красиво.
Сіяють зорі всім на диво!
Ялиночка така чудова,
уся в прикрасах, мов казкова.
З Новим роком вас вітаю,
щастя-радості бажаю!
Ялинку бачу я чудову,
але ще можна трішки прикрасити.

Конкурс «Прикрашаємо ялинку». Ведучий оголошує, що буде говорити дітям те, чим прикрашають ялинку, а завдання дітей уважно слухати. Якщо буде говоритися правильно, то діти сміливо повинні кричати «так», якщо неправильно — «ні»

Різнокольорові іграшки? — Так.
Змії, павуки, жаби? — Ні.
Термометри і піпетки? — Ні.
Дуже солодкі цукерки? — Так.
Скляні іграшки? — Так.
Двері дерев'яні? — Ні.
А сніжинки світлі? — Так.
Хлопавки різнокольорові? — Так.
Калоші і чобітки? — ні.
А мішок з картоплею? — ні.
Сукні та штани? — ні.
Підручники та книжки? — ні.
Конфетти і блискітки? — так.
Маленькі зірочки? — так.

Хоровод «Жила собі ялиночка»

Снігуронька. Та я прийшла не з пустими руками. А з веселими конкурсами, іграми, піснями.

Ведуча допомагає Снігуроньці сформувати 2 команди.

Снігуронька. Команди зайняли свої місця, отже, можна розпочинати перший конкурс, який називається «Новорічна вікторина». Кожній команді треба відповісти на 10 запитань на зимову тематику.

Запитання команді №1

1. На веселий на каток з неба сиплеться... (*сніжок*)
2. В теплий край не відлітають,
А взимку весело співають.
Жовтогруді, невеличкі,
Звуться ці птахи... (*Синички*)
3. Під нашим дахом морквина росте. Сонце пригріє – вона відпаде. (*Бурулька*).
4. Що традиційно показують телеглядачам перед боєм курантів? (*Привітання Президента*)
5. Її на Новий рік наряджають (*Ялинка*)
6. Частина доби, коли зустрічаються Старий рік із Новим роком (*Ніч*)
7. Помічник Діда Мороза із їстівним носом (*Сніговий*)
8. Батьківщина ялинки (*Ліс*)
9. Життєва пора Снігуроньки (*Зима*)
10. Рік якої тварини ми будемо зустрічати? (*Кролика*.)

Дід Мороз задає запитання команді №2

1. Хоч щипає він за носа. Не боюся я... (*Мороза*)
2. Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Воду сковую в льоди.
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадалися? Я - ... (*Зима*)
3. Новорічний дід... (*Мороз*)
4. На зимові віти сілі білі квіти (*Іній*)
5. Як звали хлопчика, якого тато, мама, брати і сестри залишили на різдвяні свята одного дома? (*Кевін*)
6. Що Дід Мороз тримає у руці? (*Посох*)
7. Природне явище, яке без пісочного посипання викликає у людей новорічне падіння (*Ожеледиця*)
8. Старовинний, але не старіючий танець біля ялинки (*Хоровод*)
9. Назвіть транспорт Діда Мороза (*Сани*)
10. Рік якої тварини ми проводжаємо? (*Тигра*)

2 конкурс

Дід Мороз. Наступний, третій наш конкурс «Запитання-жарту»

Команді дівчаток.

1. Де життя завжди висить на волосині? (*В електричній лампочці.*)
2. Який засіб від свини ви знаєте? (*Лисина.*)
3. Хто ходить сидячи? (*Шахіст.*)
4. Що стає більше, якщо його поставити догори ногами? (*Число 6.*)
5. Чому гриби мають форму парасольки? (*Ростуть у дощ.*)
6. Чому собака гавкає? (*Тому, що не може говорити.*)
7. Якою рукою ви помішуєте чай? (*Не рукою, а ложкою.*)

Команді Діда Мороза задає запитання Снігуронька

1. Чи може дощ іти два дні підряд? (*Не може, оскільки дні поділяються ночами.*)
2. Скільки місяців у році мають 28 днів? (*Всі місяці.*)
3. Що можна побачити із закритими очима? (*Сон.*)
4. На яке питання не можна чесно відповісти «так»? (*Ви спите?*)
5. Що може подорожувати по світу, залишаючись в одному і тому ж кутку? (*Марка.*)
6. Що може бути більше слона і одночасно невагомим? (*Тінь слона.*)
7. Що кидають в каструлю перед тим, як варити їжу? (*Погляд: дивляться, чиста каструля.*)

Команди по черзі розігрують ситуації

Конкурс 3. «Веселі художники».

Снігуронька. Для цього конкурсу ми запрошуємо по одному учаснику від кожної команди. Зараз наші художники спробують із зав'язаними очима намалювати Снігового. Малювати розпочинаємо по команді ведучого. Художники готові? Отже почали!

Снігуронька. Наступний конкурс – конкурс 4. «Морозиво».

Із числа учасників команд вибирається по одній парі, бажано в складі хлопчик-дівчинка, їм зав'язуються очі, вони стають один напроти одного і, тримаючи кожен в руці по морозиву, намагаються нагодувати ними один одного. Перемагає та пара, морозиво у якої буде з'їдене швидше, а пальці не будуть відкушені.

Снігуронька

З Новим роком усіх вас вітаю,
Зичу щастя, любові, тепла.
Щоб довіку у нашому краю
Лише радість у сім'ях була.

Дід Мороз

Мир настане нехай в Україні
В кожному домі панує любов..
З Новим роком усіх ми вітаєм
І повторимо знову і знов!

Разом. «Будьте щасливі! Будьте здорові!» З Новим роком!!!

(Дід Мороз і Снігуронька роздають подарунки, звучить новорічна музика).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/calendar/january/noviy-rik/typ-1>.
2. Сценарії для початкових класів. URL: <https://naurok.com.ua/scenariy-noviy-rik-dlya-uchniv-pochatkovih-klasiv-127955.html>.
3. Новорічна казка. URL: <https://naurok.com.ua/novorichna-kazka-z-schurikom-128240.html>.
4. Казка на новий лад. URL: <https://naurok.com.ua/rozrobka-scenariyu-kazka-na-noviy-lad-posadiv-didusyalinku-123073.html>.
5. Розробки сценаріїв. URL: <https://naurok.com.ua/rozrobka-scenariyu-kazka-na-noviy-lad-posadiv-didusyalinku-123073.html>.

ПОДАРУНКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ХЕРСОНУ

АКЦІЯ ЛІГИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРКАЩИНИ

«На святого Миколая, любов'ю зігріті, подарунки надсилають з Черкащини діти». Під таким гаслом Ліга старшокласників Черкащини організувала збір подарунків дітям Херсонщини. І наразі 1505 яскраво і святково оформлених пакунків з розвиваючими іграми, канцтоварами, рюкзаками, іграшками, солодощами відправляються за місцем призначення. Запаковані з любов'ю, теплотою, турботою і побажаннями зустріти новорічні свята у теплій домашній атмосфері....

Для кожного з нас, українців, дитинство – незабутній період у житті. Саме в дитинстві ми щодня відкривали для себе щось нове, невідоме і раділи цьому: вперше побачена веселка, перший шкільний урок, радісне новорічне свято із зеленою ялинкою, подарунками... Ця унікальна дитяча здатність, що полягає в умінні радіти та дивуватися всьому, що відбувається, живить уже дорослу людину протягом довгих років. А що бачать українські діти наразі....

Через розв'язану росією війну в Україні були змушені залишити свої будинки 4,3 млн. дітей – це більше половини з 7,5 млн дитячого населення країни. Як повідомили у ЮНІСЕФ, ще сотні тисяч дітей залишаються у зоні бойових дій.

11 листопада Збройні Сили України звільнили Херсон від російських окупантів, але в місті залишається напружена обстановка, актуальною є низка системних проблем. Але у дорослих неймовірно стійка віра в Україну, а у дітей, які знають, що таке ворожа окупація та довгоочікувана свобода, – жага до знань і розвитку і, звичайно, бажання радощів на Новий рік.

Тому члени Ліги старшокласників, учні закладів освіти області від початкової до старшої школи, батьки, педагогічні працівники відділів освіти територіальних громад, закладів загальної середньої, позашкільної, дошкільної професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти та санаторних шкіл-інтернатів, працівники комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» з особливою турботою збирали подарунки для маленьких херсонців, з побажаннями МИРУ! ДОБРА! СПОКОЮ!

Подарунки доставить до місця призначення **Олександр ШАМРАЙ**, заступник голови Черкаської ОДА.

Побажаємо йому щасливої дороги!

КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
вул. Бидгощська, 38/1
м. Черкаси
Україна 18003

тел. +380 (472) 64-21-78

e-mail: oiropp@ukr.net

сайт: <http://oiropp.ed-sp.net/>